

KRIMINALISTIČKE, KRIMINOLOŠKE I PRAVNE TEME
ČASOPIS ZA KRIMINALISTIČKU, KRIMINOLOŠKU I PRAVNU TEORIJU I
PRAKSU

BOSNA I HERCEGOVINA

Federacija Bosne i Hercegovine

Vlada Federacije BiH

www.fbihvlada.gov.ba

Izdavanje 2. (drugog) broja Časopisa kriminalističke, kriminološke i pravne teme, finansijski je podržala Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, Federalno Ministarstvo Obrazovanja i Nauke

IZDAVAČ

CENTAR ZA KRIMINALISTIČKA, KRIMINOLOŠKA I PRAVNA ISTRAŽIVANJA

.....
SJEDIŠTE REDAKCIJE ČASOPISA

Ul. Školska 23, 72270 Travnik

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Doc.dr.sc. Adnan PIRIĆ

Redakcija časopisa

Akademik, prof.dr.sc. Miodrag N. SIMOVIĆ

Akademik, prof.dr.sc. Nedžad KORAJLIĆ

Prof.dr.sc. Mile MATIJEVIĆ

Prof.dr.sc. Miloš MARKOVIĆ

Prof.dr.sc. Aleksandar R. IVANOVIĆ

Tehnička obrada i dizajn korica

Adis FODOLOVIĆ

Tiraž

200 primjeraka

ISSN

2744-2799

UDK

343.9

SADRŽAJ

RIJEČ UREDNIKA	- 2 -
Akademik, prof. dr. sc. Miodrag N. SIMOVIĆ i prof.dr.sc. Vladimir M. SIMOVIĆ - SISTEM SANKCIJA ZA MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA –	- 4 -
Doc. dr. sc. Ajna JODANOVIĆ i mr.sc. Samir JODANOVIĆ - NADLEŽNOST I ZNAČAJ UREDA EVROPSKOG JAVNOG TUŽIOCA KAO NEOVISNOG TIJELA U INSTITUCIONALNOM SISTEMU EVROPSKE UNIJE SA OSVRTOM NA REZULTATE DJELOVANJA UREDA U 2021. GODINI -	- 21 -
Prof. dr. sc. Nenad BINGULAC, Prof. dr. sc. Dejan LOGARUŠIĆ, prof. dr.sc. Borislav BOJIĆ, doc. dr. sc. Dalibor KRSTINIĆ, doc.dr.sc. Vladimir ŠIPOVAC - RSPROSTRANJENOST KORUPCIJE U EVROPSKOJ UNIJI I PITANJE EFIKASNOSTI ANTIKORUPTIVNIH MERA	- 35 -
Prof. dr. sc. Marina M. SIMOVIĆ i prof.dr.sc. Miomira P. KOSTIĆ - POSTMODERNIZAM NJEMAČKE BIOLOŠKE TEORIJE U KRIMINOLOGIJI - MAPIRANJE POČETAKA DO DANAS	- 45 -
Prof. dr. sc. Goran BRANKOVIĆ - NEDOVOLJNA INFORMISANOST KAO FAKTOR KORUPCIJE U LOKALNOJ SAMOUPRAVI	- 54 -
Mr. sc. Ivan DROBNJAK - MEĐUNARODNA SARADNJA I UPOREDNA ANALIZA U SPREČAVANJU KRIMINALITETA	- 61 -
Mr. sc. Tahani KOMARICA - IZVJEŠTAVANJE INFORMATIVNIH WEB PORTALA O KORUPCIJI U BOSNI I HERCEGOVINI	- 71 -
Mr. sc. Ilma VRANAC - PRIJAVLJIVANJE IMOVINE DRŽAVNIH SLUŽBENIKA INSTITUCIJA BIH RADI SMANJENJA MOGUĆNOSTI ZA KORUPTIVNA KRIVIČNA DJELA U CILJU ISPUNJENJA MEĐUNARODNIH PREPORUKA	- 90 -
PRIKAZ KNJIGE	- 100 -
PRIKAZ KONFERENCIJE:	- 104 -
UPUTE ZA AUTORA	- 105 -

ČASOPIS ZA KRIMINALISTIČKU, KRIMINOLOŠKU I PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

Centar za kriminalistička, kriminološka i pravna istraživanja osnovan je sredinom 2020. godine, te je u isto vrijeme utemeljen kao samostalna, ne stranačka organizacija kriminalista, kriminologa i pravnika, što je jedinstven primjer u Bosni i Hercegovini. „Kriminalističke, kriminološke i pravne teme, Časopis za kriminalističku, kriminološku i pravnu teoriju i praksu, ustanovljen je kao glasilo članova Centra, koje doprinosi ostvarivanju zajedničkih programskih interesa kriminalista, kriminologa i pravnika, profesionalnom unapređenju struke i razvijanju najviših moralnih vrijednosti, kriminalističke, kriminološke i pravne etike i kulture. Časopis objavljuje članke naučnog i stručnog karaktera iz oblasti kriminalistike, kriminologije prava, te teorijska istraživanja i studije iz uprednog prava i domaće prakse, kao i materijale sa naučnih, stručnih i konsultantskih javnih rasprava i drugih skupova kriminalista, kriminologa i pravnika. Časopis će objavljivati referate, saopštenja i diskusije u kojima će se poklanjati pažnja svemu onome što se zbiva u našem kriminalističkom, kriminološkom i pravnom životu i društvu u cjelini, a što doprinosi stvaranju vladavine prava i moderne pravne države i izgrađivanju i normalnom funkcionisanju pravnog sistema. Na njegovim stranicama objavljuju se i odabrane odluke iz sudske, upravne i arbitražne prakse, osvrti i prikazi novih knjiga iz pravne kriminalističke i kriminološke književnosti, kao i raznovrsni prilozi iz svakodnevne kriminalističke, kriminološke i pravne prakse. Kao glasilo kriminalista, kriminologa i pravnika, časopis prati njihovo djelovanje i o tome obavještava čitaoce i ukupnu javnost.

Broj 2.

Godina II

TRAVNIK 2023

Ovaj časopis posvećen je kriminalistima, kriminolozima i pravnicima koji se kriminalistikom, kriminologijom i pravom bave kao naučnom ali i praktičnom disciplinom.

RIJEČ UREDNIKA

Poštovane čitateljice i čitatelji,

veliko mi je zadovoljstvo i čast predstaviti 2. (drugi) broj časopisa „Kriminalističke, kriminološke i pravne teme“ za 2023. godinu, koji sadrži 8. (osam) vrlo interesantnih naučnih i stručnih radova iz domena kriminalistike, kriminologije i prava, jedan prikaz knjige i jedan prikaz Naučno stručnog skupa / konferencije sa međunarodnim učešćem.

Ovaj broj započinje preglednim naučnim radom radom koautora akademika, Miodrag N. Simović, profesora emeritus Pravnog fakulteta Univerziteta u Bihaću i prof. dr. sc. Vladimira M. Simović... koautorica, prof. dr. sc. Marina M. Simović sa Fakulteta pravnih nauka Panevropskog univerziteta „Apeiron“ Banja Luka i prof. sc. dr. Miomira P. Kostić sa Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu, pod naslovom, „Postmodernizam Njemačke biološke teorije u kriminologiji - mapiranje početaka do danas“.

Naredni rad kategoriziran kao pregledni načni rad, koautora doc.dr.sc. Ajne Jodanović sa Pravnog fakulteta Univerziteta u Bihaću i mr.sc. Samira Jodanovića iz Razvojne agencija Unsko-sanskog kantona (RA USK) pod naslovom, „Nadležnost i značaj Ureda evropskog javnog tužioca kao neovisnog tijela u institucionalnom sistemu Evropske unije sa osvrtom na rezultate djelovanja Ureda u 2021. godini.“

Ovaj broj potom donosi pregledni naučni rad koautora sa Pravnog fakulteta za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, prof. dr. sc. Nenad Bingulac, prof. dr. sc. Dejan Logarušić, prof. dr. sc. Borislav Bojić, doc. dr. sc. Dalibor Krstinić, i doc. dr. sc. Vladimir Šipovac, pod naslovom, „Rasprostranjenost korupcije u Evropskoj uniji i pitanje efikasnosti antikoruptivnih mera.“

Potom slijedi stručni članak kolege Ivana Drobnjaka, pod naslovom, „Međunarodna saradnja i uporedna analiza u sprečavanju kriminaliteta.“

Nadalje, ovaj broj nudi stručni članak autorice mr.sc. Tahani Komarica MA, doktorantice Filozofskog fakulteta Univerzitet u Tuzli, Odsjek za komunikologiju i uposlenice Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije Bosne i Hercegovine, pod naslovom, „Izvještavanje informativnih web portala o korupciji u Bosni i Hercegovini.“

U ovom broju, takođe nalazi se i stručni rad prof. dr. sc. Gorana Brankovića, sa Fakulteta pravnih nauka Univerzitet za poslovne studije iz Banja Luke, pod naslovom, „Nedovoljna informisanost kao faktor korupcije u lokalnoj samoupravi“

I na kraju stručni rad kolegice Ilme Vranac MA, zaposlene u Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije Bosne i Hercegovine, pod naslovom, „Prijavljivanje imovine državnih službenika institucija Bosne i Hercegovine radi smanjenja mogućnosti za koruptivna krivična djela u cilju ispunjenja međunarodnih preporuka.“

U ovom broju nadalje objavljujemo prikaz knjige koautora akademik prof. dr. sc. Miodraga N. Simovića, Prof. dr.sc. Vladimir M. Simović, Prof. dr.sc. Mladenka Govedarica „Krivično procesno pravo II (Posebni dio), peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, a ovaj put je izdavač Pravni fakultet, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, koji je za ovaj broj Časopisa pripremio uvaženi kolega prof.dr.sc. Sadmir Karović.

U konačnici ovaj broj nudi i prikaz Naučno stručnog skupa sa međunarodnim učešćem održanog 14. i 15. 10. 2022. godine na Vlašiću, na temu, „Efikasnijim otkrivanjem, razjašnjavanjem i dokazivanjem koruptivnih krivičnih djela ostvaruje se brži put ka Evropskim

integracijama” upriličen u organizaciji Centra za kriminalistička, kriminološka i pravna istraživanja. Prikaz je sačinio prof.dr.sc. Mile Matijević, redovni profesor i predsjednik Upravnog odbora Centra za kriminalistička i kriminološka istraživanja i vještačenja iz Banja Luke.

Ovom prilikom, također želim zahvaliti svim autoricama/koautoricama i autorima/koautorima na dostavljenim radovima, recenzenticama i recenzentima, te članicama i članovima Redakcije, koji su svojim sugestijama i prijedlozima unaprijedili kvalitet i omogućili publiciranje još jednog izdanja časopisa, „Kriminalističke, kriminološke i pravne teme“. Nadam se da će čitateljice i čitatelji i u ovom broju pronaći interesantne i upotrebljive sadržaje.

Glavni i odgovorni urednik

Doc.dr.sc. Adnan Pirić

SISTEM SANKCIJA ZA MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA

Primljeno / Recived: čet. 25. juli, 2022. 19:31
Prihvaćeno / Accepted: čet. 15. decembar, 2022.
16:00

Akademik, prof. dr. sc. Miodrag N.
Simović, emeritus*

Prof. dr. sc. Vladimir M. Simović**

Pregldni naučni članak

Rezime

Međunarodno krivično pravo kao nadnacionalan, univerzalan skup pravnih propisa određuje pojam i elemente međunarodnih krivičnih djela kojima se krši i narušava međunarodno pravo čime se povrjeđuju ili ugrožavaju univerzalne, međunarodnim pravom, zaštićene vrijednosti, dobra i interesi, te krivične sankcije kao mjere društvene reakcije prema učinocima ovih djela. Za primjenu krivičnih sankcija prema učinocima međunarodnih krivičnih djela nadležni sudski organi (na nivou međunarodne zajednice) u sprovedenom postupku utvrđuju osnov njihove krivične odgovornosti. U sistemu sankcija koje treba da ostvare, kako preventivnu, tako i represivnu ulogu, izdvajaju se kazne čija je primjena vezana za propisane uslove. Ove međunarodne sankcije imaju primat u odnose na krivične sankcije koje za slična/istovjetna međunarodna krivična djela propisuju pojedina nacionalna krivična zakonodavstva, pa tako i zakonodavstvo Bosne i Hercegovine. U radu se govori o pojmu, elementima, sadržini, svrsi, karakteristikama i vrstama krivičnih sankcija za međunarodna krivična djela.

Ključne riječi: međunarodno krivično djelo, učinilac, odgovornost, sud, krivična sankcija.

*Redovni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine i emeritus profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Bijaću.

**Redovni profesor Fakulteta za bezbjednost i zaštitu Nezavisnog univerziteta u Banjoj Luci i Tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine.

1. UVOD

Istorija razvoja ljudskog društva je nijemi pratilac brojnih ratova i oružanih sukoba među plemenima, narodima i na kraju među državama. Zato se sa pravom može reći da je istorija ljudskog društva, zapravo, istorija ratovanja. U ratovima su nastajale pojedine države, odnosno u ratovima su države i nestajale sa lica zemlje¹. Od početka su se paralelno sa ratnim dejstvima, odnosno sa započinjanjem ili okončanjem ratova, javljale ideje o potrebi uvođenja pravila za vođenje rata, odnosno svih ili bar pojedinih oružanih dejstava. No, ti su pokušaji vijekovima u starom i srednjem vijeku ostajali bez pravih rezultata ili sa sporadičnim učincima. Tek krajem 19. vijeka je na nivou međunarodne zajednice sazrela svijest o potrebi uvođenja ratnih pravila, odnosno “zakona i običaja” ratovanja”. To je skup pravila o započinjanju, vođenju i okončanju rata, oružanih sukoba, odnosno okupacije². U osnovi svih ovih nastojanja se nalazila ideja o “humanizovanju rata”. Upravo se u u Švajcarskoj na inicijativu novinara i filantropa Anri Dinana 1863. godine osniva Međunarodni komitet za pomoć ranjenicima (koji kasnije prerasta u Međunarodni komitet crvenog krsta). Predsednik ove organizacije Švajcarac Gistav Mojnije je, poslije njemačko-francuskog rata 1870/1. godine, u cilju predupređivanja brojnih ratnih zločina kojima

¹Juraj Andrassy, Međunarodno pravo (Zagreb: Školska knjiga, 1990), 67-81.

² Nedeljko Stanković, Međunarodno krivično pravo (Tuzla: Evropski univerzitet Brčko distrikta BiH, 2018), 65-68.

je obilovao ovaj rat, predložio osnivanje međunarodnog krivičnog suda. Haške konvencije iz 1899.³ i 1907. godine predstavljaju prvi pokušaj da se izvrši kodifikacija prava i dužnosti zaraćenih strana i da se preciziraju pravila o vođenju suvozemnog rata, posebno da se ograniči naoružanje, zabrani upotreba određenih sredstava borbe i osigura mirno rješavanje sporova među državama. Tako su na Prvoj haškoj konferenciji, održanoj 1899. godine, usvojeni sljedeći međunarodno pravni akti⁴: a) Konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu, b) Konvencija o primjeni načela Ženevske konvencije od 22. avgusta 1864. godine o položaju ranjenika u ratu na ranjenike u pomorskim ratovima i c) Konvencija o mirnim načinima rješavanja međunarodnih sporova⁵. Tom prilikom su takođe donijete i tri deklaracije. To su: a) Deklaracija o zabrani bacanja projektila i eksploziva iz balona i sličnih naprava, b) Deklaracija o zagušljivim gasovima i c) Deklaracija o zabrani upotrebe rasprskavajućih (dumdum) metaka. Nedostatak svih donijetih konvencija i rezolucija proizilazi iz činjenice da se one odnose samo na rat i vođenje rata, ali ne i na osiguranje mira⁶. Na Drugoj haškoj konferenciji⁷ održanoj od 15. juna do 18. oktobra 1907. godine u prisustvu predstavnika 44 države, donijeto je čak 13 konvencija i jedna deklaracija, među kojima se po svom značaju izdvaja

³ Ruski car Nikolaj II je 1899. godine sazvao mirovnu konferenciju u Hagu u prisustvu predstavnika 26 država sa sljedećim ciljevima: a) stvaranje međunarodne organizacije, b) rješavanje problema razoružanja, c) mirno rješavanje međunarodnih sporova i d) kodifikacija pravila ratnog prava.

⁴Željko Horvatić, "Zaštita prava žrtava rata", *Odvjetnik*, Zagreb, broj 3-4 (1996): 93-108

⁵ Vladimir Đuro Degan, Berislav Pavišić, *Međunarodno kazneno pravo* (Rijeka: Pravni fakultet, 2005), 197-203.

⁶Vladimir Đuro Degan, *Međunarodno pravo*, Zagreb: Školska knjiga, 2011), 109-114.

⁷Bogdan Zlatarić, "Haška konvencija iz 1907. godine i individualna krivična odgovornost za ratne zločine", *Jugoslavenska revija za međunarodno pravo*, Beograd, broj 2 (1958): 296-301.

Pravilnik o zakonima i običajima rata na kopnu (dodatak uz Četvrtu konvenciju). Ovaj pravilnik sadrži sistem pravila o dopuštenim i nedopuštenim sredstvima za vođenje rata, o zabrani bombardovanja i napada na nebranjene gradove i sela, kao i o zaštiti civilnog stanovništva⁸. Na žalost, te zabrane su bile lišene krivične sankcije kojom bi se obezbijedilo njihovo poštovanje. Umjesto krivične, predviđena je samo građanskopravna odgovornost za državu zbog štete koja bude nanijeta upotrebom nedozvoljenih sredstava borbe⁹. Skup brojnih haških konvencija, sporazuma i deklaracija danas se naziva „haško pravo“. U njegovoj se osnovi nalazi običajno pravo - „zakoni i običaji ratovanja“. Ovo pravo određuje skup pravila o pravima i obavezama zaraćenih strana u vođenju ratnih dejstava kako bi se ograničio izbor načina i sredstava povređivanja neprijatelja u međunarodnom oružanom sukobu¹⁰. To je osnova međunarodnog humanitarnog prava koje se decenijama ranije nazivalo međunarodno ratno pravo ili međunarodno pravo oružanih sukoba. U okviru ove grane prava se nalaze i brojne ženevske konvencije koje imaju za cilj za obezbijede efikasnu zaštitu žrtava (civilnog stanovništva, ratnih zarobljenika, ranjenika, bolesnika, brodolomnika, sanitetskog ili vjerskog osoblja) od nepotrebnog razaranja¹¹. Kršenjem ovako konstituisanih pravila međunarodnog humanitarnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije cijele ili dijela teritorije neke države se vrše pojedina međunarodna krivična djela (međunarodni zločini). Oni su dugo ostajali u nadležnosti pojedinih država. To znači da je od dobre volje svake države zavisilo da li će i koja međunarodna krivična djela propisivati u svom domaćem, nacionalnom, internom

⁸Donald, A. Wells, *An Enciklopedia of Wars and Ethics* (Washington: Greenwood, 2005), 299-314.

⁹ Miodrag Majić, *Ratni zločin u međunarodnom krivičnom pravu* (Beograd: Tehnička knjiga, 2006), 28-30.

¹⁰Christine Wyngaert, *International Criminal Law* (Hague, London, Boston: Brill, 1996), 113-127.

¹¹ Sakib Softić, *Međunarodno pravo* (Sarajevo: DES, 2012), 118-121.

krivičnom zakonodavstvu, odnosno da li će voditi i okončati postupak prema njihovim učiniocima izricanjem vrste i mjere kazne (odnosno druge krivične sankcije) od strane domaćih sudskih organa¹². Tek krajem Drugog svjetskog rata se u ovoj oblasti prava uspostavlja međunarodna krivičnopravna jurisdikcija – propisivanje međunarodnih krivičnih djela, osnova krivične odgovornosti njihovih učinilaca (doduše fizičkih lica, ali ne i država), te izricanja krivičnih sankcija prema njihovim učiniocima. U nimborskoj (1946. godine) i tokijskoj (1948. godine) presudi je međunarodno krivično pravo dobilo „pravo građanstva“ kroz primjenu kazni prema najodgovornijim političkim i vojnim rukovodiocima poraženih članica Trojnog pakta za izvršena međunarodna krivična djela širom okupiranih teritorija¹³. Krajem 20. vijeka, uspostavljanjem međunarodnih *ad hoc* sudskih tribunala u Hagu i Arušiju na osnovu odgovarajućih rezolucija Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija za međunarodna krivična djela izvršena na teritoriji bivše SFRJ i Ruande- međunarodno krivično pravo dobija svoje puno oživotvorenje. Kao posljedica tih uspjeha uslijedila je Diplomatska konferencija OUN Rimu 1998. godine kada je ustanovljen Statut stalnog Međunarodnog krivičnog suda sa zadatkom da sprovodi krivične postupke prema učiniocima međunarodnih krivičnih djela utvrđenih ovim statutom, odnosno da izriče i izvršava kazne prema učiniocima takvih djela¹⁴.

2. SISTEM MEĐUNARODNIH KRIVIČNIH DJELA

Statutom Međunarodnog vojnog suda¹⁵, koji predstavlja sastavni dio

Londonskog sporazuma zaključenog 8. avgusta 1945. godine između savezničkih sila, predviđene su tri vrste zločina (međunarodnih krivičnih djela). To su prema članu 6 Statuta¹⁶: a) zločin protiv mira, b) ratni zločini i c) zločini protiv čovječnosti (genocid). Rezolucijom Savjeta bezbednosti OUN broj 827 od 25. maja 1993. godine usvojen je Statut Međunarodnog tribunala za gonjenje lica odgovornih za ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava izvršene na teritoriji SFRJ od 1991.godine.¹⁷ Ovaj statut predviđa četiri vrste zločina (međunarodnih krivičnih djela u čl. 2-5 Statuta). To su sljedeći zločini: a) teške povrede Ženevskih konvencija od 1949. godine, b) kršenje zakona i običaja ratovanja, c) genocid i d) zločin protiv čovječnosti.

Međunarodni krivični sud, formiran na Diplomatskoj konferenciji u Rimu jula 1998. godine, čiji je Statut stupio na snagu sredinom jula 2002.godine, vodi postupak i izriče krivičnu sankciju krivično odgovornom učiniocu određenih međunarodnih krivičnih djela kao nadnacionalni, univerzalni, stalni sudski organ¹⁸. Ovaj statut predviđa sljedeća međunarodna krivična djela (čl. 5-8): a) zločin genocida, b) zločin protiv čovječnosti, c) ratni zločin, s tim što su u članu 9 Statuta određeni elementi ovih zločina i d) zločin agresije. Bez obzira na to o kom se međunarodnom dokumentu radi, za ova međunarodna krivična djela su propisane različite vrste kazni (odnosno drugih krivičnih sankcija)¹⁹.

¹² Nermin Halilagić, Međunarodno krivično pravo (Kiseljak: CEPS, 2015), 109-112.

¹³ Borislav Petrović, Dragan Jovašević, Međunarodno krivično pravo (Sarajevo, Pravni fakultet, 2010), 98-101.

¹⁴ Juraj Andrassy, Božidar Bakotić, Budislav Vukas, Međunarodno pravo, Knjiga prva (Zagreb: Školska knjiga, 1998), 89-94.

¹⁵ Peter Calvoressi, Nuremberg: the facts and the consequences (London: NY Macmillan, 1948), 78-96.

¹⁶ Gustave Mark Gilbert, Nuremberg Diary, London: Mass Market Paperback, 1947), 67-101.

¹⁷ Vladan Vasilijević, Međunarodni krivični sud, Beograd: Institut za kriminološka i kriminalistička istraživanja 1968), 67-84.

¹⁸ Eric Suy, Karel Wellens, International Law: Theory and Practice (Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1998), 119-132.

¹⁹ Obrad Račić, Međunarodno pravo – stvarnost i iluzije (Beograd: Službeni glasnik, 2015), 187-193.

3. UOPŠTE O KRIVIČNIM SANKCIJAMA

Krivične sankcije²⁰ su pravnim propisima predviđene mjere društvene reakcije koje izriče sud u propisanom krivičnom postupku prema učiniocu krivičnog djela s ciljem suzbijanja i sprječavanja vršenja krivičnih djela. Ili, to su represivne mjere u rukama države koje ona preduzima protiv učinilaca krivičnih djela radi ostvarivanja specijalne i generalne prevencije²¹. Od najstarijih vremena društvo pokušava da se zaštiti od različitih oblika i vidova kriminaliteta pojedinaca i grupa različitim merama. Među njima se posebno ističu kazne koje su dugo, sve do XIX vijeka, predstavljale jedine vrste krivičnih sankcija (monistički sistem sankcija). Krivične sankcije su prinudne mjere koje primenjuje država kao predstavnik društva prema učiniocu krivičnog djela upravo zbog izvršenog djela. U suštini, one predstavljaju reakciju protiv učinioca zbog izvršenja krivičnog djela kojim se nanosi šteta društvu, ali reakciju koja ima za cilj da spriječi tog učinioca da ubuduće vrši krivična djela, kao i da utiče na druge građane (potencijalne učinioce) da se uzdrže od vršenja takvih djela²².

Iako se vršenjem krivičnih djela nanosi šteta i društvu i pojedincu, jer se njima povređuju i ugrožavaju ne samo dobra koja pripadaju društvu, već i dobra koja pripadaju pojedincu, primjena krivičnih sankcija ne zavisi od volje oštećenih lica²³. One se ne primjenjuju u ime i u interesu pojedinaca, već u ime i u interesu društva kao cjeline. Štiteći interese zajednice

primjenom krivičnih sankcija prema učiniocima krivičnih djela, država istovremeno štiti i interese pojedinaca kao članova zajednice. Prema tome, krivične sankcije predstavljaju reakciju u vidu represije koju preduzima država kao predstavnik društva s ciljem njegove zaštite i zaštite pojedinaca od štetnih posljedica koje im se nanose vršenjem krivičnih djela²⁴. To su sredstva za ostvarivanje zaštitne (garantivne) funkcije krivičnog prava – obezbjeđenje i zaštita najznačajnijih ljudskih i društvenih dobara, vrijednosti ili interesa²⁵. Krivične sankcije²⁶ predstavljaju prinudne mjere za zaštitu društva od kriminaliteta, koje izriče sud učiniocu krivičnog djela, u krivičnom postupku, na način, u postupku i pod uslovima koji su određeni zakonom, a koje se sastoje u oduzimanju ili ograničavanju sloboda i prava ili upozorenju učiniocu da im slobode ili prava biti oduzeti ili ograničeni ako ponovo izvrše krivično djelo. I drugi autori na sličan način određuju pojam krivične sankcije²⁷. U pravnoj teoriji se kao opšti, konstitutivni elementi krivičnih sankcija nabrajaju sljedeći²⁸:

1. primjena krivičnih sankcija vezana je za postojanje krivičnog djela²⁹. One se mogu primijeniti samo prema licu koje je učinilo krivično djelo i za koje je to dokazano u krivičnom postupku od strane nadležnog suda. To znači da se

²⁰ Miloš Babić, Ivanka Marković, Krivično pravo, Opšti dio (Banja Luka: Pravni fakultet, 2008), 141.

²¹ Vildana Vranj, Mustafa Bisić, Primjena propisa o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera u Bosni i Hercegovini (Sarajevo: Privredna štampa, 2009), 14.

²² Zoran Stojanović, Krivično pravo, Opšti deo (Beograd: IP Justinijan, 2005), 255.

²³ Miroslav Đorđević, Đorđe Đorđević, Krivično pravo (Beograd: Projuris, 2020), 82.

²⁴ Borislav Petrović, Dragan Jovašević, Amila Ferhatović, Krivično pravo 2 (Sarajevo: Pravni fakultet, 2016), 175-179.

²⁵ Nataša Mrvić Petrović, Krivično pravo (Beograd: PFUUB, 2005), 154.

²⁶ Gorgi Marjanovik, Makedonsko krivično pravo, Opšt del (Skopje: Prosvetno djelo, 1998), 261.

²⁷ Miloš Radovanović, Krivično pravo SFRJ, Opšti deo (Beograd: Savremena administracija, 1972), 231-232.

²⁸ Dragan Jovašević, Krivično pravo Opšti deo (Beograd: Dosije studio, 2018), 227-229.

²⁹ Petar Novoselec, Opći dio kaznenog prava (Zagreb: Pravni fakultet, 2004), 327.

- krivične sankcije ne mogu preventivno primijeniti prema nekom licu prije nego što je učinilo krivično djelo (*ante delictum*), već samo poslije izvršenog ili pokušanog krivičnog djela (*post delictum*),
2. krivične sankcije su predviđene u zakonu³⁰. To je princip zakonitosti krivičnih sankcija, analogno zakonitosti krivičnog djela. Učiniocu krivičnog djela ne može biti izrečena krivična sankcija koja nije bila propisana zakonom po vrsti i mjeri prije nego što je krivično djelo izvršeno i ako nije određen organ za njeno izricanje, odnosno izvršenje. Na ovaj način se pruža garancija slobodama i pravima građana od eventualne zloupotrebe i arbitrnosti pravosudnih organa,
 3. krivične sankcije izriče stvarno i mjesno nadležni sud u zakonom određenom postupku koji omogućava da se one po vrsti i mjeri saobrazne težini i okolnostima izvršenja krivičnog djela, te karakteristikama ličnosti njegovog učinioca³¹,
 4. krivične sankcije su prinudne mjere³². One imaju karakter prinude prema učiniocu krivičnog djela jer se primjenjuju protiv i mimo njegove volje, a sastoje se u oduzimanju ili ograničavanju njegovih sloboda ili prava, odnosno u predočavanju da će mu slobode i prava biti oduzeta ili ograničena ako nastavi s vršenjem krivičnih djela,
 5. osnov i granica za propisivanje krivičnih sankcija i njihovu primjenu predstavlja zaštita čovjeka (ljudske slobode i prava) i drugih osnovnih društvenih vrijednosti, i to samo u meri

koja je nužna i dovoljna za suzbijanje tih djela³³,

6. krivične sankcije se ne mogu izreći licu koje u vrijeme kada je krivično djelo učinjeno nije navršilo 14 godina (detetu) i
7. krivične sankcije imaju istu svrhu propisivanja i izricanja - sprječavanje i suzbijanje krivičnih djela kojima se povređuju ili ugrožavaju najznačajnije lične i društvene vrijednosti, dobra ili interesi³⁴.

Zbog originalnosti, izlažemo shvatanje Ž. Horvatića³⁵ prema kome savremeni sistem krivičnih sankcija čine sljedeće karakteristike: 1) propisivanje sankcija se temelji na načelu ograničenja krivičnopravne prinude. To obilježje proizlazi iz mnogobrojnih međunarodnopravnih dokumenata (Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda), a označava sljedeće: a) sankcije se propisuju samo za ponašanja koja povređuju ili ugrožavaju zaštićene vrijednosti čija se zaštita ne može obezbijediti bez krivičnopravne prinude, b) sankcije su ograničene zahtjevom da budu srazmjerne težini učinjenog krivičnog djela i stepenu krivice, c) sankcije su ograničene ostvarenjem njihove opšte i posebne svrhe u konkretnom slučaju, d) sankcije su ograničene s obzirom na krivicu i uzrast učinioca i e) sankcije moraju da budu lične, 2) zakonitost krivičnih sankcija u pogledu propisivanja, izricanja i izvršenja što znači: a) sankcije moraju biti propisane prije nego što je krivično djelo za koje se primjenjuju učinjeno, b) vrste i mjere sankcija su određene što preciznije u zakonu po sadržini i trajanju, c) nema

³⁰Željko Horvatić, Kazneno pravo, Opći dio (Zagreb: Pravni fakultet, 2003), 134.

³¹Velinka Grozdanić, Marissabell Škorić, Igor Martinović, Kazneno pravo, Opći dio (Rijeka: Pravni fakultet, 2013), 205-208.

³²Gorgi Marjanovik, Makedonsko krivično pravo, Opšt del (Skopje: Prosvetno djelo, 1998), 261.

³³Dragan Jovašević, Ljubinko Mitrović, Veljko Ikanović, Krivično pravo Republike Srpske, Opšti deo (Banja Luka: Fakultet pravnih nauka, 2017), 254-266.

³⁴Liljana Selinšek, Kazensko pravo, Splošni del in osnove posebnega djela (Ljubljana: GV založba), 239.

³⁵Željko Horvatić, Kazneno pravo, Opći dio (Zagreb: Pravni fakultet, 2003), 136-146.

mogućnosti primjene sankcija u neodređenom trajanju i d) ako je kasnije donijeti zakon blaži za učinioca od onog koji je bio na snazi u vrijeme izvršenja krivičnog djela, primjenjuje se najblaži zakon, 3) propisivanje više vrsta i mjera krivičnih sankcija omogućava njihovu individualizaciju u svakom konkretnom slučaju prema konkretnom krivičnom djelu, okolnostima njegovog izvršenja i njegovom učiniocu, 4) savremena individualizacija sankcije je moguća samo ako su sankcije s obzirom na svoju sadržinu djeljive, 5) primjena sankcija se temelji na pravednosti primjene krivičnopravne prinude, 6) sankcije na savremenom nivou razvoja moraju da budu humane (čovječne) i 7) sankcije moraju da budu popravljive i opozive. Ovaj autor dalje ističe³⁶ da se u pravnoj teoriji mogu naći shvatanja koja drugačije određuju bitne sastojke krivičnopravne sankcije kao što su: a) zakonitost krivičnopravne prinude, b) odluka državne sudske vlasti, c) opšta i posebna svrha krivičnopravnih sankcija i d) krivica lica prema kome se primjenjuje krivičnopravna prinuda.

4. PRINCIPI PRIMJENE KRIVIČNIH SANKCIJA U MEĐUNARODNOM KRIVIČNOM PRAVU

Principi predstavljaju osnovna, rukovodna načela na kojima se bazira primjena krivičnih sankcija za međunarodna krivična djela. U pravnoj teoriji se kao ovi principi navode sljedeći³⁷: a) princip legitimnosti, b) princip solidarnosti i saradnje među državama, c) princip uzajamnog povjerenja među državama, d) princip eliminacije političke obojenosti, e) princip organizovane borbe protiv kriminaliteta, f)

³⁶ Ibid.

³⁷ Dragan Jovašević, Ljubinko Mitrović, „Pojam, naziv, predmet i pravna priroda međunarodnog krivičnog prava“, *Bezbjednost, policija, građani*, Banja Luka, broj 2(2009): 73-93.

princip zaštite osnovnih prava čovjeka, g) princip humanosti, h) princip pravednosti, i) princip srazmjernosti i j) princip individualizacije i dr³⁸. Takođe se kao opšti pravni principi međunarodnog krivičnog prava³⁹, koji su priznati od civilizovanog dijela čovječanstva, iako ih je većina propisana već u čuvenoj francuskoj Deklaraciji o slobodama i pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine (ali i Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda iz 1950. godine) smatraju i sljedeći⁴⁰:

1. načelo zakonitosti (ili legaliteta)⁴¹ – *nullum crimen, nulla poena sine lege* – međunarodno krivično djelo i kazna za njegovog učinioca moraju biti propisani prije nego što je djelo izvršeno, čime se zabranjuje retroaktivna primjena međunarodnog krivičnog prava (čl. 22 i 23 Rimskog statuta),
2. prezumpcija nevinosti okrivljenog⁴² (član 66 Rimskog statuta) prema kome se za svako lice pretpostavlja da je nevino dok se to pred sudom ne ustanovi (dokaže) u skladu sa primjenjivim pravom, pri čemu je teret dokazivanja krivice na tužilaštvu, pa se sud mora uvjeriti u krivicu okrivljenog „izvan razumne sumnje“,
3. *lex mitius* (primjena blažeg zakona) - član 24 Rimskog statuta,
4. princip krivice – prema kome svako lice odgovara za svoja vlastita djela (ali ne i za ponašanje drugih lica) na koja on nije mogao da utiče. To ukazuje da

³⁸ Zoran Stojanović, *Međunarodno krivično pravo* (Beograd: Pravna knjiga, 2005), 5-14

³⁹ Dragan Jovašević, „Pojam, principi i izvori međunarodnog krivičnog prava“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, Niš, broj 53/2009: 71-89.

⁴⁰ Vladimir Đuro Degan, Berislav Pavišić, *Međunarodno kazneno pravo* (Rijeka: Pravni fakultet, 2005), 63-89.

⁴¹ Vladimir Đuro Degan, *Sources of International Law* (Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1997), 67-112.

⁴² Boris Krivokapić, *Međunarodno pravo - koreni, razvoj i perspektive* (Beograd: Megatrend univerzitet, 2006), 213-329.

- je krivična odgovornost u međunarodnom krivičnom pravu individualna (lična),
5. princip pravičnog i brzog suđenja koje se ogleda na tri načina kao⁴³: a) pravo na nezavisan i nepristasan sud, b) pravo na rješenje krivične stvari pravilno, javno i u razumnom roku i c) pravo na korišćenje procesnih prava od strane okrivljenog, posebno prava da bude obaviješten o optužbi i njenim osnovama, te pravo na odbranu, pravo na jednakost oruđa itd.⁴⁴,
 6. *ne bis in idem* – prema kome se protiv istog lica ne može voditi dva puta krivični postupak za istu krivičnu stvar. U praksi Haškog tribunala nijedno lice nije moglo biti suđeno pred nacionalnim krivičnim sudom za djelo koje predstavlja teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava ako je već suđeno pred ovim tribunalom budući da on ima prvenstvo pred nacionalnim sudovima,
 7. pravo na žalbu u krivičnim predmetima,
 8. pravo na naknadu štete zbog nezakonitog lišenja slobode ili pogrešne krivične osude⁴⁵ (pri čemu Statut Haškog tribunala i Statut tribunala za Ruandu ne poznaju ovo pravo okrivljenog) koje predviđa član 85 Rimskog statuta. Prema ovim rješenjima, izuzetno ako stalni Međunarodni krivični sud ustanovi uvjerljive činjenice po kojima je učinjena teška i očita sudska greška, on po svojoj diskreciji može dosuditi odštetu licu koje je bilo konačnom odlukom oslobođeno pritvora ili je zbog istog razloga obustavljeno krivično gonjenje u skladu sa

kriterijuma iz Pravilnika o postupku i dokazima,

9. nezastarivost najtežih međunarodnih krivičnih djela (to su djela u užem smislu) koja je predviđena i u članu 29 Rimskog statuta,
10. identitet dvostruke kažnjivosti kao uslov za pružanje međunarodne krivičnopravne pomoći (u prvom redu, ekstradicije okrivljenih lica),
11. *aut dedere aut judicare* - princip prema kome država na čijem se području nalazi lice koje je osumnjičeno (okrivljeno, odnosno optuženo) za izvršenje nekog međunarodnog krivičnog djela - ima dvije mogućnosti: a) da takvo lice izruči međunarodnom krivičnom sudu (odnosno drugoj državi – državi moliteljki) i b) da sama sudi takvom licu pred svojim nacionalnim krivičnim sudom. Ovaj princip predstavlja sastavni dio suvereniteta države, odnosno osnova za pružanje međunarodne pravne pomoći i saradnje država u suzbijanju međunarodnog kriminaliteta⁴⁶.

U teoriji međunarodnog krivičnog prava mogu se pronaći i drugačija shvatanja o navedenim principima. Tako, ove principe međunarodnog krivičnog prava čine sljedeći⁴⁷: a) princip zakonitosti krivičnog djela i kazne - *nullum crimen, nulla poena sine lege*, b) prezumpcija nevinosti okrivljenog, c) primjena blažeg zakona - *lex mitius*, d) princip krivice - *nulla poena sine culpa*, e) princip pravičnog suđenja i postupka u razumnom roku, f) *ne bis in idem*, g) pravo na žalbu, h) pravo na naknadu štete zbog nezakonitog hapšenja ili pogrešne osude, i) nezastarivost najtežih krivičnih djela, j) identitet norme i k) *aut dedere aut*

⁴³ Rodoljub Etinski, Sanja Đajić, Bojan Tubić, Međunarodno javno pravo (Novi Sad: Pravni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, 2017), 109-114.

⁴⁴ Miomir Matulović, Berislav Pavišić, Dokumenti Vijeća Europe Rijeka: Pravni fakultet u Rijeci, 2001), 339-353.

⁴⁵ Sretko Janković, Međunarodne konvencije iz oblasti krivičnog prava (Beograd: Poslovni biro, 2003), 108-111.

⁴⁶ Hervé Ascensio, Emmanuel Decaux, Alain Pellet (sous la dir. de), "Droit international pénal", Revue internationale de droit comparé, Année, 2001, 53-2, 513-514.

⁴⁷ Vladimir Đuro Degan, Berislav Pavišić, Violeta Beširević, Međunarodno i transnacionalno krivično pravo (Beograd: Službeni glasnik, Pravni fakultet, Univerzitet Union, 2013), 64-78.

judicare. Stalni ili „Rimski“ Međunarodni krivični sud, koji je formiran na Diplomatskoj konferenciji u Rimu jula 1998. godine, sprovodi postupak i izriče krivične sankcije odgovornom učiniocu određenih međunarodnih krivičnih djela kao nadnacionalni, univerzalni, stalni sudski organ⁴⁸. Ovim su statutom definisani sljedeći principi međunarodnog krivičnog prava⁴⁹: - Princip zakonitosti krivičnog djela i kazne⁵⁰ (čl. 22 i 23 Rimskog statuta) je opšteusvojeno načelo savremenog krivičnog prava prema kome niko ne može biti kažnjen za djelo koje je učinio ako prije toga ono nije bilo predviđeno kao krivično djelo i za njegovog učinioca nije bila propisana krivična sankcija. To dalje znači da sud učiniocu krivičnog djela može izreći samo onu kaznu po vrsti i mjeri koja je propisana za to djelo. Opisi bića pojedinih međunarodnih krivičnih djela su jasno izgrađeni i ne mogu se proširivati primjenom analogije (tumačenjem po sličnosti). U težnji da obezbijedi strogo poštovanje ovog osnovnog principa krivičnog prava uopšte⁵¹, u stavu 2 člana 22 Rimski statut propisuje dužnost suda da bića krivičnih djela tumači restriktivno, tj. da odlučuje po uzoru na član 111-4 novog Krivičnog zakonika Francuske iz 1992. godine – načelo *poenalia sunt restringenda* (expr. lat., „*legile penale trebuie interpretate restrictiv*“). U slučaju dileme, prema rješenju u Rimskom statutu, sud odgovarajuću odredbu mora da tumači „u korist učinioca krivičnog djela” (dakle *in*

dubio pro reo). - Zabrana retroaktivnosti⁵² (povratnog dejstva krivičnog zakona) je princip prema kome se od strane Suda može suditi samo za zločine koji su učinjeni poslije stupanja na snagu Statuta u kome su oni određeni. Kazneni propisi važe samo za unaprijed, poslije njihovog stupanja na snagu. U slučaju promjene zakona prije konačne i pravnosnažne presude - primijenit će se onaj propis koji ide u korist okrivljenog (koji je dakle blaži za učinioca djela). U tom smislu se mora izvršiti upoređivanje svih krivičnopravnih normi propisa koji je važio u vrijeme izvršenja krivičnog djela i novodonijetog propisa i utvrditi koji je od njih blaži za učinioca. Ako su oba propisa istog karaktera, na učinioca će se primijeniti po pravilu propis koji je bio u važnosti prema vremenu izvršenja djela⁵³. - Individualna krivična odgovornost⁵⁴ postoji ako se utvrdi krivica učinioca međunarodnog krivičnog djela, i to u obliku umišljaja. To pravilo važi za izvršioca, posrednog izvršioca i saučesnike. Statut predviđa i isključenje odgovornosti u slučaju postojanja: nužne odbrane, prinude koja ima karakter krajnje nužde, neuračunljivosti, intoksikacije, stvarne i pravne zablude. Ovako utvrđena individualna krivična odgovornost ne utiče na odgovornost države po međunarodnom pravu. - Irelevantnost javnih funkcija znači da položaj učinioca krivičnog djela kao šefa države ili vlade, člana vlade ili parlamenta, izabranog predstavnika ili vladinog službenika ne oslobađa ga od krivične odgovornosti za učinjeno međunarodno krivično djelo, niti je to osnov za blaže kažnjavanje. Naime, odredbe Statuta o krivičnoj odgovornosti i kažnjivosti se

⁴⁸ Eric Suy, Karel Wellens, *International Law: Theory and Practice* (Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1998), 119-132.

⁴⁹ Dragan Jovašević, Veljko Ikanović, *Međunarodno krivično pravo* (Banja Luka: Fakultet pravnih nauka, 2015), 74-78.

⁵⁰ Otto Triffterer, *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court* (Baden Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999), 448-451.

⁵¹ Više Zdenko Konjić, *Primjena načela zakonitosti u nacionalnom i međunarodnom kaznenom pravu*, doktorska disertacija, (Zagreb: Pravni fakultet, 2007).

⁵² Davor Derenčinović, “Implementacija materijalno pravnih odredbi Statuta Međunarodnog kaznenog suda (Rimski statut) u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu”, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, broj 2(2003): 877-906

⁵³ Dragan Jovašević, Veljko Ikanović, *Međunarodno krivično pravo* (Banja Luka: Fakultet pravnih nauka, 2015), 78-84.

⁵⁴ Bogdan Zlatarić, “Haška konvencija iz 1907. godine i individualna krivična odgovornost za ratne zločine”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, Beograd, broj 2(1958): 296.

odnose na sva lica, bez razlike zasnovane na javnoj funkciji, kao što ni imunitet vezan za javnu funkciju po nacionalnom ili međunarodnom pravu - ne isključuju primjenu međunarodnog krivičnog prava po odredbama ovog Statuta. -Naređenje pretpostavljenog ne oslobađa od odgovornosti učinioca međunarodnih krivičnih djela predviđenih Statutom, osim u slučajevima⁵⁵: a) kada je lice pod zakonskom obavezom da mora da poštuje naređenje vlade ili pretpostavljenog i b) kada lice nije znalo da je naređenje nezakonito ili kada naredba nije očigledno zakonita. Inače, Statut u članu 28 posebno predviđa odgovornost komandujućih i drugih pretpostavljenih lica (vojnog zapovjednika ili lica koje djeluje u svojstvu vojnog zapovjednika) za krivična djela koja su izvršile snage pod njegovom komandom i kontrolom zbog njegove greške u sprovođenju kontrole nad tim snagama. Princip *ne bis in idem* znači da se ni pred međunarodnim, ni pred nacionalnim sudom ne može voditi krivični postupak ako je od Međunarodnog krivičnog suda donijeta oslobađajuća ili osuđujuća presuda. Može se suditi nekom licu kao učiniocu međunarodnih krivičnih djela ponovo samo ako je prethodno krivični postupak vođen pred drugim (nacionalnim) sudom koji je okrivljenog očigledno htio da zaštiti ili ako postupak nije vođen nezavisno i nepristrasno, tj. sa ciljem da učinioca opravda. Statut je maloljetna lica koja su u vrijeme izvršenja međunarodnog krivičnog djela imala manje od 18 godina isključio od odgovornosti i kažnjavanja za učinjenja krivična djela ove vrste. To znači da maloljetstvo učinioca u vrijeme preduzimanja radnje izvršenja međunarodnog krivičnog djela predstavlja poseban osnov isključenja postojanja takvog krivičnog djela (pa i kažnjivosti njegovog učinioca).

5. POJAM I ELEMENTI KRIVIČNIH SANKCIJA ZA

⁵⁵ Helmut Satzger, *International and European criminal law* (München: Beck/Hart, 2018), 198-212.

MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA

U međunarodnom krivičnom pravu krivične sankcije⁵⁶ predstavljaju prinudne mjere za zaštitu čovječnosti i međunarodnog prava od društveno opasnih i protivpravnih ponašanja koje izriču nadležni sudski organi u propisanom postupku, a koje se sastoje u oduzimanju ili ograničavanju sloboda i prava krivično odgovornom učiniocu. To su mjere društvenog reagovanja⁵⁷ koje se primjenjuju prema učiniocu međunarodnog krivičnog djela poslije njegovog izvršenja i u vezi sa njim. One predstavljaju nužnu reakciju međunarodne zajednice na najozbiljnije i najopasnije slučajeve kršenja pravila međunarodnog prava opštecivilizacijskog značaja. U pravnoj teoriji se kao elementi krivičnih sankcija u međunarodnom krivičnom pravu navode sljedeći⁵⁸:

- a) to su prinudne mjere kojima se učiniocu međunarodnog krivičnog djela oduzimaju određena prava ili slobode. One se izriču protiv i mimo volje učinioca krivičnog djela, pa čak i bez njegovog pristanka,
- b) krivične sankcije moraju biti propisane u međunarodnim pravnim aktima, kao i uslovi za njihovo izricanje. To je načelo određenosti sankcije u propisima,
- c) među krivičnim sankcijama za međunarodna krivična djela preovlađuju samo kazne⁵⁹. Pri tome je postojeći sistem međunarodnog krivičnog prava prihvatio sistem neodređenih kazni⁶⁰. Naime, u

⁵⁶ Dragan Jovašević, *Krivično pravo*, Opšti deo (Beograd, Dosije studio, 2018), 194-203.

⁵⁷ Željko Horvatić, *Kazneno pravo*, Opći dio (Zagreb: Pravni fakultet, 2003), 134.

⁵⁸ Borislav Petrović, Dragan Jovašević, *Krivično pravo Opći dio* (Sarajevo: Pravni fakultet, 2005), 275-283.

⁵⁹ Ljubiša Lazarević, „Sistem krivičnih sankcija“, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd, broj 2(1987): 28-45.

⁶⁰ Milan Vujin, „Međunarodni tribunal za prethodnu Jugoslaviju – odnos prava i neprava“, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd, broj 3(1998): 94-97

međunarodnim pravnim aktima se propisuju samo vrste i mjere (opšti maksimum) kazni, bez naznake posebnog minimuma i posebnog maksimuma kod pojedinih međunarodnih krivičnih djela. Naravno, u nacionalnom krivičnom pravu, koje takođe poznaje određena međunarodna krivična djela (u užem i u širem smislu), u pojedinim državama se kod pojedinih krivičnih djela u posebnom dijelu krivičnih zakona propisuju kazne sa posebnim minimumom i posebnim maksimumom,

d) pretpostavka za izricanje ovih sankcija je ne samo izvršeno krivično djelo, već i utvrđena krivična odgovornost njegovog učinioca, i to u vrijeme preduzimanja radnje izvršenja,

e) sankcije izriče nadležni međunarodni sudski organ (vojni sud, *ad hoc* tribunal, internacionalizovani sud ili krivični sud) i f) sankcije treba da ostvare određenu svrhu⁶¹ – zaštitu vrijednosti koje su zajemčene međunarodnim (humanitarnim) pravom i sprječavanje učinioca da ponovo učini isto (ili slično krivično djelo), kao i uzdržavanje građana od vršenja takvih krivičnih djela.

6. VRSTE KRIVIČNIH SANKCIJA ZA MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA

Brojni međunarodni dokumenti propisuju sistem međunarodnih krivičnih djela, osnove krivične odgovornosti njihovih učinilaca, kao i krivične sankcije koje im izriču nadležni međunarodni sudovi⁶². Statut Međunarodnog vojnog suda iz 1946. godine u članu 27 predviđa samo jednu vrstu krivičnih sankcija za učinioce međunarodnih krivičnih djela. To su kazne. Ovom odredbom su propisane

dvije vrste glavnih kazni koje sudski organ izriče „kada nađe da je pravedno“. To su⁶³: a) smrtna kazna i b) druga kazna (kazna zatvora koja može biti doživotna, dakle trajna i vremenski ograničena). Nirnberškom i tokijskom presudom su optuženim izrečene sve vrste kazni. Takođe je određeno u članu 28 Statuta da sudski organ, pored glavnih kazni, može osuđenom licu izreći i sporednu kaznu koja se sastoji u oduzimanju svake ukradene imovine. To je konfiskacija krivičnim djelom stečene imovine koja se predaje Kontrolnom savjetu Njemačke⁶⁴. U članu 29 Statuta je propisano da će izrečena kazna biti u potpunosti izvršena u saglasnosti sa naređenjima Kontrolnog savjeta za Njemačku. No, ovaj je Savjet takođe ovlašćen da u svako doba može izrečenu kaznu da smanji ili na drugi način izmijeni osudu (to su posebni slučajevi ublažavanja kazne pravosnažno izrečene), ali ne može da pooštri izrečenu kaznu. Zakon broj 10 Kontrolnog savjeta za kažnjavanje lica odgovornih za ratne zločine, zločine protiv mira i zločine protiv čovječnosti za Njemačku iz 1945. godine takođe poznaje više vrsta kazni. U članu 2 stav 3 propisano je da će svako lice za koje se utvrdi da je krivično odgovorno za bilo koje međunarodno krivično djelo - presudom biti kažnjeno „kako to sud smatra pravednim“. Takvom učiniocu se može izreći jedna ili više od zakonom određenih sljedećih kazni⁶⁵: a) smrtna kazna, b) kazna doživotnog zatvora ili kazna zatvora na određeni broj godina sa prinudnim radom ili bez njega, c) novčana kazna i zatvor (kumulativno) sa ili bez prinudnog rada u slučaju neplaćanja novčane kazne, d) konfiskacija imovine, e)

⁶¹Ljubo Bavcon, „Družbena funkcija kazenskih sankcij“, *Pravnik*, Ljubljana, broj 9(1961): 253-262.

⁶²Vojislav Đurđić, Dragan Jovašević, *Međunarodno krivično pravo* (Beograd: Nomos, 2005), 62-68.

⁶³ Dragan Jovašević, „Uloga krivičnih sankcija u uspostavljanju i zaštiti vladavine prava i pravne države“, *Teme*, Niš, broj 3(2009): 761-782.

⁶⁴ Dragan Jovašević, *Međunarodna krivična djela – odgovornost i kažnjivost* (Niš: Pravni fakultet, 2010), 195-197.

⁶⁵ Borislav Petrović, Dragan Jovašević, *Međunarodno krivično pravo* (Sarajevo: Pravni fakultet, 2010), 188).

povraćaj nepravilno stečene movine i f) oduzimanje pojedinih ili svih građanskih prava. Ovim zakonom se predviđaju različite vrste sankcija: a) samostalno ili b) kumulativno. Statut Međunarodnog tribunala za gonjenje lica odgovornih za ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava izvršene na teritoriji SFRJ počev od 1991. godine (Statut Haškog tribunala) u članu 24 određuje vrste kazni koje se mogu izreći učiniocima međunarodnih krivičnih djela pred ovim organom⁶⁶. Ovaj statut propisuje samo jednu vrstu krivične sankcije, i to kaznu zatvora (oduzimanje slobode kretanja u određenom trajanju). U određivanju ove kazne sud ima oslonac u opštoj praksi sudova u Jugoslaviji pri čemu se kod odmjeravanja kazne uzimaju u obzir sve okolnosti djela, a posebno težinu djela i lična svojstva njegovog učinioca. Uz kaznu zatvora, Haški tribunal može učiniocu međunarodnog krivičnog djela iz nadležnosti Tribunala izreći i sporednu kaznu⁶⁷: a) povraćaj imovine njihovim pravim vlasnicima (restitucija) i b) oduzimanje dobiti koja je pribavljena kriminalnom djelatnošću, uključujući podmuklo ili nasilničko ponašanje⁶⁸. Od značaja za primjenu kazne su i odredbe čl. 27 i 28 Statuta Tribunala. Naime, u članu 27 Statuta je određeno da se izrečena kazna zatvora izvršava u državi koju

⁶⁶ Na zasjedanjima raznih stručnih tijela u postupku pripreme statuta *ad hoc* tribunala, odnosno Statuta Međunarodnog krivičnog suda više puta je razmatrano pitanje uvođenja smrtne kazne za učinioce najtežih međunarodnih krivičnih djela današnjice. Takve zahtjeve su najčešće isticale afričke i azijske države jer bi se na taj način uzele u obzir i druge specifične karakteristike savremenih krivičnihopravnih sistema. Takve zahtjeve su isticale i pojedine države na Rimskoj konferenciji 1998. godine.

⁶⁷ Dragan Jovašević, Međunarodna krivična djela – odgovornost i kažnjivost (Niš: Pravni fakultet, 2010):198-200.

⁶⁸

Bogdan Ivanišević, Goran Ilić, Tomislav Višnjčić, Vesna Janjić, Vodić kroz Haški tribunal (Beograd: Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju, 2007), 178-184.

odredi Tribunal sa liste država koje su naznačile svoju spremnost Savjetu bezbjednosti OUN da prihvate osuđena lica. U tom slučaju se zatvorska kazna izvršava u skladu sa propisima te države, ali pod nadzorom Tribunala. U skladu sa ovim rješenjem, osuđeni npr. Dražen Erdemović izrečenu kaznu zatvora izdržava u Norveškoj, Dario Kordić u Austriji, Radislav Krstić u Velikoj Britaniji, Dušan Tadić i Dragoljub Kunarac u Njemačkoj, Milan Martić u Estoniji, a Ante Furundžija i Zlatko Aleksovski u Finskoj. U članu 28 Statuta Haškog tribunala je određeno da će država u kojoj osuđeno lice izdržava izrečenu kaznu, kada se steknu zakonski uslovi te države za pomilovanje ili smanjenje kazne, obavijestiti o tome Tribunal čiji predsjednik donosi odluku o tome poslije konsultacija sa sudijama na osnovu „interesa pravde i opštih pravnih načela“. Odredbe identične sadržine predviđa i Statut Tribunala za Ruandu (čl. 23, 26 i 27)⁶⁹. Konačno, Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda, u dijelu sedam, posvećuje posebnu pažnju kaznama koje ovaj sud može izreći učiniocima međunarodnih krivičnih djela iz svoje nadležnosti. Statut razlikuje dvije vrste kazni. To su : a) glavne i b) sporedne kazne. Prema odredbi člana 77 Rimskog statuta, sud može učiniocu međunarodnog krivičnog djela izreći sljedeće glavne kazne⁷⁰: a) kaznu zatvora u određenom trajanju, ali ne duže od 30 godina i b) kaznu doživotnog zatvora kada je ta kazna opravdana ekstremnom težinom zločina⁷¹ i individualnim okolnostima vezanim za

⁶⁹ Dragan Jovašević, Međunarodna krivična djela – odgovornost i kažnjivost (Niš: Pravni fakultet, 2010):198-200.

⁷⁰ Dragan Jovašević, „Sistem sankcija u međunarodnom krivičnom pravu“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Prištini, Kosovska Mitrovica, 2010, 33-67.

⁷¹ Težina međunarodnog krivičnog djela zavisi od: a) prirode zločina, b) obima i načina na koji je zločin izvršen i c) oblika i stepena učešća pojedinca u izvršenom zločinu.

ličnost učinioca djela. Učiniocu međunarodnih krivičnih djela Rimski sud može izreći sljedeće sporedne kazne⁷²: a) novčanu kaznu u skladu sa kriterijumima sadržanim u Pravilima procedure i dokazivanja i b) konfiskaciju prihoda, vlasništva i dobara koji su dobijeni direktno ili indirektno izvršenim zločinom, imajući, pri tome, u vidu prava dobronamjerne treće strane⁷³. Izrečena kazna zatvora se izvršava u državi koju sud izabere sa liste država koje su izrazile spremnost da prihvate osuđenog, pri čemu se uzimaju u obzir sljedeće okolnosti⁷⁴: a) da sve države treba da ravnopravno dijele odgovornost za primjenu kazne zatvora, b) primjenu široko prihvaćenih međunarodnih ugovora o standardima koji određuju tretman zatvorenika, c) stav (držanje) osuđenog, d) državljanstvo i nacionalnost osuđenog i e) druge okolnosti kao što su one pod kojima je izvršen zločin ili efektivno izvršavanje kazne. Ukoliko na ovaj način nijedna država ne može da se odredi kao država u kojoj se izvršava izrečena kazna zatvora određenom licu, tada se izrečena kazna zatvora održava u zatvorskoj ustanovi u državi domaćinu Rimskog suda (Holandiji). No, sud može u svako doba da prebaci osuđenog u zatvorsku ustanovu u drugoj državi. Izrečena kazna zatvora se izvršava pod nadzorom Međunarodnog krivičnog suda u skladu sa široko prihvaćenim međunarodnim standardima koji uređuju tretman zatvorenika. U slučaju da je osuđeni izdržao dvije trećine izrečene kazne ili 25 godina zatvora (kada je osuđenom licu izrečena kazna doživotnog zatvora), sud je ovlašćen da ponovo

⁷² Borislav Petrović, Dragan Jovašević, Amila Ferhatović, *Krivično pravo 2* (Sarajevo: Pravni fakultet, 2016), 114-120.

⁷³ Borislav Petrović, Dragan Jovašević, *Međunarodno krivično pravo* (Sarajevo: Pravni fakultet, 2010), 190.

⁷⁴ Dirk van Zyl Smit, „Odmjeravanje kazne u međunarodnom kaznenom pravosuđu“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, broj 2(2004), 1003-1024.

razmatra izrečenu kaznu pri čemu može da je smanji ako su ispunjeni sljedeći uslovi (jedan ili više njih)⁷⁵: a) ako je osuđeno lice pokazalo ranu i kontinuiranu želju da saraduje sa sudom u istrazi i postupku, b) ako osuđeno lice dobrovoljno saraduje u omogućavanju primjene odluka i naredbi suda u drugim slučajevima i posebno u obezbjeđivanju pomoći u pronalaženju dobara koja su predmet novčane kazne, drugih kaznenih mjera ili reparacija koja mogu da se koriste za dobrobit žrtve i c) ako druge okolnosti potvrđuju jasnu i bitnu promjenu okolnosti koje su dovoljne da se opravda smanjenje kazne kako je to predviđeno Pravilima procedure i dokazivanja.

7. OSNOVI ISKLJUČENJA PRIMJENE KRIVIČNIH SANKCIJA ZA MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA

Opšti je princip savremenog krivičnog prava uopšte, a time i međunarodnog krivičnog prava da svako krivično djelo i svaka izrečena krivična sankcija zastarijevaju protekom određenog izričito propisanog vremena⁷⁶. To je osnov za gašenje prava države na primjenu krivičnih sankcija. Od ovog opšteg pravila postoji izuzetak predviđen Konvencijom o neprimjenjivanju zakonske zastarjelosti⁷⁷ za ratne zločine i zločin protiv čovječnosti od 26. novembra 1968. godine. Naime, ovom je konvencijom isključena mogućnost da krivično gonjenje i kažnjavanje zastare za krivična djela genocida i ratne zločine, kao i druga krivična djela predviđena međunarodnim

⁷⁵ Dragan Jovašević, *Međunarodno krivično pravo* (Niš: Pravni fakultet, 2011), 200-201.

⁷⁶ Bogdan Zlatarić, „Problem zastare međunarodnih zločina u usporednom i međunarodnom krivičnom pravu“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb, broj 1(1966): 21-33

⁷⁷ Borislav Petrović, Dragan Jovašević, *Krivično (kazneno) pravo Bosne i Hercegovine*, Opći dio (Sarajevo: Pravni fakultet, 2005), 380-385.

ugovorima⁷⁸. Potpisivanjem i ratifikovanjem ove konvencije⁷⁹ sva nacionalna krivična zakonodavstva, uključujući i zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini (član 19 Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine⁸⁰), izričito isključuju nastupanje zastarjelosti krivičnog gonjenja i zastarjelosti izvršenja izrečene kazne za krivična djela⁸¹: a) genocida, b) zločina protiv čovječnosti, c) ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, d) ratnog zločina protiv ranjenika i bolesnika, e) ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika, f) organizovanje i podsticanje na izvršenje genocida i ratnih zločina i g) za krivična djela za koja zastarjelost ne može da nastupi po ratifikovanim međunarodnim ugovorima⁸². Na isti način i član 29. Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda izričito isključuje bilo kakvo zakonsko ograničenje u pogledu krivičnog gonjenja i kažnjavanja učinilaca zločina iz nadležnosti ovog suda⁸³. U nacionalnom (internom) krivičnom zakonodavstvu se pored zastarjelosti, kao osnov za gašenje države na kažnjavanje (*ius puniendi*) javlja i amnestija (grč. *amnestia* – zaboravljanje, predavanje zaboravu)⁸⁴. Usljed date

⁷⁸ Vladan Vasiljević, „Kažnjavanje za ratne zločine i problem zastarevanja krivičnog gonjenja u međunarodnom krivičnom pravu“, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj 1(1965): 44-49.

⁷⁹ Dragan Jovašević, „Zastarelost krivičnog djela“, Evropsko zakonodavstvo, Beograd, broj 35-36(2011):31.

⁸⁰ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18 i 46/21.

⁸¹ B. Vrčec, „Nezastarevanje ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti, te načelo zabrane retroaktivnosti“ Pravnik, Zagreb, broj 2(1996): 46-49.

⁸² Borislav Petrović, Dragan Jovašević, Krivično (kazneno) pravo Bosne i Hercegovine, Opći dio (Sarajevo: Pravni fakultet, 2005), 385.

⁸³ Bogdan Zlatarić, „Problem zastare međunarodnih zločina u uporednom i međunarodnom pravu“, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, broj 1(1966): 25-28.

⁸⁴ Dragan Jovašević, Amnestija i pomilovanje (Beograd: Intermex, 2001), 4-29.

amnestije, prema učiniocu krivičnog djela se krivično gonjenje ne može otpočeti, odnosno nastaviti, niti se prema njemu može voditi krivični postupak, odnosno izvršiti izrečena kazna. Amnestija se smatra opštim osnovnom gašenja svake krivične sankcije, koja se može primijeniti prema svakom učiniocu i za svako izvršeno krivično djelo. Ona se daje putem zakona koji, dakle, predstavlja *lex specialis* kojim se derogiraju odredbe materijalnog ili procesnog krivičnog zakona. Data amnestija se ne može opozvati i ona se odnosi na individualno neodređeni broj lica. U pogledu sadržine i obima primjene amnestije - postoje veće ili manje razlike između pojedinih krivičnih zakonodavstava⁸⁵. U oblasti međunarodnog krivičnog prava amnestija prvi put nalazi svoje polje primjene neposredno poslije Drugog svjetskog rata kada su pojedine države (Francuska, Italija) dale amnestiju svojim državljanima za izvršena krivična djela u sukobima sa njemačkom vojskom. Kasnije je Italija donijela sličan Zakon o amnestiji koji je obuhvatio oslobođenje od krivične odgovornosti i lica koja su bila optužena kao fašisti ili kolaboracionisti⁸⁶. No, i pored toga, preovladava mišljenje da je institut amnestije nespojiv za potrebom za sveobuhvatnom zaštitom ljudskih prava i sloboda. Na tom stanovištu stoji i mišljenje komiteta OUN za ljudska prava dato u „Opštem komentaru“ broj 20 iz 1994. godine. Na suprotnim stanovištima stoji Okvirna odluka Savjeta Evropske unije od 10. decembra 2001. godine koja u članu 5 predviđa primjenu amnestije kao jedan od pravnih osnova po kome država može odbiti da izvrši nalog za hapšenje u slučaju taksativno navedenih krivičnih djela, među kojima se nalaze i međunarodna krivična

⁸⁵ Dragan Jovašević, Zoran Stevanović, Primena amnestije i pomilovanja u krivičnom pravu (Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2008), 18-26.

⁸⁶ Antonio Cassese, Međunarodno krivično pravo (Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, 2005), 367-370.

djela. Ova odluka svoj stav temelji na suverenitetu država po kome svaka država suvereno može da odlučuje o tome ko će biti izuzet od krivičnog gonjenja. Nešto prije toga, u Drugom dopunskom protokolu uz Ženevske konvencije iz 1977. godine, u članu 6, između ostalog, stoji da „po prestanku neprijateljstva aktuelne vlasti moraju nastojati da daju amnestiju licima koja su učestvovala u oružanom sukobu“. Nasuprot tome, član 10 Statuta Specijalnog suda za Sijera Leone predviđa da amnestija koja je data za zločine iz nadležnosti ovog suda - neće predstavljati smetnju krivičnom gonjenju.

8. ZAKLJUČAK

Za brojna međunarodna krivična djela koja su inaugurisana posljednjih decenija 20. vijeka u međunarodnim dokumentima (statutima civilnih ili vojnih, stalnih ili *ad hoc*, povremenih, redovnih ili vanrednih sudova), među kojima se po svom značaju ističu: a) genocid, b) zločin protiv čovječnosti, c) zločin protiv mira (agresija) i d) ratni zločini propisan je sistem kazni, ali i drugih krivičnih sankcija. Radi se o prinudnim, pravnim propisima, uređenim mjerama koje izriču nadležni sudski organi u pravno sprovedenom krivičnom postupku prema odgovornom učiniocu međunarodnog krivičnog djela kojima mu se oduzimaju ili ograničavaju slobode ili prava zajemčene pravnim poretom. Riječ je o prinudnim mjerama, u prvom redu, kaznama, koje se primjenjuju prema odgovornom učiniocu svršenog ili pokušanog međunarodnog krivičnog djela. U osnovi odgovornosti se nalazi svjesno i voljno postupanje punoljetnog fizičkog lica. To ukazuje da se ove sankcije primjenjuju prema: a) isključivo punoljetnim licima, licima uzrasta od 18 godina u vrijeme izvršenja djela i b) isključivo za umišljajno preduzimanje radnje izvršenja djela, budući da je postojanje nehata na strani učinioca isključeno u međunarodnom krivičnom pravu. Ove mjere izriču

nadležni međunarodni, nadnacionalni sudski organi u “ime interesa pravde i čovječnosti” sa ciljem da se obezbijedi efikasna zaštita najznačajnijih ljudskih i društvenih dobara kao što su: a) čovječnost i b) pravila međunarodnog humanitarnog prava. Kao i u nacionalnom internom krivičnom pravu pojedinih država, pa tako i pravu Bosne i Hercegovine, pored sistema krivičnih sankcija, te pravila za njihovo izricanje i međunarodni dokumenti koji predstavljaju izvor međunarodnog krivičnog prava - poznaju pravila o ograničenju/isključenju primjene krivičnih sankcija. To su osnovi koji gase pravo države na primjenu zakonom propisanih krivičnih sankcija, u koje spadaju: a) zastarjelost, a) amnestija i c) pomilovanje. U pravnoj teoriji, ali i dokumentima u oblasti međunarodnog krivičnog prava se sa osnovom razmatraju mogućnosti/nemogućnosti primjene: a) zastarjelosti i b) amnestije.

9. LITERATURA

1. Andrassy, Juraj, *Međunarodno pravo* (Zagreb: Školska knjiga, 1990), 67-81.
2. Andrassy, Juraj, Bakotić, Božidar, Vukas, Budislav, *Međunarodno pravo*, Knjiga prva (Zagreb: Školska knjiga, 1998), 89-94.
3. Ascensio, Hervé, Decaux, Emmanuel, Pellet, Alain (sous la dir. de), “*Droit international pénal*”, *Revue internationale de droit comparé*, Année, 2001, 53-2, 513-514.
4. Babić, Miloš, Marković, Ivanka, *Krivično pravo, Opšti dio* (Banja Luka: Pravni fakultet, 2008), 141.
5. Bavcon, Ljubo „Družbena funkcija kazenskih sankcij“, *Pravnik*, Ljubljana, broj 9(1961): 253-262.
6. CalvoCaressi, Peter, *Nuremberg: the facts and the consequences* (London: NY Macmillan, 1948), 78-96.

7. Cassese, Antonio, *Međunarodno krivično pravo* (Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, 2005), 367-370.
8. Degan, Vladimir Đuro, *Sources of International Law* (Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1997), 67-112.
9. Degan, Vladimir Đuro, *Međunarodno pravo*, Zagreb: Školska knjiga, 2011), 109-114.
10. Degan, Vladimir Đuro Berislav Pavišić, Berislav, *Međunarodno kazneno pravo* (Rijeka: Pravni fakultet, 2005), 197-203.
11. Degan, Vladimir Đuro, Pavišić, Berislav, Beširević, Violeta, *Međunarodno i transnacionalno krivično pravo* (Beograd: Službeni glasnik, Pravni fakultet, Univerzitet Union, 2013), 64-78.
12. Derenčinović, Davor, "Implementacija materijalno pravnih odredbi Statuta Međunarodnog kaznenog suda (Rimski statut) u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu", *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, broj 2(2003): 877-906
13. Đorđević, Đorđe, *Krivično pravo* (Beograd: Projuris, 2020), 82.
14. Đorđević, Miroslav Đorđević, Đorđe, *Krivično pravo* (Beograd: Projuris, 2020), 82.
15. Đurđić, Vojislav, Jovašević, Dragan, *Međunarodno krivično pravo* (Beograd: Nomos, 2005), 62-68.
16. Etinski, Rodoljub, Đajić, Sanja, Tubić, Bojan, *Međunarodno javno pravo* (Novi Sad: Pravni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, 2017), 109-114.
17. Gilbert, Gustave Mark, *Nuremberg Diary*, London: Mass Market Paperback, 1947), 67-101.
18. Grozdanić, Velinka Škorić, Marissabell, Martinović, Igor, *Kazneno pravo, Opći dio* (Rijeka: Pravni fakultet, 2013), 205-208.
19. Halilagić, Nermin *Međunarodno krivično pravo* (Kiseljak: CEPS, 2015), 109-112.
20. Horvatić, Željko "Zaštita prava žrtava rata", *Odvjetnik*, Zagreb, broj 3-4 (1996): 93-108.
21. Horvatić, Željko, *Kazneno pravo, Opći dio* (Zagreb: Pravni fakultet, 2003), 134-146.
22. Ivanišević, Bogdan, Ilić, Goran, Višnjic, Tomislav, Janjić, Vesna, *Vodič kroz Haški tribunal* (Beograd: Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju, 2007), 178-184.
23. Janković, Sretko, *Međunarodne konvencije iz oblasti krivičnog prava* (Beograd: Poslovni biro, 2003), 108-111.
24. Jovašević, Dragan, *Amnestija i pomilovanje* (Beograd: Intermex, 2001), 4-29.
25. Jovašević, Dragan, Stevanović, Zoran, *Primena amnestije i pomilovanja u krivičnom pravu* (Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2008), 18-26.
26. Jovašević, Dragan, Mitrović, Ljubinko, „Pojam, naziv, predmet i pravna priroda međunarodnog krivičnog prava“, *Bezbjednost, policija, građani*, Banja Luka, broj 2(2009): 73-93.
27. Jovašević, Dragan, „Pojam, principi i izvori međunarodnog krivičnog prava“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, Niš, broj 53(2009): 71-89.
28. Jovašević, Dragan, „Uloga krivičnih sankcija u uspostavljanju i zaštiti vladavine prava i pravne države“, *Teme*, Niš, broj 3(2009): 761-782.
29. Jovašević, Dragan, „Sistem sankcija u međunarodnom

- krivičnom pravu“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Prištini*, Kosovska Mitrovica, 2010, 33-67.
30. Jovašević, Dragan, *Međunarodna krivična djela – odgovornost i kažnjivost* (Niš: Pravni fakultet, 2010), 195-197.
 31. Jovašević, Dragan, *Međunarodno krivično pravo* (Niš: Pravni fakultet, 2011), 200-201.
 32. Jovašević, Dragan „Zastarelost krivičnog djela“, *Evropsko zakonodavstvo*, Beograd, broj 35-36(2011): 31.
 33. Jovašević, Dragan, Ikanović, Veljko, *Međunarodno krivično pravo* (Banja Luka: Fakultet pravnih nauka, 2015), 74-78.
 34. Jovašević, Dragan, *Krivično pravo Opšti deo* (Beograd: Dosije studio, 2018), 227-229.
 35. Jovašević, Dragan, Mitrović, Ljubinko, Ikanović, Veljko, *Krivično pravo Republike Srpske, Opšti deo* (Banja Luka: Fakultet pravnih nauka, 2017), 254–266.
 36. Konjić, Zdenko, *Primjena načela zakonitosti u nacionalnom i međunarodnom kaznenom pravu* (doktorska disertacija, Zagreb: Pravni fakultet, 2007).
 37. Krivokapić, Boris, *Međunarodno pravo - koreni, razvoj i perspektive* (Beograd: Megatrend univerzitet, 2006), 213-329.
 38. Lazarević, Ljubiša „Sistem krivičnih sankcija“, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd, broj 2(1987): 28-45.
 39. Petrović, Borislav, Jovašević, Dragan, *Međunarodno krivično pravo* (Sarajevo, Pravni fakultet, 2010), 98-101.
 40. Majić, Miodrag, *Ratni zločin u međunarodnom krivičnom pravu* (Beograd: Tehnička knjiga, 2006), 28-30.
 41. Marjanovik, Gorgi *Makedonsko krivično pravo, Opšt del* (Skopje: Prosvetno djelo, 1998), 261.
 42. Matulović, Miomir, Pavišić, Berislav, *Dokumenti Vijeća Europe* (Rijeka: Pravni fakultet u Rijeci, 2001), 339-353.
 43. Mrvić Petrović, Nataša, *Krivično pravo* (Beograd: PFUUB, 2005), 154.
 44. Novoselec, Petar, *Opći dio kaznenog prava* (Zagreb: Pravni fakultet, 2004), 327.
 45. Petrović, Borislav, Jovašević, Dragan, *Krivično (kazнено) pravo Bosne i Hercegovine, Opći dio* (Sarajevo: Pravni fakultet, 2005), 275-283, 380-385.
 46. Petrović, Borislav, Jovašević, Dragan, Ferhatović, Amila, *Krivično pravo 2* (Sarajevo: Pravni fakultet, 2016), 175-179.
 47. Račić, Obrad, *Međunarodno pravo – stvarnost i iluzije* (Beograd: Službeni glasnik, 2015), 187-193.
 48. Radovanović, Miloš, *Krivično pravo SFRJ, Opšti deo* (Beograd: Savremena administracija, 1972), 231-232.
 49. Satzger, Helmut, *International and European criminal law* (München: Beck/Hart, 2018), 198-212.
 50. Selinšek, Liljana, *Kazensko pravo, Splošni del in osnove posebnega djela* (Ljubljana: GV založba), 2007), 239.
 51. Simović, Miodrag, Blagojević, Milan, Simović, Vladimir, *Međunarodno krivično pravo* (Istočno Sarajevo: Pravni fakultet, 2013), 197-237.
 52. Softić, Sakib, *Međunarodno pravo* (Sarajevo: DES, 2012), 118-121.
 53. Stanković, Nedeljko, *Međunarodno krivično pravo* (Tuzla: Evropski univerzitet Brčko distrikta BiH, 2018), 65-68.

54. Stojanović, Zoran, *Međunarodno krivično pravo* (Beograd: Pravna knjiga, 2005), 5-14.
55. Stojanović, Zoran, *Krivično pravo, Opšti deo* (Beograd: IP Justinijan, 2005), 255.
56. Suy, Eric, Wellens, Karel, *International Law: Theory and Practice* (Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1998), 119-132.
57. Triffterer, Otto, *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court* (Baden Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999), 448-451.
58. Van Zyl Smit, Dirk, „Odmjeravanje kazne u međunarodnom kaznenom pravosuđu“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, broj 2(2004), 1003-1024.
59. Vasiljević, Vladan, „Kažnjavanje za ratne zločine i problem zastarevanja krivičnog gonjenja u međunarodnom krivičnom pravu“, *Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd, broj 1(1965): 44-49.
60. Vasiljević, Vladan, *Međunarodni krivični sud*, Beograd: Institut za kriminološka i kriminalistička istraživanja 1968), 67-84.
61. Vranj, Vildana, Bisić, Mustafa, *Primjena propisa o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: Privredna štampa, 2009), 14.
62. Vrček, B., „Nezastarevanje ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti, te načelo zabrane retroaktivnosti“, *Pravnik*, Zagreb, broj 2(1996): 46-49.
63. Vujin, Milan, „Međunarodni tribunal za prethodnu Jugoslaviju – odnos prava i neprava“, *Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd, broj 3(1998): 94-97
64. Wells, Donald, A. *An Encyclopedia of Wars and Ethics* (Washington: Greenwood, 2005), 299-314.
65. Wyngaert, Christine, *International Criminal Law* (Hague, London, Boston: Brill, 1996), 113-127.
66. Zlatarić, Bogdan, „Haška konvencija iz 1907. godine i individualna krivična odgovornost za ratne zločine“, *Jugoslavenska revija za međunarodno pravo*, Beograd, broj 2 (1958): 296-301.
67. Zlatarić, Bogdan, „Problem zastare međunarodnih zločina u usporednom i međunarodnom krivičnom pravu“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb, broj 1(1966): 21-33.

SYSTEM OF SANCTIONS FOR INTERNATIONAL CRIMINAL OFFENSES

Abstract: *International criminal law as a supranational, universal set of legal regulations determines the concept and elements of international criminal offenses that violate and infringe international law, thereby violating or jeopardizing universal values, goods and interests protected by international law, and criminal sanctions as measures of social reaction against perpetrators of these offenses. For the application of criminal sanctions against the perpetrators of international criminal offenses, the competent judicial authorities (at the level of the international community) determine the basis of their criminal responsibility in the procedure they conduct. In the system of sanctions, which should fulfill both preventive and repressive role, there are penalties whose application is linked to prescribed requirements. These international sanctions have primacy in relation to criminal sanctions prescribed for similar/identical international criminal*

offenses by individual national criminal legislations, including the legislation of Bosnia and Herzegovina. The paper discusses the concept, elements, content, purpose, characteristics and types of criminal sanctions for international criminal offenses.

Key words: *international criminal offense, perpetrator, responsibility, court, criminal.*

**NADLEŽNOST I ZNAČAJ
UREDA EVROPSKOG JAVNOG
TUŽIOCA KAO NEOVISNOG
TIJELA U
INSTITUCIONALNOM
SISTEMU EVROPSKE UNIJE
SA OSVRTOM NA REZULTATE
DJELOVANJA UREDA U 2021.
GODINI**

Primljeno / Recived: sub. 24. sept, 2022. 00:11
Prihvaćeno / Accepted: sri. 28. decembar, 2022.

10:48

doc. dr. sc. Ajna Jodanović*

mr. sc. Samir Jodanović**

Pregledni naučni članak

Rezime

Ured evropskog javnog tužioca kao neovisno tijelo Evropske unije nadležno za istragu, gonjenje i podizanje optužnica zbog krivičnih djela učinjenih na štetu finansijskih interesa Unije, uspostavljen je Uredbom Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine, te djeluje u državama članicama Unije koje su izrazile svoju želju za sudjelovanjem u uspostavljanju pojačane saradnje i udružile svoje kapacitete u borbi protiv učinitelja navedenih krivičnih djela. Cilj rada je prikazati na koji način je djelovanje Ureda evropskog javnog tužioca označilo novu eru u u istrazi i procesuiranju finansijskog kriminala na pravosudnom nivou u Evropskoj uniji, te doprinijelo daljnjem razvoju područja pravde i poboljšanju povjerenja građana u unijski institucionalni sistem.

Ključne riječi: *Evropska unija, Ured evropskog javnog tužioca, finansijski interesi Evropske unije.*

*Docentica Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću.

**Direktor Razvojne agencije Unsko-sanskog kantona.

1. UVOD

Ured evropskog javnog tužioca (*European Public Prosecutor's Office* - EPPO) je počeo sa radom 1. juna 2021. godine. Osnivanje Ureda evropskog javnog tužioca (dalje: Ureda) označava važan korak u procesu stvaranja područja zajedničkog krivičnog pravosuđa u Evropskoj uniji (dalje: EU) kao cjelini, čime se povećava efikasnost u krivičnom gonjenju. Ulazak ovog novog aktera u evropsku arhitekturu za borbu protiv prevara također označava zajednički uspjeh za institucije koje su se zalagale i doprinijele njegovom stvaranju. Ured zapravo utjelovljuje novu eru u istrazi i krivičnom gonjenju finansijskog kriminala na pravosudnom nivou u EU i značajno mijenja evropski krajolik za provođenje zakona.⁸⁷ Uspostavljanje Ureda se može smatrati prekretnicom na putu daljnjeg jačanja saradnje između država članica EU u prekograničnim krivičnim stvarima. U radu ćemo ukazati na proces i razloge uspostavljanja Ureda, kao i na njegovu nadležnost, strukturu i temeljne aktivnosti koje su poduzete u okviru 2021. godine.

2. HISTORIJSKI OSVRT I RAZLOZI USPOSTAVLJANJA UREDA EVROPSKOG JAVNOG TUŽIOCA

Ured je neovisno tijelo Evropske unije, koje je osnovano u skladu sa odredbom člana 86. Ugovora o funkcionisanju EU (*Treaty on the Functioning of the European Union* - TFEU). U mjerodavnom članu se navodi da "radi suzbijanja krivičnih djela koja utiču na finansijske interese Unije, Vijeće

EU uredbama donesenima u skladu sa posebnim zakonodavnim postupkom može od Agencije Evropske unije za krivično pravosuđe (*European Union Agency for Criminal Justice Cooperation* - EUROJUST) osnovati Ured evropskog javnog tužioca". Vijeće EU o tome odlučuje jednoglasno uz prethodnu suglasnost Evropskog parlamenta. Nadalje, u istom stavu se navodi da ako jednoglasna odluka izostane, grupa od najmanje devet država članica može zatražiti da se nacrt direktive uputi Evropskom vijeću. U tom se slučaju postupak u Vijeću EU suspendira. Nakon rasprave i u slučaju konsenzusa, Evropsko vijeće u roku od četiri mjeseca od te suspenzije vraća nacrt Vijeću EU na usvajanje".⁸⁸ Valja pri tome imati u vidu da član 86. Ugovora o funkcionisanju EU samo navodi mogućnost osnivanja Ureda kroz poseban zakonodavni postupak. On ne razvija organske aspekte institucija koji su samo navedeni sa namjernom dvosmislenošću - Ugovor samo navodi da Ured treba biti kreiran od Eurojust-a.⁸⁹ Prethodno navedeno nije značilo da je sa početkom rada Ureda došlo do prestanka rada Eurojust-a, niti da je Ured trebalo osnovati iz Eurojust-a, već je podrazumijevalo zasnivanje odnosa koji se prvenstveno temelji na saradnji između ova dva tijela Evropske unije. Ugovor iz Lisabona je pružio dugo traženu pravnu osnovu za osnivanje Ureda evropskog javnog tužioca.⁹⁰ U godinama nakon stupanja na snagu Ugovora, Evropska komisija je obavljala

⁸⁷Kolloczek, Nadine/Echanove Gonzalez de Anleo, Julia, *The European Anti-Fraud Office and the European Public Prosecutor's Office - A Work in Progress*, u: The European Criminal Law Association's Forum, *Protection of the EU's Financial Interests in the Current Multiannual Financial Framework*, Max Planck Institute for the Study of Crime, Security and Law, Freiburg, 2021., str. 188.

⁸⁸ Član 86. stav 1. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije - Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, (OJ C 202, 7.16.2016.)

⁸⁹ Bachmaier Winter, Lorena, *The European Public Prosecutor's Office: The Challenges Ahead*, Legal studies in International, European and Comparative Criminal Law, Springer Nature Switzerland, 2018., str. 2.

⁹⁰ Prečišćena verzija Ugovora o Evropskoj uniji - *Consolidated version of the Treaty on European Union* (OJ C 326, 26.10.2012.)

pripremne radove, uključujući stručne radionice i konsultacije sa zainteresovanim stranama. U julu 2013. godine Komisija je predstavila svoj prijedlog propisa, nastojeći da uspostavi Ured evropskog javnog tužioca i definiše njegove nadležnosti i procedure. Propisom se Ured osmišljava kao nezavisno tijelo EU sa nadležnošću za usmjeravanje, koordinaciju i nadzor krivičnih istraga, kao i za krivično gonjenje osumnjičenih u nacionalnim sudovima u skladu sa zajedničkom politikom krivičnog gonjenja.⁹¹ Iako je Evropska komisija još 2013. godine podnijela prijedlog za osnivanje Ureda, ni nakon više od tri godine pregovora Vijeće EU nije uspjelo postići jednoglasan dogovor o prijedlogu. Odsustvo jednoglasnosti Vijeće je registrovalo u februaru 2017. godine, a sljedećeg mjeseca potvrdilo ga je i Evropsko vijeće.⁹² Kako je gore navedeno, prema stavu 2. člana 86. Ugovora o funkcionisanju EU, "ukoliko jednoglasna odluka izostane grupa od najmanje devet država članica može zatražiti da se nacrt direktive uputi Evropskom vijeću, te se u tom slučaju postupak u Vijeću suspendira". Temeljem konkretnog pravnog osnova 14. februara 2017. godine, grupa od 17 država članica⁹³ je zatražila je da se prijedlog Uredbe o osnivanju Ureda uputi Vijeću EU, koje je 9. marta 2017. godine raspravljalo o

⁹¹ The European Public Prosecutor's Office (EPPO), Background.

Vidjeti:

<https://www.eppo.europa.eu/en/background> (02.11.2022.)

⁹² The European Public Prosecutor's Office. *The European Public Prosecutor's Office (EPPO) has the power to investigate, prosecute and bring to judgment crimes against the EU budget.* Vidjeti: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eppo/> (02.11.2022.)

⁹³ Grupu od 17 država članica su činile: Belgija, Bugarska, Kipar, Češka, Finska, Francuska, Grčka, Hrvatska, Litva, Luksemburg, Njemačka, Portugal, Rumunija, Slovačka, Slovenija i Španija.

Nacrtu. Četiri države članice⁹⁴ su se naknadno odlučile za sudjelovanje u uspostavljanju pojačane suradnje. Tako je u aprilu 2017. godine došlo do pokretanja pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda. Vijeće EU je 12. oktobra 2017. godine donijelo je Uredbu o provođenju pojačane saradnje u vezi s osnivanjem Ureda⁹⁵. Uredba je stupila na snagu 20. novembra 2017. godine, a usvojile su je one države članice⁹⁶ koje su bile dio pojačane saradnje. Mandat Ureda je definisan Uredbom, a ista je objavljena u Službenom listu Evropske unije 31. oktobra 2017. godine. Vijeće EU je 27. jula 2020. godine imenovalo 22 evropska tužioca, i to po jednog za svaku državu članicu EU⁹⁷. Evropski tužioci i glavni evropski tužilac su dali svečanu zakletvu pred Sudom pravde EU 28. septembra 2020. godine.⁹⁸ Ured je počeo sa radom 1. juna 2021. godine, nakon što je Evropska

⁹⁴ Latvija, Estonija, Austrija i Italija.

⁹⁵ Uredba Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“) - *Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office ('the EPPO')*, (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 1–71.

⁹⁶ Radilo se o sljedećih 20 država članica: Austrija, Belgija, Bugarska, Hrvatska, Kipar, Češka, Estonija, Njemačka, Grčka, Španija, Finska, Francuska, Italija, Letonija, Litvanija, Luksemburg, Portugal, Rumunija, Slovenija i Slovačka.

⁹⁷ Za sada su se 22 države članice EU odlučile pridružiti naporima da zaštite budžet EU od prevara, koristeći proceduru "pojačane saradnje": Austrija, Belgija, Bugarska, Hrvatska, Kipar, Češka, Estonija, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Italija, Letonija, Litvanija, Luksemburg, Malta, Holandija, Portugal, Rumunija, Slovačka, Slovenija i Španija. Vidjeti opširnije na: The European Public Prosecutor's Office. *The European Public Prosecutor's Office (EPPO) has the power to investigate, prosecute and bring to judgment crimes against the EU budget.* Vidjeti: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eppo/> (04.11.2022.)

⁹⁸ The European Public Prosecutor's Office (EPPO), Background. Vidjeti:

<https://www.eppo.europa.eu/en/background> (03.11.2022.)

komisija zvanično potvrdila datum početka rada Ureda 26. maja 2021. godine.⁹⁹ Uredbom (EU) 2017/1939 o provođenju pojačane saradnje u vezi s osnivanjem Ureda je statuirano da dan početka rada Ureda ne može biti raniji od tri godine nakon datuma stupanja na snagu Uredbe (20. novembra 2017.), iz čega proizilazi da Ured nije mogao početi sa radom prije 20. novembra 2020. godine. Od početka svoga rada 1. juna 2021. godine, saradnja sa Uredom postaje dio pravne prakse tužioca, sudija i dvokata iz cijele EU. Kada govorimo o razlozima uspostavljanja Ureda, valja uzeti u obzir da su države članice EU izgubile u 2018. godini oko 140 milijardi eura prihoda od poreza na dodatnu vrijednost (PDV) zbog transnacionalne prevare. Cifre za 2020. godinu mogu biti veće zbog efekata pandemije COVID-19 virusa na ekonomiju EU. Države članice su također izvijestile da je oko 638 miliona eura strukturnih fondova EU zloupotrebjeno u 2015. godini. Prije nego što je Ured postao operativan, samo su nacionalne vlasti mogle da istražuju takve zločine - ali sa ograničenim sredstvima, jer njihova ovlaštenja prestaju na nacionalnim granicama. Slično tome, tijela EU koja su prethodila Uredu u ovoj oblasti, kao što su Evropska kancelarija za borbu protiv prevara (*European anti-fraud office* - OLAF), Agencija Evropske unije za saradnju u provođenju zakona (*European Union Agency for Law Enforcement Cooperation* - EUROPOL) i Agencija Evropske unije za krivično pravosuđe (*European Union Agency for Criminal Justice Cooperation* - EUROJUST), nisu u mogućnosti da pokrenu krivične istrage ili krivično gonjenje u državama članicama. Ured

⁹⁹ European Commission, Protecting the EU budget: European Public Prosecutor's Office will start operating on 1 June, Press release, 26 May 2021. Vidjeti: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2591 (03.11.2022.)

pomaže da se prevladaju ovi nedostaci, a samim time i da se suzbiju krivična djela protiv budžeta EU.¹⁰⁰ Uspostavljanje Ureda predstavlja prekretnicu na putu daljnjeg jačanja saradnje između država članica EU u prekograničnim krivičnim stvarima.¹⁰¹ Početak rada novog evropskog tijela, kao što je Ured evropskog javnog tužioca, bio je znak da se države članice Evropske unije sve više udružuju u stvaranju jače i otpornije Unije, prije svega zbog potrebe borbe protiv transnacionalnog kriminala, za koji ne postoji dovoljno efikasno rješenje bez snažne i strukturirane intervencije na evropskom nivou.¹⁰²

3. NADLEŽNOST UREDA EVROPSKOG JAVNOG TUŽIOCA

Ured evropskog javnog tužioca je nadležan za istragu, krivično gonjenje i podizanje optužnica protiv učinitelja i saučesnika u izvršenju krivičnih djela koja utiču na finansijske interese Evropske unije.¹⁰³ Sa ciljem da unaprijedi nivo zaštite finansijskih interesa Evropske unije Ured istražuje prevare koje

¹⁰⁰ The European Public Prosecutor's Office. *The European Public Prosecutor's Office (EPPO) has the power to investigate, prosecute and bring to judgment crimes against the EU budget*. Vidjeti: [https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eppo/\(04.11.2022.\)](https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eppo/(04.11.2022.))

¹⁰¹ Wilhelm Kerstin, *The European Public Prosecutor's Office – the first step to a powerful, cross-border investigation authority?*, 19. oktobar 2020. Vidjeti:

<https://www.linklaters.com/en/insights/blogs/busines/crimelinks/2020/october/the-european-public-prosecutors-office> (04.11.2022.)

¹⁰² Alessandro, Ato, *The European Public Prosecutor's Office between counterterrorism and strengthening of the European citizens' safety*, Dans Civitas Europa, No. 37, Institut de Recherers sur l'Evolution de la Nation Et de l'Etat, Université de Lorraine, Pont-à-Mousson, 2016, str. 325.

¹⁰³ Vidjeti član 4. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 19.

uključuju sredstva EU od preko 10. 000 eura i prekogranične prevare sa porezom na dodatnu vrijednost (PDV) koje uključuju štetu iznad 10 miliona eura. Svaka takva prevara izvršena u državama članicama učesnicama nakon novembra 2017. godine spada u nadležnost Ureda.¹⁰⁴ Kada su u pitanju finansijski interesi Unije, isti su definisani u okviru člana 2. stav 1. tačka (a) Direktive Parlamenta (EU) i Vijeća (EU) 2017/1371 od 5. jula 2017. godine, u kojem se navodi da se pod finansijskim interesima Unije smatraju “prihodi, rashodi i imovina pokrivena, stečena putem ili zbog: (i) budžeta Unije; (ii) budžeta institucija, tijela, ureda i agencija Unije osnovanih u skladu sa Ugovorima ili budžeti kojima direktno ili indirektno upravljaju i nadgledaju”.¹⁰⁵ Direktiva Parlamenta (EU) i Vijeća (EU) 2017/1371 o borbi protiv prevare u finansijskim interesima Unije krivičnopravnim sredstvima, usvojena je 5. jula 2017. godine kao dio ukupne strategije Komisije za borbu protiv prevara. Za države članice koje ona obavezuje, Direktiva zamjenjuje Konvenciju o zaštiti finansijskih interesa Evropske zajednice i njenih protokola iz 1995. godine („PIF Konvencija“).¹⁰⁶ Direktiva se primjenjuje samo na prekršaje protiv finansijskih interesa EU. Dok je sa jedne strane opseg primjene Direktive prilično ograničen, jer pokriva

¹⁰⁴ EPPO Annual Report, European Public Prosecutor's Office, Luxembourg, 2022., str. 7. DOI: 10.2927/34796

¹⁰⁵ Vidjeti član 2. Direktive Parlamenta (EU) i Vijeća (EU) 2017/1371 od 5. jula 2017. godine o borbi protiv prevare u finansijskim interesima Unije krivičnopravnim sredstvima, (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 34.

¹⁰⁶ Van Ballegooij, Wouter, *Protecting the EU's Financial Interests through Criminal Law The Implementation of the "PIF Directive"*, u: The European Criminal Law Association's Forum, Protection of the EU's Financial Interests in the Current Multiannual Financial Framework, Max Planck Institute for the Study of Crime, Security and Law, Freiburg, 2021., str. 178.

samo slučajeve u kojima je EU “žrtva”, sa druge strane, uprkos tim ograničenjima, Direktiva se bavi krivičnim djelima koja su kamen temeljac svakog nacionalnog sistema krivičnog prava: prevara, pronevjera, korupcija i pranje novca.¹⁰⁷ Sa sjedištem u Luksemburgu, Ured evropskog javnog tužioca ima 35 ureda u državama članicama. U praksi, 22 evropska tužioca i evropski glavni tužilac u Luksemburgu nadgledaju istrage koje su pokrenuli evropski delegirani tužioci u državama članicama.¹⁰⁸ Ured je u obavezi da osigura da se kroz njegovo djelovanje poštuju prava sadržana u Povelji o temeljnim pravima EU (*Charter of Fundamental Rights of the European Union – CFR*)¹⁰⁹, kao i principi vladavine prava i proporcionalnosti.¹¹⁰ Ured otvara i provodi istrage bez nepotrebnog odlaganja.¹¹¹ Nadležni nacionalni organi aktivno podržavaju istrage i krivično gonjenje Ureda.¹¹² Nadležnost Ureda je uređena u okviru Poglavlja IV. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine koje je naslovljeno: “Nadležnost i vršenje nadležnosti Ureda”. U članu 22. Uredbe određena je stvarna

¹⁰⁷ Busch, Markus, *Negotiation and Transposition of the PIF Directive The German Perspective*, u: The European Criminal Law Association's Forum, Protection of the EU's Financial Interests in the Current Multiannual Financial Framework, Max Planck Institute for the Study of Crime, Security and Law, Freiburg, 2021., str. 186.

¹⁰⁸ EPPO Annual Report, European Public Prosecutor's Office, Luxembourg, 2022., str. 7. DOI: 10.2927/34796

¹⁰⁹ Povelja o temeljnim Pravima Evropske unije - *Charter of Fundamental Rights of the European Union* (OJ C 326, 26.10.2012.)

¹¹⁰ Vidjeti član 5. stav 1. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 19.

¹¹¹ Vidjeti član 5. stav 5. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 20.

¹¹² *Ibidem.*, član 5. stav 6., str. 20.

andležnost Ureda koja se odnosi na krivična djela koja utiču na finansijske interese Unije.¹¹³ Ured je nadležan za krivična djela koja utiču na finansijske interese Unije predviđena Direktivom (EU) 2017/1371 od 5. jula 2017. godine, kako je implementirano nacionalnim pravom, bez obzira na to da li se isto krivično djelovanje može klasifikovati kao druga vrsta prekršaja prema nacionalnom pravu.¹¹⁴ U pogledu prihoda koji proizilaze iz sopstvenih sredstava PDV-a, Direktiva će se primjenjivati samo u slučajevima ozbiljnih prekršaja protiv zajedničkog sistema PDV-a. Za potrebe ove Direktive, prekršaji protiv zajedničkog sistema PDV-a smatrat će se ozbiljnim ako su namjerne radnje ili propusti povezani sa: a) državnim područjem najmanje 2 države članice i b) da je prouzrokovana ukupna šteta od najmanje 10 miliona eura.¹¹⁵ Ured će biti nadležan i za krivična djela u vezi sa učešćem u kriminalnoj organizaciji kako je definisano u Okvirnoj odluci 2008/841/JHA (*Framework Decision 2008/841/JHA*)¹¹⁶, ako je u središtu kriminalnih aktivnosti takvog zločinačkog udruženja učinjenje nekog od krivičnih djela predviđenih Direktivom (EU) 2017/1371 od 5. jula 2017. godine, te na sva druga neodvojivo povezana krivična djela.¹¹⁷ Ured je nadležan i za svako drugo krivično djelo koje je neraskidivo povezano sa slučajevima ozbiljnih prekršaja protiv zajedničkog

¹¹³ *Ibidem.*, član 22., str. 29.

¹¹⁴ *Ibidem.*, član 22. stav 1., str. 29.

¹¹⁵ Vidjeti član 2. stav 1. Direktive Parlamenta (EU) i Vijeća (EU) 2017/1371 od 5. jula 2017. godine o borbi protiv prevare u finansijskim interesima Unije krivičnopravnim sredstvima, (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 34.

¹¹⁶ Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime, (OJ L 300) 11.11.2008, str. 42–45.

¹¹⁷ Vidjeti član 22. stav 2. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 29.

sistema PDV-a.¹¹⁸ Ured neće biti nadležan za krivična djela u pogledu nacionalnih direktnih poreza, uključujući krivična djela koja su neraskidivo povezana s njima. Na strukturu i funkcionisanje poreske uprave država članica ne utiče Uredba Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine.¹¹⁹ Mjesna nadležnost ureda uređena je članom 23. Uredbe (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine. Tako je Ured nadležan za krivična djela: a) koja su u cijelosti ili djelimično izvršena na državnom području jedne ili više država članica; b) ako ih je izvršio državljanin države članice, pod uvjetom da su takva krivična djela pod nadležnošću države članice kada su učinjena izvan njenog državnog područja, ili c) ako ih je izvršio državljanin države članice, pod uvjetom da su takva krivična djela pod nadležnošću neke države članice kada su učinjena izvan njenog državnog područja.¹²⁰ Ured je u svome djelovanju nezavisan od nacionalnih vlada, Evropske komisije i drugih evropskih institucija, tijela i agencija. Zajedno sa Evropskim sudom pravde (*Court of Justice of the European Union* - CJEU), Ured predstavlja stub pravde EU. Ured djeluje u ime evropskog javnog interesa.¹²¹

4. STRUKTURA UREDA

Ured evropskog javnog tužioca je neovisno tijelo Evropske unije koje djeluje kao jedinstveni ured sa decentraliziranom strukturom u onim državama članicama Unije koje su izrazile svoju spremnost za sudjelovanjem u

¹¹⁸ *Ibidem.*, član 22. stav 3., str. 29.

¹¹⁹ *Ibidem.*, član 22. stav 4., str. 29.

¹²⁰ *Ibidem.*, član 23., str. 29-30.

¹²¹ EPPO Annual Report, European Public Prosecutor's Office, Luxembourg, 2022., str. 7. DOI: 10.2927/34796

uspostavljanju pojačane suradnje.¹²² Ured je organizovan na dva nivoa, i to na centralnom i nacionalnom nivou.¹²³ Sjedište centralnog nivoa je u Luksemburgu i sastoji se od glavnog evropskog tužioca i kolegija tužilaca. Glavni evropski tužilac upravlja Uredom evropskog javnog tužioca, organizuje njegov rad i predstavlja kancelariju u kontaktima sa institucijama EU, državama članicama i državama koje nisu članice EU.¹²⁴ Centralni nivo Ureda se sastoji od: a) kolegija tužilaca odgovornih za donošenje odluka o strateškim pitanjima; b) stalnih vijeća; c) glavnog evropskog tužioca i zamjenika glavnog evropskog tužioca; d) evropskih tužilaca; i d) upravnog direktora.¹²⁵ Prvu glavnu evropsku tužiteljicu, Lauru Kövesi, Vijeće EU je imenovalo 14. oktobra 2019. godine¹²⁶. Njeno imenovanje je nekoliko dana kasnije potvrdio Evropski

¹²² Vidjeti član 8. stav 1. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 20.

¹²³ *Ibidem.*, član 8. stav 2., str. 20.

¹²⁴ The European Public Prosecutor's Office. *The European Public Prosecutor's Office (EPPO) has the power to investigate, prosecute and bring to judgment crimes against the EU budget.* Vidjeti: [https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eppo/\(07.11.2022.\)](https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eppo/(07.11.2022.))

¹²⁵ Vidjeti član 8. stav 3. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 20.

¹²⁶ Glavna evropska tužiteljica organizuje rad Ureda i predstavlja kancelariju u kontaktima sa institucijama EU, državama članicama i trećim državama, u čemu joj pružaju pomoć dva zamjenika. Tužiteljica predsjedava kolegijem tužilaca, koji je zadužen za definisanje strategije i internih pravila i osiguranje koherentnosti u predmetima. Vidjeti: Council of the EU, Public Prosecutor's Office - EPPO: *Council confirms Laura Codruța Kövesi as first European chief prosecutor*, Press release, 14 October 2019. Vidjeti: [https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/10/14/eu-public-prosecutor-s-office-eppo-laura-codruta-kovesi-to-become-the-first-european-chief-prosecutor/\(03.11.2022.\)](https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/10/14/eu-public-prosecutor-s-office-eppo-laura-codruta-kovesi-to-become-the-first-european-chief-prosecutor/(03.11.2022.))

parlament.¹²⁷ Nacionalni nivo obuhvata delegirane evropske tužioce koji su smješteni u državama članicama.¹²⁸ U julu 2020. godine Vijeće je imenovalo 22 evropska tužioca.¹²⁹ Centralnom uredu i delegiranim evropskim tužiocima pomaže osoblje Ureda u njihovim dužnostima, a u skladu sa Uredbom (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine.¹³⁰

4.1. Sastav i nadležnost kolegija Ureda

Nadležnost kolegija tužioca se zasniva na donošenju odluka o strateškim pitanjima. Kolegij Ureda se sastoji od glavnog evropskog tužioca i jednog evropskog tužioca iz svake države članice. Glavni evropski tužilac predsjedava sastancima kolegija i odgovoran je za njihovu pripremu.¹³¹ Delegirani evropski tužioci zajedno sa glavnim evropskim tužiocem nadgledaju istrage i krivična gonjenja, te čine kolegij Ureda. Evropski tužioci se imenuju na mandatni period od šest godina koji se ne može obnoviti. Vijeće EU ipak može odlučiti da se mandat produži za najviše tri godine, ali na kraju mandatnog

¹²⁷ Council of the EU, Public Prosecutor's Office - EPPO: *Council confirms Laura Codruța Kövesi as first European chief prosecutor*, Press release, 14 October 2019.

Vidjeti: [https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/10/14/eu-public-prosecutor-s-office-eppo-laura-codruta-kovesi-to-become-the-first-european-chief-prosecutor/\(03.11.2022.\)](https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/10/14/eu-public-prosecutor-s-office-eppo-laura-codruta-kovesi-to-become-the-first-european-chief-prosecutor/(03.11.2022.))

¹²⁸ Vidjeti član 8. stav 4. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 21.

¹²⁹ Council of the EU, EU Public Prosecutor's Office (EPPO): *Council appoints European prosecutors*, Press release, 27 July 2020. Vidjeti: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/07/27/eu-public-prosecutor-s-office-eppo-council-appoints-european-prosecutors/>

¹³⁰ Vidjeti član 8. stav 5. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 21.

¹³¹ *Ibidem.*, član 9. stav 1., str. 21.

perioda. Svaka država članica predlaže kandidate za poziciju evropskog tužioca. To moraju biti kandidati koji su aktivni članovi javnog tužilaštva ili pravosuđa države članice, čija je nezavisnost nesumnjiva i koji posjeduju kvalifikacije potrebne za imenovanje na visoke tužilačke ili sudske funkcije u svojim državama članicama. Moraju imati relevantno praktično iskustvo u nacionalnim pravnim sistemima, finansijskim istragama i međunarodnoj pravosudnoj saradnji u krivičnim stvarima.¹³² Kolegij se redovno sastaje i odgovoran je za opšti nadzor nad aktivnostima Ureda. Kolegij odlučuje o strateškim pitanjima, kao i o općim pitanjima koja su se pojavila u pojedinačnim predmetima, posebno radi osiguravanja jedinstvenosti u djelovanju Ureda, ali nije nadležan za donošenje operativnih odluka u pojedinačnim predmetima.¹³³ Kolegij bi odluke trebao donositi običnom većinom. Bilo koji član kolegija ima pravo da pokrene glasanje o pitanjima o kojima odlučuje kolegij. Svaki član kolegija ima pravo na jedan glas. Glavni evropski tužilac ima odlučujući glas u slučaju izjednačenog broja glasova o bilo kojoj stvari o kojoj je odlučio kolegij Ureda.¹³⁴ Tokom 2021. godine, kolegij Ureda se sastao 34 puta i donio je 125 odluka.¹³⁵

¹³² Council of the EU, EU Public Prosecutor's Office (EPPO): Council appoints European prosecutors, Press release, 27 July 2020. Vidjeti: [https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/07/27/eu-public-prosecutor-s-office-epo-council-appoints-european-prosecutors/\(10.11.2022.\)](https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/07/27/eu-public-prosecutor-s-office-epo-council-appoints-european-prosecutors/(10.11.2022.))

¹³³ Vidjeti član 9. stav 2. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 21.

¹³⁴ *Ibidem.*, član 9. stav 5., str. 21.

¹³⁵ EPPO Annual Report, European Public Prosecutor's Office, Luxembourg, 2022., str. 63. DOI: 10.2927/34796

4.2. Nadležnost stalnih vijeća Ureda

Stalnim vijećima predsjedava glavni evropski tužilac ili jedan od njegovih zamjenika, ili evropski tužilac koji je imenovan za predsjedavajućeg u skladu s unutrašnjim poslovnikom Ureda. Pored predsjedavajućeg, stalna vijeća imaju dva dodatna stalna člana.¹³⁶ Stalna vijeća imaju nadležnost za praćenje i usmjeravanje istraga i krivičnog gonjenja koje vode delegirani evropski tužioci. Njihova uloga se sastoji i u osiguravanju koordinacije istraga i krivičnog gonjenja u prekograničnim slučajevima.¹³⁷ Svako stalno vijeće se oslanja na administrativnu i pravnu podršku, kako bi se osiguralo pravilno i temeljno praćenje svake od istraga.¹³⁸ Odlučivanje stalnih vijeća se zasniva na: a) podizanju optužnice; b) odbacivanju predmeta; c) primjeni pojednostavljenog postupka krivičnog gonjenja i sa tim u vezi upućivanju delegiranog evropskog tužioca na postupanje u cilju konačnog rješavanja slučaja; d) upućivanju predmeta nacionalnim tijelima; i e) ponovnom pokretanju istrage.¹³⁹

U određenim slučajevima, kada je to potrebno, odlučivanje stalnih vijeća se zasniva na: a) davanju uputstva delegiranom evropskom tužiocu da pokrene istragu na temelju obavijesti koju su mu dostavila nacionalna tijela ili na

¹³⁶ Vidjeti član 10. stav 1. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 21.

¹³⁷ Vidjeti član 10. stav 2. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 21.

¹³⁸ EPPO Annual Report, European Public Prosecutor's Office, Luxembourg, 2022., str. 66. DOI: 10.2927/34796

¹³⁹ Vidjeti član 10. stav 3. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 21-22.

temelju drugih informacija; b) davanju uputstva delegiranom evropskom tužiocu da ostvari pravo na preuzimanje predmeta; c) upućivanju kolegiju strateških ili opštih pitanja koja proizlaze iz pojedinačnih predmeta; d) dodjeljivanju predmeta; e) preraspodjeli predmeta; f) davanju odobrenja evropskom tužiocu da sam provede istragu.¹⁴⁰ Nadležno stalno vijeće može u određenom slučaju, putem evropskog tužioca koji nadgleda istragu ili krivično gonjenje, dati uputstva delegiranom evropskom tužiocu u skladu sa važećim nacionalnim pravom, a kada je to neophodno radi efikasnog vođenja istrage ili krivičnog gonjenja, ako je u interesu pravde, ili da se osigura koherentno funkcionisanje Ureda.¹⁴¹ Stalna vijeća mogu odlučiti da delegiraju svoja ovlaštenja za donošenje odluka evropskom tužiocu koji nadzire predmet, kada se takvo delegiranje može propisno opravdati stepenom težine krivičnog djela ili složenosti postupka u pojedinačnom slučaju, a u vezi sa prekršajem kojim je prouzrokovana ili bi mogla biti prouzrokovana šteta finansijskim interesima Unije u iznosu manjem od 100.000,00 eura. Stalno vijeće će obavijestiti evropskog glavnog tužioca o svakoj odluci o delegiranju njihovih ovlaštenja.¹⁴² Stalno vijeće donosi odluke običnom većinom. Vijeće će glasati na zahtjev bilo kojeg od svojih članova. Svaki član ima jedan glas. Predsjedavajući Vijeća ima odlučujući glas u slučaju izjednačenog broja glasova. Odluke se donose nakon razmatranja na sastancima Vijeća na osnovu, gdje je primjenjivo, nacрта odluke koju je predložio vodeći evropski delegirani tužilac.¹⁴³ U periodu od juna do decembra

¹⁴⁰ *Ibidem.*, član 10. stav 4., str. 22.

¹⁴¹ *Ibidem.*, član 10. stav 5., str. 22.

¹⁴² *Ibidem.*, član 10. stav 7., str. 22.

¹⁴³ Vidjeti član 10. stav 6. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju

2021. godine, stalna vijeća održala su 282 sastanka.¹⁴⁴

4.3. Glavni evropski tužilac i zamjenik glavnog evropskog tužioca

Glavni evropski tužilac je šef Ureda evropskog javnog tužioca. On organizuje rad Ureda, usmjerava njegove aktivnosti i donosi odluke u skladu sa Uredbom (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine i unutrašnjim poslovníkom Ureda.¹⁴⁵ Dva zamjenika glavnog evropskog tužioca se imenuju sa ciljem da pomognu glavnom evropskom tužiocu u razrješavanju njegovih dužnosti i da djeluje kao zamjena kada je odsutan ili spriječen da obavlja te dužnosti.¹⁴⁶ Glavni evropski tužilac predstavlja Ured *vis-à-vis* institucija Unije i država članica Evropske unije, kao i trećih strana, te može delegirati zadatke iz njegove nadležnosti koji se odnose na zastupanje jednom od zamjenika glavnog evropskog tužioca ili evropskom tužiocu.¹⁴⁷ U ime stalnih vijeća i u skladu sa njihovim uputstvima evropski tužioci nadziru istrage i krivično gonjenje za koje su odgovorni delegirani evropski tužioci koji vode slučaj u svojoj državi članici. Evropski tužioci prezentiraju sažetke predmeta pod njihovim nadzorom i tamo gdje je to primjenjivo, prijedloge za odluke koje stalno vijeće donosi na osnovu nacрта odluka koje su pripremili delegirani evropski tužioci.¹⁴⁸ Evropski tužioci koji vrše nadzor mogu, u određenom slučaju i u skladu sa važećim nacionalnim pravom

Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 22.

¹⁴⁴ EPPO Annual Report, European Public Prosecutor's Office, Luxembourg, 2022., str. 66. DOI: 10.2927/34796

¹⁴⁵ Vidjeti član 11. stav 1. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 23.

¹⁴⁶ *Ibidem.*, član 11. stav 2., str. 23.

¹⁴⁷ *Ibidem.*, član 11. stav 3., str. 23.

¹⁴⁸ *Ibidem.*, član 12. stav 1., str. 23.

i uz uputstva koje su dobili od nadležnog stalnog vijeća, dati uputstva delegiranom evropskom tužiocu, kad god je to potrebno za efikasno vođenje istrage ili krivičnog gonjenja ili u interesu pravde, ili da se osigura koherentno funkcionisanje Ureda.¹⁴⁹ Oni djeluju kao tačke za vezu i informativni kanali između stalnih vijeća i delegiranih evropskih tužilaca u njihovim državama članicama. Evropski tužioci prate provođenje zadataka Ureda u svojim državama članicama uz blisko savjetovanje sa delegiranim evropskim tužiocima. Isto tako, evropski tužioci osiguravaju da se sve relevantne informacije iz centralnog ureda Ureda dostavljaju delegiranim evropskim tužiocima i obratno.¹⁵⁰

4.4. Delegirani evropski tužioci

Delegirani evropski tužioci djeluju u ime Ureda u svojim državama članicama i imaju ista ovlaštenja kao i nacionalni tužioci u pogledu istraga, krivičnog gonjenja i podizanja optužnica, a u skladu sa posebnim ovlaštenjima i statusom koji su im dodijeljeni. Delegirani evropski tužioci su odgovorni za istrage i krivično gonjenje koje su pokrenuli, kao i one koje su im dodijeljene ili koje su preuzeli koristeći svoje pravo na preuzimanje predmeta. Oni se u svome radu pridržavaju uputstava i smjernica stalnog vijeća zaduženog za njihov predmet, kao i uputstava nadležnog evropskog tužioca. Također su odgovorni za podizanje optužnica, a posebno i za zastupanje optužnica na raspravi, te sudjeluju u prikupljanju dokaza i podnošenju pravnih lijekova u skladu s nacionalnim pravom.¹⁵¹ U svakoj državi članici

postoje dva ili više delegiranih evropskih tužilaca. Glavni evropski tužilac, nakon konsultacija i postizanja sporazuma sa relevantnim tijelima država članica, odobrava broj delegiranih evropskih tužilaca, kao i funkcionalnu i teritorijalnu podjelu nadležnosti između delegiranih evropskih tužilaca u svakoj državi članici.¹⁵² Delegirani evropski tužioci mogu također obavljati funkcije kao nacionalni tužioci, u mjeri koja ne utiče na ispunjavanje njihovih obaveza.¹⁵³

4.5. Upravni direktor

Upravni direktor se angažuje kao privremeni agent Ureda evropskog javnog tužioca.¹⁵⁴ Uredom upravlja upravni direktor za administrativne i budžetske svrhe.¹⁵⁵ Upravni direktor je zakonski zastupnik Ureda, te provodi budžet Ureda.¹⁵⁶ Upravni direktor je posebno odgovoran za: a) svakodnevnu administraciju Ureda i upravljanje osobljem Ureda; b) provođenje odluka usvojenih od strane evropskog glavnog tužioca ili kolegija; c) izradu prijedloga godišnjeg i višegodišnjeg programskog dokumenta i njegovo podnošenje glavnom evropskom tužiocu; d) provođenje godišnjih i višegodišnjih programskih dokumenata i podnošenje izvještaja kolegiju o njihovom provođenju; e) izradu dijelova godišnjeg izvještaja o aktivnostima Ureda koji se odnose na administraciju i budžet; f) izradu akcijskog plana koji se nadovezuje na zaključke unutrašnjih ili vanjskih revizorskih izvještaja, evaluacija i istraga, između ostalih i onih evropskog nadzornika za zaštitu podataka i OLAF-a, te podnošenje izvještaja, kako njima, tako i kolegiju dva puta godišnje; g) izradu

¹⁴⁹ Ibidem., član 12. stav 3., str. 24.

¹⁵⁰ Vidjeti član 12. stav 5. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 24.

¹⁵¹ Vidjeti član 13. stav 1. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o

provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 24.

¹⁵² Ibidem., član 13. stav 2., str. 24.

¹⁵³ Ibidem., član 13. stav 3., str. 24.

¹⁵⁴ Ibidem., član 18. stav 1., str. 27.

¹⁵⁵ Ibidem., član 19. stav 1., str. 27.

¹⁵⁶ Ibidem., član 19. stav 3., str. 28.

unutrašnje strategije za borbu protiv prevara za Ured i njezino podnošenje kolegiju na odobrenje; h) izradu prijedloga nacrtu finansijskih pravila koja se primjenjuju na Ured i njegovo podnošenje glavnom evropskom tužiocu; i) izradu prijedloga nacrtu izjave o procjenama prihoda i rashoda Ureda i njegovo podnošenje glavnom evropskom tužiocu; j) pružanje potrebne administrativne podrške za olakšavanje operativnog rada Ureda; k) pružanje podrške glavnom evropskom tužiocu i zamjenicima glavnog evropskog tužioca u obavljanju njihovih dužnosti.¹⁵⁷

4.6. Djelovanje Ureda evropskog javnog tužioca u 2021. godini

Od 1. juna 2021. godine, kada je Ured evropskog tužioca počeo sa radom, saradnja sa Uredom postaje dio pravne prakse tužioca, sudija i dvokata iz cijele Evropske unije. Prije početka rada Ureda bilo je potrebno osigurati postojanje delegiranih evropskih tužilaca u svim državama članicama koje učestvuju, a koji bi uz samo imenovanje, istovremeno bili i sposobni da u potpunosti spremno i predano rade za Ured. U pojedinim državama članicama je taj proces tekao sporije, obzirom da je bilo potrebno dosta uvjeravanja u to da će delegirani evropski tužioci morati raditi puno radno vrijeme u Uredu, ukoliko se žele ispoštovati najviši standardi nezavisnosti i efikasnosti pravosuđa. Države članice su morale da učine ne samo složena zakonska prilagođavanja, već i značajne organizacijske i finansijske napore kako bi omogućile rad Ureda.¹⁵⁸ Tokom prvih 7 mjeseci rada Ureda obrađene su 2832 prijave i otvoreno je 576 istraga. Do kraja

¹⁵⁷ Vidjeti član 19. stav 4. Uredbe Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“), (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 28.

¹⁵⁸ EPPO Annual Report, European Public Prosecutor's Office, Luxembourg, 2022., str. 4. DOI: 10.2927/34796

2021. godine Ured je imao 515 aktivnih istraga za ukupnu procijenjenu štetu od blizu 5,4 milijarde eura.¹⁵⁹ Od 515 aktivnih istraga koje je Ured imao do 31. decembra 2021. godine, njih 17,6% se bavilo prevarama sa PDV-om, za procijenjenu štetu od 2,5 milijardi eura, dok ih je 27,5% imalo prekograničnu dimenziju (djela počinjena na teritoriji više država, ili koja su nanijela štetu više država).¹⁶⁰ Ured je tokom 2021. godine stavio na raspolaganje javnosti 148 dokumenata putem svoje zvanične web stranice. Prijava krivičnog djela je moguća putem web obrasca koji se nalazi na stranici, a koji je dostupan na 19 jezika EU.¹⁶¹ Uzmemo li u obzir činjenicu da je Ured od juna do decembra 2021. godine uputio zahtjev da se zaplijeni 154,3 miliona eura, te da je odobrena zaplijena od 147 miliona eura, njegova značajna uloga u okviru pravnog sistema EU i država članica je već duže vremena nesporna. Kada je u pitanju djelovanje Ureda u budućnosti, važno je naglasiti da će Ured nastaviti da jača svoje kapacitete za provođenje nezavisnih, nepristrasnih, visokokvalitetnih istraga i krivičnog gonjenja sa ciljem postizanja visokih stopa uspjeha na sudu, uz poštovanje svih osnovnih prava sadržanih u Povelji o temeljnim pravima Evropske unije¹⁶². Ured će nastaviti da razvija adekvatan operativni kapacitet na centralnom nivou, kako bi pomogao i dopunio mjere povrata imovine i finansijske istrage koje provode evropski delegirani tužioci na nacionalnom nivou. Istovremeno, Ured će nastaviti ulagati svoje napore da uspostavi čvrste odnose sa državama članicama koje ne učestvuju u pojačanoj

¹⁵⁹ *Ibidem.*, str. 5.

¹⁶⁰ EPPO Annual Report, European Public Prosecutor's Office, Luxembourg, 2022., str. 10. DOI: 10.2927/34796

¹⁶¹ *Ibidem.*, str. 82.

¹⁶² Povelja o temeljnim Pravima Evropske unije - *Charter of Fundamental Rights of the European Union* (OJ C 326, 26.10.2012.)

saradnji, zatim sa relevantnim tijelima trećih država od posebnog interesa u istrazi i krivičnom gonjenju prekograničnih slučajeva koji spadaju u njegovu nadležnost, kao i u oporavak štete. Uz djelovanje koje je usmjereno na nastavak provođenja analize prikupljenih iskustava, Ured će nastaviti posebno da identifikuje probleme koji otežavaju ostvarivanje njegove misije, a koja bi trebalo da budu riješena putem zakonskih promjena, bilo na nacionalnom ili evropskom nivou.¹⁶³

5. ZAKLJUČAK

Proces integracije je Evropskoj uniji donio nove izazove i mogućnosti za one koji su odgovorni u borbi protiv organizovanog kriminala. Pojedinačne države članice sve više ovise o prekograničnoj saradnji na nivou EU, a posebno obzirom na ukidanje graničnih kontrola, što omogućava svakom pojedincu da se slobodno kreće iz jedne države članice u drugu.¹⁶⁴ Ured evropskog javnog tužioca je značajna komponenta vladavine prava u EU. Djelujući sa ciljem uspostavljanja koherentnog evropskog sistema za istrage i krivično gonjenje učinitelja krivičnih djela koja utiču na finansijske interese Unije, Ured je u svome radu nezavisan od nacionalnih vlada, Evropske komisije i drugih evropskih institucija, tijela i agencija. Rezultati djelovanja Ureda u 2021. godini ukazuju da Ured ima značajna ulogu u okviru pravosudnog sistema EU i država članica, te da predstavlja novu eru u istrazi i krivičnom gonjenju finansijskog kriminala. Bez obzira na djelovanje Ureda u budućnosti, prethodna analiza nedvojbeno ukazuje da se samo uspostavljanje Ureda može smatrati

značajnom prekretnicom na putu daljnjeg jačanja saradnje između država članica Unije u prekograničnim krivičnim stvarima.

6. LITERATURA

A) Knjige, naučni i stručni članci i ostali izvori:

1. Alessandro, Ato, *The European Public Prosecutor's Office between counterterrorism and strengthening of the European citizens' safety*, Dans Civitas Europa, No. 37, Institut de Recherchers sur l'Evolution de la Nation Et de l'Etat , Université de Lorraine, Pont-à-Mousson, 2016, str. 317-338.
2. Bachmaier Winter, Lorena, *The European Public Prosecutor's Office: The Challenges Ahead*, Legal studies in International, European and Comparative Criminal Law, Springer Nature Switzerland, 2018.
3. Busch, Markus, Negotiation and Transposition of the PIF Directive The German Perspective, u: The European Criminal Law Association's Forum, Protection of the EU's Financial Interests in the Current Multiannual Financial Framework, Max Planck Institute for the Study of Crime, Security and Law, Freiburg, 2021., str. 182-187.
4. EPPO Annual Report, European Public Prosecutor's Office, Luxembourg, 2022., str. 7. DOI: 10.2927/34796
5. Kolloczek, Nadine/Echanove Gonzalez de Anleo, Julia, *The European Anti-Fraud Office and the European Public Prosecutor's Office - A Work in Progress*, u: The European Criminal Law Association's Forum, Protection of the EU's Financial Interests in the Current Multiannual Financial

¹⁶³ EPPO Annual Report, *op.cit.*, str. 5.

¹⁶⁴ Luyten, Katrien; Rossi, Alessia, "Understanding the EU response to organised crime", EU policies – Insights, European Parliamentary Research Service, 2022., str. 6.

- Framework, Max Planck Institute for the Study of Crime, Security and Law, Freiburg, 2021., str. 187-190.
6. Luyten, Katrien; Rossi, Alessia, “*Understanding the EU response to organised crime*”, EU policies – Insights, European Parliamentary Research Service, 2022., str. 1-20.
 7. Van Ballegooij, Wouter, *Protecting the EU’s Financial Interests through Criminal Law The Implementation of the “PIF Directive”*, u: The European Criminal Law Association's Forum, Protection of the EU's Financial Interests in the Current Multiannual Financial Framework, Max Planck Institute for the Study of Crime, Security and Law, Freiburg, 2021., str. 17-181.
- B) Ugovorni propisi i ostali akti:**
1. Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime, (OJ L 300) 11.11.2008, str. 42–45.
 2. Direktiva Parlamenta (EU) i Vijeća (EU) 2017/1371 od 5. jula 2017. godine o borbi protiv prevare u finansijskim interesima Unije krivičnopravnim sredstvima – *DIRECTIVE (EU) 2017/1371 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law* (OJ L 198, 28.7.2017.), str. 29-41.
 3. Povelja o temeljnim Pravima Evropske unije - *Charter of Fundamental Rights of the European Union* (OJ C 326, 26.10.2012.)
 4. Prečišćena verzija Ugovora o funkcionisanju Evropske unije - *Consolidated version of the Treaty on the Functioning European Union* (OJ C 202, 7.16.2016.)
 5. Prečišćena verzija Ugovora o Evropskoj uniji - *Consolidated version of the Treaty on European Union* (OJ C 326, 26.10.2012.)
 6. Uredba Vijeća (EU) 2017/1939 od 12. oktobra 2017. godine o provođenju pojačane saradnje na uspostavljanju Ureda Evropskog javnog tužioca („EPPO“) - *Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor’s Office (‘the EPPO’)*, (OJ L 283, 31.10.2017.), str. 1–71.
- C) Internet izvori:**
1. Council of the EU, Public Prosecutor’s Office - EPPO: *Council confirms Laura Codruța Kövesi as first European chief prosecutor*, Press release, 14 October 2019.
Dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/10/14/eu-public-prosecutor-s-office-eppo-laura-codruta-kovesi-to-become-the-first-european-chief-prosecutor/>
 2. Council of the EU, EU Public Prosecutor's Office (EPPO): *Council appoints European prosecutors*, Press release, 27 July 2020.
Dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/07/27/eu-public-prosecutor-s-office-eppo-council-appoints-european-prosecutors/>
 3. European Commission, *Protecting the EU budget: European Public Prosecutor's Office will start operating on 1 June*, Press release, 26 May 2021.
Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2591

4. The European Public Prosecutor's Office (EPPO), Background. Vidjeti: <https://www.eppo.europa.eu/en/background>
5. The European Public Prosecutor's Office. *The European Public Prosecutor's Office (EPPO) has the power to investigate, prosecute and bring to judgment crimes against the EU budget.* Vidjeti: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eppo/>
6. Wilhelm Kerstin, *The European Public Prosecutor's Office – the first step to a powerful, cross-border investigation authority?*, 19. oktobar 2020. Dostupno na: <https://www.linklaters.com/en/insights/blogs/businesscrimelinks/2020/october/the-european-public-prosecutors-office>

JURISDICTION AND IMPORTANCE OF THE OFFICE OF THE EUROPEAN PUBLIC PROSECUTOR AS AN INDEPENDENT BODY IN THE INSTITUTIONAL SYSTEM OF THE EUROPEAN UNION WITH REFERENCE TO THE RESULTS OF THE OFFICE'S ACTIVITIES IN 2021

Summary

The European Public Prosecutor's Office, as an independent body of the European Union responsible for the investigation, prosecution and indictment of criminal offenses committed to the detriment of the financial interests of the Union, was established by Council Regulation (EU) 2017/1939 of October 12, 2017, and operates in to the member states of the Union that have expressed their desire to participate in the establishment of enhanced cooperation and joined their capacities in the fight against the perpetrators of the aforementioned criminal acts. The aim of the paper is to show how the activities of the European Public Prosecutor's Office marked a new era in the investigation and prosecution of financial crime at the judicial level in the European Union, and contributed to the further development of the area of justice and the improvement of citizens' trust in the EU institutional system.

Keywords: *European Union, European Public Prosecutor's Office, financial interests of the European Union.*

RASPROSTRANJENOST KORUPCIJE U EVROPSKOJ UNIJI I PITANJE EFIKASNOSTI ANTIKORUPTIVNIH MERA

Primljeno / Recived: pet. 30. sept, 2022. 17:05
Prihvaćeno / Accepted: pet. 29. decembar, 2022.
20:00

prof. dr. sc. Nenad Bingulac*
prof. dr. sc. Dejan Logarušić**
prof. dr. sc. Borislav Bojić***
doc. dr. sc. Dalibor Krstinić ****
doc.dr. sc. Vladimir Šipovac *****

Pregledni naučni članak

Rezime

Tokom marta i aprila 2022. godine Evropska komisija je spovela u zemljama Evropske unije prošireno istraživanje koje se ogledalo u anketiranju građana sa ciljem da se prikupe mišljanja i percepcije o korupciji, kako u njihovim matičnim zemljama, tako i na generalnom nivou Evropske unije. U anketi koja je sprovedena direktnim ispitivanjem anketiranog od strane anketara, učestvovalo je skoro 27000 ispitanika, što ustvari predstavlja oko 1000 stanovnika po državi članici Evropske unije. Podaci do kojih se došlo ukazuju na to da 68% građana Evropske unije, smatra da je korupcija i dalje rasprostranjena u domicilnoj zemlji i da je najrasprostranjenija u javnim institucijama, ali da ih prate političke stranke i političari. S druge strane posmatrano samo 37% anketiranih smatra da se antikoruptivne mere primenjuju nepristrasno. Takođe postoji kod ispitanika i sumnja u uspešnost sudskih postupaka i svakako je dovedno u pitanje i stepen transparentnosti posebno kod finansiranja političkih partija. Pored prikaza i analize podataka pomenutog istraživanja Evropske komisije, u nastavku ovog rada razmotriće se podaci indeksa

percepcije korupcije država Evropske unije sa najvećim i najmanjim indeksom. Posebna pažnja će se ukazati na pojedine koruptivne afere u EU koje su zasigurno imale uticaj na sve već pomenute podatke i percepcije. Na karaju ovog istraživanja, svakako će se ukazati na krivičnopravnu inkriminaciju pojedinih koruptivnih krivična dela u Republici Srbiji, ali i na statističke podatke koji se odnose na učestalost tih krivičnih dela, a sve kako bi se moglo razmotriti pitanje efikasnosti antikoruptivnih mera i kroz kaznenu politiku. Iz do sada navedenog može se videti hipoteza ovog istraživanja koja proizilazi iz samog nalova rada, dok će sekundarna hipoteza biti u konciznom razmatranju pitanja korupcije u Republici Srbiji. Rezultati istraživanja će sistematizovano biti prikazani u samom radu, dok će zaključci do kojih se došlo logično proizilaziti iz sagledavanja celokupnog ovog istraživanja. Začaj teme i zaključaka imaće poseban značaj u daljem razmatranju problematike i rasprostranjenosti korupcije u Evropskoj uniji, posebno sada usled osnovanog aktuelizovanja ovog pitanja.

Ključne reči: korupcija, antikoruptivne mere, krivično delo, Evropska unija, anketa, statistika.

*Vanredni profesor, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

**Vanredni profesor, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

*** vanredni profesor, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

****docent, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

*****docent, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

1. UVODNA RAZMATRANJA

Poslednjih decenija problematiku korupcije odlikuju novije forme ispoljavanja prvenstveno usled mnogih društvenih, socijalnih i ekonomskih promena koje predstavljaju direktnu vezu sa ratnim dešavanjima, većim političkim promenama, ekonomskim i privrednim slabljenjima države, ali i usled planiranih privatizacija državne imovine i drugih oblika tranzicione politike. Upravo slabljenje standarda građana i postepeno jačanje sive ekonomije, pored nespornog direktnog negativnog uticaja na ekonomski sistem države, najčešća posledica je i povećanje kriminogenog i devijantnog ponašanja. Korupcija i mito, a mito kao jedan od najčešćih užih pojava oblika, predstavljaju negativne društvene pojave koje su u većoj ili manjoj meri prisutne u svim državama sveta. U zavisnosti od stepena razvoja društva i države razlikuju se pojavni oblici ova dva problema, počevši od neprikrivenog i javno poznatog ponašanja pa sve do „elegantno“ inkorporiranog u mnoge državne organe i institucije.¹⁶⁵ Korupcija se sve češće može posmatrati i kroz problematiku organizovanog kriminala i to na način da organizovano kriminalno delovanje manifestuje uska saradnja tj. sprega, upravo sa državnim organima i institucijama. Pojedini autori ukazuju da se upravo korupcija javlja kao prateća delatnost osnovnih aktivnosti kriminalne grupe iz razloga jer se uz pomoć nje postiže uspostavljanje i širenje moći.¹⁶⁶ Osnovni uzroci nastajanja kriminaliteta, po mnogim autorima, su u disfunkcionalnom međusobnom društvenom odnosu kojeg

¹⁶⁵ Bingulac, N. i Jovanović, M. (2016) „Krivičnopravni okvir zaštite od korupcije u Republici Srbiji, Kultura polisa, broj 29/2016, godina XIII, Izdavači: Kultura – Polis Novi Sad i Institut za evropske studije Beograd, str.213.

¹⁶⁶ Dobovšek, B (2012), Fenomenološka obeležja korupcije kroz proznu delatnosti organizovanog kriminala, Organizovani kriminalitet – Izazov XXI veka, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, crp.327.

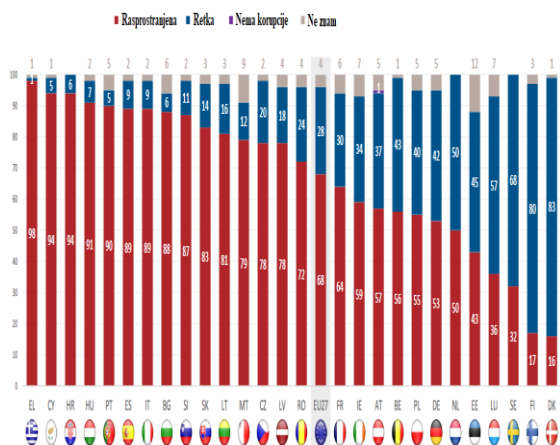
najčešće izazivaju neadekvatan i neravnomeran materijalni razvoj i društvena podela rada, usled čega nastaju neravnopravnosti u ekonomskoj i političkoj sveri u okviru jedne zemlje, što često može da izaziva određene implikacije i na međunarodnom nivou.¹⁶⁷ Pored do sada iznetog, potrebno je još naglasiti da korupciju, posmatrano zasebno ili u sklopu organizovanog kriminaliteta, često karakteriše i značajan stepen konspiracije, prikrivenosti i organizovanosti posebno u raspodeli poslova tj. zadataka (isto kao i kog organizovanog kriminaliteta), što je i razumno za očekivati jer ipak se korupcija ispoljava kod krivičnih dela protiv službene dužnosti (zloupotreba službenog položaja, kršenje zakona od strane sudije, javnog tužioca i njegovog zamenika, nesavestan rad u službi, protivzakonita naplata i isplata, prevara u službi, primanje mita, davanje mita, odavanje službene tajne i dr).¹⁶⁸

2. AKTUELNI EVROPSKI STATISTIČKI POKAZATELJI KOJI SE ODOSE NA KORUPCIJU U EU

Statistički pokazatelji koji će biti prikazani u ovom radu predstavljaju podatke koji su prikupljeni u okviru izveštaja Eurobarometra, za mart- april 2022. godine. Podaci koji su pribavljeni imaju za cilj prikaz preseka stanja u okviru nadziranja ovog problema u zemljama Evropske unije. Ovo istraživanje je sproveda mreža Kantar u 27 EU Države članice između 22. marta i 18. aprila 2022. Nekih 26 509 ispitanika iz različitih društvenih i demografske grupe su intervjuisane na maternjem jeziku. Anketu je naručila Evropska komisija, Generalni

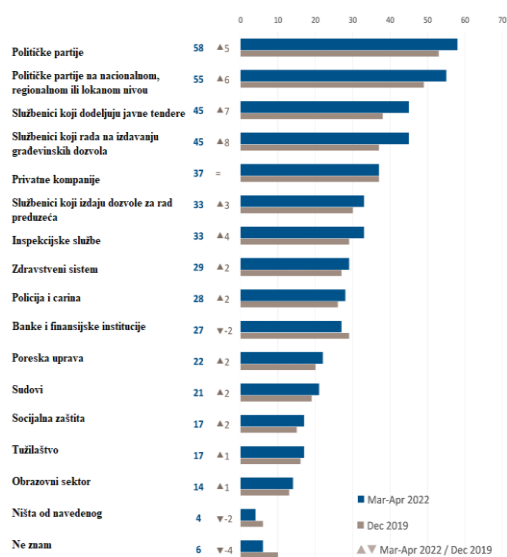
¹⁶⁷ Bjelajac, Ž. (2013), Organizovani kriminalitet – Imperija zla, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, crp.79.

¹⁶⁸ Bingulac, N. i Jovanović, M. (2016) „Krivičnopravni okvir zaštite od korupcije u Republici Srbiji, Kultura polisa, op.cit.

Grafikon 02: Šta mislite koliko je rasprostranjen problem korupcije u (VAŠOJ ZEMLJI)?

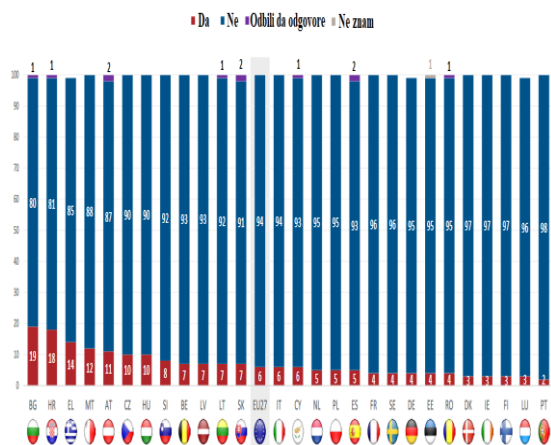
Skoro šest od deset ispitanika (58%, +5 procentnih poena) misli da je korupcija široko rasprostranjena među političkim partijama, što posmatraju kroz lokalne, regionalne i nacionalne političke partije tj. kroz političare (55%, +6). Oko četiri od deset ispitanika misli da je korupcija široko rasprostranjeno među službenici koji dodeljuju javne tendere (45%, +7) ili kod službenika koji raspisuju građevinske dozvole (45%, +8). U nastavku će biti prikazan grafikon sa detaljnijim podacima koji se odnose na indeks rasprostranjenosti korupcije u različitim oblastima društva (grafikon 03).

Grafikon 03: Indeks rasprostranjenosti korupcije u različitim oblastima društva

Okolo tri četvrtine ispitanika (77%, +1 procentni poen od decembra 2019.) slažu se da suviše bliske veze između privatnih poslova i politike vodi u korupciju. Skoro tri četvrtine (74%, +4) misli postoji korupcija u nacionalnim javnim institucijama u njihovim zemlja. Skoro isto toliko (72%, +4) smatra da postoji korupcija u lokalnim ili regionalnim javnim institucijama u svojoj zemlji. Oko sedam od deset ispitanika (69%, +3) se slaže da je korupcija na visokom nivou i da se slučajevi se ne procesuiraju dovoljno. Više od dve trećine (68%, +4) veruje da je podmićivanje i korišćenje veza često najlakše način dobijanja određenih javnih usluga. Slično pomenutom, skoro dve trećine (65%, +2) se slaže da favorizovanje i korupcija ometa poslovnu konkurenciju. Nešto više od šest od deset ispitanika (61%) smatraja da je korupcija deo poslovne kulture u svojoj zemlji. Blago povećana većina (53%, +2) se slažu da je u njihovoj zemlji jedini način da uspeju u poslu da imaju političke veze. U 25 država članica EU, većina ispitanika se slaže da postoji korupcija u nacionalnim javnim institucijama u svojoj zemlji. Proporcije variraju od 94% u Grčkoj do 46% u Luksemburgu. Skoro četiri od deset ispitanika (37%, -1 procentni poen od decembra 2019) smatraju da se mere protiv korupcije primenjuju nepristrasno i bez skrivenih motiva. Nešto više od jedne trećine (34%) smatra da ima dovoljno uspešnih procesuiranih slučajeva sa kojima se postiže prevencija korupcije, dok više od polovine (54%, +4) se ne slaže sa pomenutim. Jedna trećina (31%, -1) smatra da postoji dovoljna transparentnost i nadzor nad finansiranjem političkih partija u njihovom zemlji. Na prethodne ukazane podatke, treba još dodati i to da jedan od dvadeset ispitanika (6%, +1 procentni poen od decembra 2019) kaže da su doživeli ili bili svedoci slučaja korupcije u poslednjih 12 meseci. Građani država članica EU su velikoj manjini doživeli pomenuto ali postoji je države u

kojima su pokazatelji drugačiji. Postoji sedam zemalja u kojima najmanje jedna od deset imalo pomenuto iskustvo i to: Bugarska (19%), Hrvatska (18%), Grčka (14%), Malta (12%), Austrija (11%) i na kraju Češka i Mađarska (obe po 10%). U nastavku će biti prikazan grafikon sa detaljnijim podacima koji se odnose na da li ste u poslednjih 12 meseci doživeli ili bili svedoci korupcije (grafikon 04).

Grafikon 04: da li ste u poslednjih 12 meseci doživeli ili bili svedoci korupcije

Među ispitanicima koji su doživeli ili bili svedoci slučaja korupcija u poslednjih 12 meseci, 15% (-6 procentnih poena od decembra 2019.) kažu da su prijavili korupciju nekome. Socio-demografska analiza otkriva da studenti, domaćini i domaćice (6%) i nezaposleni (9%) su mnogo manje skloni da prijave korupciju u odnosu na druge društvene grupe. Potrebno je ukazati i na razlog zbog čega se ispitanici nisu odlučili da prijave korupciju a koji su je doživeli ili su bili svedoci iste. Osnovi razlog, tj. odgovor na pomenuto odnosi se na teškoće u dokazivanju. Skoro polovina (48%, +3 procentna poena od decembra 2019.) misli da je teška dokazivost jedna od najvažnijih razloga zbog kojih se ljudi odlučuju da ne prijave korupciju. Pomenuto je najčešći razlog u 23 zemlje članice EU, u rasponu od 61% u Češkoj na 32% u Rumuniji. Tri od deset ispitanika kažu da bi prijavljivanje bilo besmisleno jer oni koji su odgovorni neće biti kažnjeni (30%),

dok skoro isto toliko kažu da nema zaštite za one koji prijavljuju korupciju (28%, -1). Na kraju ovog dela rada ukazaćemo na podatke koji se odnose na indeks percepcije korupcije u celom svetu, a koji je sproveden od strane Transparency International. Podaci koje ćemo prikazati se odnose na 2021. godinu.¹⁷⁰ Indeks percepcije korupcije otkriva da je nivo korupcije u svetskom mirovanju. Indeks percepcije korupcije rangira 180 zemalja i teritorija širom sveta prema njihovom percipiranom nivou korupcije u javnom sektoru. Rezultati su dati na skali od 0 (veoma korumpiran) do 100 (veoma čist). U 2021. godini, globalni prosek ostaje nepromenjen desetu godinu zaredom, na samo 43 od mogućih 100 poena. Uprkos višestrukim obavezama, 131 država nije napravila značajan napredak u borbi protiv korupcije u poslednjoj deceniji. Dve trećine zemalja imaju ocenu ispod 50, što ukazuje da imaju ozbiljne probleme sa korupcijom, dok je 27 zemalja na najnižem rezultatu ikada. Rezultat svake zemlje je kombinacija najmanje 3 izvora podataka iz 13 različitih istraživanja i procena korupcije. Ove izvore podataka prikupljaju različite renomirane institucije, uključujući Svetsku banku i Svetski ekonomski forum.¹⁷¹ Prvih desetak država po najmanjem indeksu percepcije korupcije su: Danska (indeks 88), Novi Zeland (indeks 88), Finska (indeks 85), Singapur (indeks 85), Švedska (indeks 85), Švajcarska (indeks 85), Norveška (indeks 84), Holandija (indeks 82), Nemačka (indeks 80), Luksemburg (indeks 80), Australija (indeks 77), Kanada (indeks 77) dok zemlje sa najvećim indeksom percepcije korupcije su Irak (indeks 21), Avganistan (indeks 19), Burundi (indeks

¹⁷⁰Transparency International, Corruption Perceptions Index, www.transparency.org/en/cpi/2021/ 05.09.2022.

¹⁷¹ Transparency International, The ABCs of the CPI: How the Corruption Perceptions Index is calculated, www.transparency.org/en/news/how-cpi-scores-are-calculated, 05.09.2022.

19), Kongo (indeks 19), Gvineja Bisao (indeks 19), Turkmenistan (indeks 19), Demokratska Republika Kongo (indeks 18), Haiti (indeks 18), Severna Koreja (indeks 18), Libija (indeks 17), Ekvatorijalna Gvineja (indeks 16), Sudan (indeks 16), Venecuela (indeks 15), Jemen (indeks 15), Sirija (indeks 14), Somalija (indeks 12) i Južni Sudan (indeks 12).¹⁷²

3. UPEČATLJIVE EVROPSKE KORUPTIVNE AFERE

Poslednjih godina Evropu su uzdrmale pojedine koruptivne afere koje su u приметnoj meri uticale i na prikazane podatke. Građani Evropske unije sve češće vidno i burno reaguju na koruptivne afere pa čak i one koje nisu u potpunosti dokazane. Sebastijan Kurc je bio primoran da podnese ostavku na mesto austrijskog kancelara zbog navodne upotrebe državnih fondova za kupovinu povoljnog medijskog izveštavanja. Češki birači su se „pobrinuli“ da Andrej Babiš ne uspe da osvoji još jedan mandat, delom zbog dugogodišnjih navoda da je njegov veliki konglomerat ilegalno uzeo subvencije EU. Janez Janša koji je 2013. godine osuđen na dve godine zatvora zbog korupcije ostao je bez premijera Slovenije u junu. Slovaci su 2020. godine izabrali novu koalicionu vladu čija je najveća stranka vodila kampanju isključivo na osnovu liste protiv korupcije. Protesti su održani nakon ubistva mladog istraživačkog novinara 2018. koji je pisao o vezama između tajkuna u zemlji i nekada dominantne stranke SMER-SD.¹⁷³ Interesanto je jedno zapažanje istraživačkog novinara koji postavlja hipotetičko pitanje i to...Ako je 1.000 javnih zvaničnika uhapšeno zbog

¹⁷²Transparency International, Corruption Perceptions Index, op.cit.

¹⁷³Hutt, D. (2021), EuroNews - Is corruption really getting worse in Europe or are perceptions all wrong?, www.euronews.com/my-europe/2022/08/18/is-corruption-really-getting-worse-in-europe-or-are-perceptions-all-wrong 05.09.2022.

korupcije, da li to znači da korupcija postaje sve raširenija ili se naponi za razbijanje korupcija poboljšavaju?¹⁷⁴

4. KRIVIČNO DELO PRIMANJE I DAVANJE MITA U KRIVIČNOM ZAKONODAVSTVU R.SRBİJE

U nastavku ovog istraživanja, ukazaće se na zakonodavna predviđanja dva krivična dela i to primanje i davanje mita, u domaćem krivičnom zakonodavstvu. Razlog zbog kojeg obrađujemo upravo ova dva dela je isključivo iz razloga što u percepciji stanovništva oni su reprezentivi i reperi korupcije. Krivično delo primanje mita predviđeno je u članu 367 i to na sledeći način:¹⁷⁵ Službeno lice koje neposredno ili posredno zahteva ili primi poklon ili drugu korist ili koje primi obećanje poklona ili druge koristi za sebe ili drugog da u okviru svog službenog ovlašćenja ili u vezi sa svojim službenim ovlašćenjem izvrši službenu radnju koju ne bi smelo izvršiti ili da ne izvrši službenu radnju koju bi moralo izvršiti, kazniće se zatvorom od dve do dvanaest godina. Službeno lice koje neposredno ili posredno zahteva ili primi poklon ili drugu korist ili koje primi obećanje poklona ili druge koristi za sebe ili drugog da u okviru svog službenog ovlašćenja ili u vezi sa svojim službenim ovlašćenjem izvrši službenu radnju koju bi moralo izvršiti ili da ne izvrši službenu radnju koju ne bi smelo izvršiti, kazniće se zatvorom od dve do osam godina. Službeno lice koje izvrši delo iz u vezi sa otkrivanjem krivičnog dela, pokretanjem ili vođenjem krivičnog postupka, izricanjem ili izvršenjem krivične sankcije, kazniće se zatvorom od tri do petnaest godina. Službeno lice koje posle izvršenja, odnosno neizvršenja službene radnje, a u

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Krivični zakonik, Sl. glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019

vezi s njom, zahteva ili primi poklon ili drugu korist, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine. Strano službeno lice koje učini delo kazniće se kaznom propisanom za to delo. Odgovorno lice u ustanovi ili drugom subjektu koji ne obavlja privrednu delatnost, a koje učini delo kazniće se kaznom propisanom za to delo. I na kraju, zakonodavac predviđa da se primljeni poklon i imovinska korist oduzme. Krivično delo davanje mita predviđeno je u članu 368 i to na sledeći način:¹⁷⁶ Ko službenom ili drugom licu učini, ponudi ili obeća poklon ili drugu korist da službeno lice u okviru svog službenog ovlašćenja ili u vezi sa svojim službenim ovlašćenjem izvrši službenu radnju koju ne bi smelo izvršiti ili da ne izvrši službenu radnju koju bi moralo izvršiti ili ko posreduje pri ovakvom podmićivanju službenog lica, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina. Ko službenom ili drugom licu učini, ponudi ili obeća poklon ili drugu korist da službeno lice u okviru svog službenog ovlašćenja ili u vezi sa svojim službenim ovlašćenjem izvrši službenu radnju koju bi moralo izvršiti ili da ne izvrši službenu radnju koju ne bi smelo izvršiti ili ko posreduje pri ovakvom podmićivanju službenog lica, kazniće se zatvorom do tri godine. Predviđene odredbe primenjuju se i kada je mito dato, ponuđeno ili obećano stranom službenom licu. Učinioc dela koji je prijavio delo pre nego što je saznao da je ono otkriveno može se osloboditi od kazne. Predviđene odredbe primenjuju se i kad je mito dato, ponuđeno ili obećano odgovornom licu u ustanovi ili drugom subjektu koji ne obavlja privrednu delatnost. Na ovaj način je zakonodavac predvideo pomenuta krivična dela. Što se tiče kaznene politike, nju je jednim delo najbolje razmotriti kroz statističke pokazatelje koji slede u nastavku rada. Na osnovu dostupnih statističkih podataka za godinu 2021. možemo da vidimo da je

¹⁷⁶ Ibid.

ukupno bilo izvršeno 38 krivičnih dela primanja mita, dok je bilo 22 krivična dela davanja mita za istu godinu. (Tabela 1) Ako ove podatke uporedimo sa pethodnom statističkom godinom (2020) onda možemo da vidimo da je usledio značajan pad izvršenih krivičnih dela. Tokom 2020. godine krivično delo primanje mita je bilo izvršeno 72 puta dok je krivično delo davanje mita u istoj godini bilo izvršeno 42 puta.¹⁷⁷

Krivično delo	Republika Srbija				
	Ukupno	Srbija - sever		Srbija - jug	
		Beogradski region	Region Vojvodine	Region Šumadije i Zapadne Srbije	Region Južne i Istočne Srbije
Primanje mita	38	12	10	15	1
Davanje mita	22	3	5	12	2

Tabela 1: Zavod za statistiku R.Srbije, krivično delo primanje i davanje mita – 2021.g.¹⁷⁸

5. ZAKLJUČAK

Problematika korupcije predstavlja veoma kompleksan problem svake države, posebno onih koje spadaju u grupu sa oslabljenim ili nedovoljno razvijenim ekonomskim sistemom. Savremeni pogledi na korupciju ukazuju da se ona može posmatrati i kroz prizmu organizovanog kriminala jer se upravo korupcija javlja kao prateća delatnost osnovnih aktivnosti kriminalne grupe kako bi se postiglo

¹⁷⁷ Republički zavod za statistiku, Bilten 677, Punoletni učiniooci krivičnih dela u Republici Srbiji

¹⁷⁸ Republički zavod za statistiku, Saopštenje Sk12, broj 189, LXXII, 14.07.2022. - Statistika pravosuđa

uspostavljanje i širenje moći. Mnoge su okolnosti koje se mogu smatrati za predušlove i uzroke korupcije, pri čemu se najčešće misli na disfunkcionalnom međusobnom društvenom odnosu kojeg najčešće izazivaju neadekvatan i neravnomeran materijalni razvoj i društvena podela rada, usled čega nastaju neravnopravnosti u ekonomskoj i političkoj sveri u okviru jedne zemlje. Da bi antikoruptivne mere mogle dati efekat, neophodno je sagledati pojavne oblike korupcije. U prolog pomenutom se može dodati okolnosti kod kojih prihvatljivost korupcije kod građana EU je u porastu, te stoga je u društvenom smilu posebno specifično utvrditi šta su ustvari uzroci, za razliku od krivično pralog smisla definisanja ovog društvenog fenomena. Svakako ako posmatramo R.Srbiju i antikoruptivne mere koje sprovodi izmeđuostalog i Agencija za sprečavanje korupcije¹⁷⁹ a imajući u vidu statističke pokazatelje, može se smatrati da su kaznene odredbe u određenoj meri adekvatne, ali da se svakako treba dodatno raditi na generalnoj prevenciji. S druge strane, rezultati ankete sprovedene u EU pokazuju da većina Evropljana smatraju da je korupcija neprihvatljiva. Međutim, iako šest od deset Evropljana misli na ovaj način, sve raširenije je mišljenje da je prihvatljivo pokloniti ili učinite uslugu da dobijete nešto od javne uprave ili od javnog servisa. Skoro sedam od deset Evropljana (68%) misli da je korupcija rasprostranjena u njihovoj zemlji, što predstavlja blagi pad u odnosu na 2019. (-3 procentnih poena). Od decembra 2019. udeo ispitanika koji misle korupcija je rasprostranjena u njihovoj zemlji je opala u 20 zemalja. Međutim, ostaju značajne nacionalne varijacije, u kojima devet od deset stanovnika tj. ispitanika smatra da je korupcija izrazito rasprostranjena u Grčkoj, na Kipru, Hrvatska, Mađarska i Portugal. Građani država članica EU, na

¹⁷⁹Republika Srbija, Agencija za sprečavanje korupcije, www.acas.rs/lat/news/288 05.09.2002.

osnovu ankete, smatraju da je korupcija široko rasprostranjena u državnim institucijama. Više od polovine veruje da davanje i primanje mita i zlopotrebe ovlašćenja za ličnu korist su široko rasprostranjeni među političkim partijama i političarima, a oko četiri od deset ispitanika misli da na ovaj način se dobijaju javni konkursi ili građevinske dozvole. Imajuću sve celokupno sagledano, dolazimo do zaključka da postojeće antikoruptivne mere u zemljama članicama EU očigledno ne daju zadovoljavajuće efekte i na tome se mora posvetiti posebna pažnja. Postavlja se pitanje da li se ovde radi i o kulturološkim navikama ili ne, ali svakako predlog je da se sagledaju zakonodavna predviđanja i modaliteti prevencije zemalja članica EU koje imaju najmanji stepen korupcije i sa tim zakonodavnim predviđanjima pokušati uticati na generalnu prevenciju. Svakako mora se imati na umu da u prethodnih deset godina nisu postojale značajnije promene u preventivnom smislu.

THE PREVALENCE OF CORRUPTION IN THE EUROPEAN UNION AND THE QUESTION OF THE EFFECTIVENESS OF ANTI- CORRUPTION MEASURES

Summary

During March and April 2022, the European Commission conducted an extended survey in the countries of the European Union, which was reflected in a survey of citizens with the aim of collecting thoughts and perceptions about corruption, both in their home countries and at the general level of the European Union. Almost 27,000 respondents took part in the survey, which was conducted by direct questioning of the respondent by the interviewer, which actually represents about 1,000 inhabitants per EU member state. The data obtained indicate that 68% of citizens of the European Union believe that corruption is still widespread in their

country of residence and that it is most widespread in public institutions, but that they are followed by political parties and politicians. On the other hand, only 37% of respondents believe that anti-corruption measures are applied impartially. Respondents also have doubts about the success of court proceedings, and the degree of transparency, especially in the financing of political parties, is certainly called into question. In addition to the presentation and analysis of the data of the European Commission's mentioned research, in the continuation of this paper, the data of the corruption perception index of the countries of the European Union with the highest and the lowest index will be considered. Special attention will be paid to certain corruption cases in the EU, which certainly had an impact on all the data and perceptions already mentioned. At the end of this research, the criminal incrimination of certain corrupt criminal acts in the Republic of Serbia will certainly be pointed out, as well as the statistical data related to the frequency of those criminal acts, all in order to consider the question of the effectiveness of anti-corruption measures and through penal policy. From what has been stated so far, the hypothesis of this research can be seen, which arises from the very nature of the work, while the secondary hypothesis will be a concise consideration of the issue of corruption in the Republic of Serbia. The results of the research will be presented in a systematized manner in the paper itself, while the conclusions arrived at will logically follow from the overview of this entire research. The conception of the topic and the conclusions will have a special importance in the further consideration of the problem and prevalence of corruption in the European Union, especially now due to the established actualization of this issue.

Keywords: corruption, anti-corruption measures, criminal offense, European Union, survey, statistics.

6. LITERATURA

1. Bingulac, N. i Jovanović, M. (2016) „Krivičnopravni okvir zaštite od korupcije u Republici Srbiji, Kultura polisa, broj 29/2016, godina XIII, Izdavači: Kultura – Polis Novi Sad i Institut za evropske studije Beograd, str.213-225
2. Bjelajac, Ž. (2013), Organizovani kriminalitet – Imperija zla, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu
3. Dobovšek, B (2012), Fenomenološka obeležja korupcije kroz prozmu delatnosti organizovanog kriminala, Organizovani kriminalitet – Izazov XXI veka, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu.
4. Hutt, D. (2021), EuroNews - Is corruption really getting worse in Europe or are perceptions all wrong?, www.euronews.com/my-europe/2022/08/18/is-corruption-really-getting-worse-in-europe-or-are-perceptions-all-wrong 05.09.2022.
5. Krivični zakonik, Sl. glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019
6. Republički zavod za statistiku, Bilten 677, Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji
7. Republički zavod za statistiku, Saopštenje Sk12, broj 189, LXXII, 14.07.2022. - Statistika pravosuđa
8. Republika Srbija, Agencija za sprečavanje korupcije, www.acas.rs/lat/news/288 05.09.2022.
9. Special Eurobarometer 523 – Corruption (2022), Survey conducted by Kantar for Kantar Belgium at the request of the European Commission, Directorate-General for Directorate-General for Migration and Home Affairs (DG HOME) Survey coordinated by the European Commission, Directorate-General for Communication (DG COMM “Media monitoring and Eurobarometer” Unit)
10. Transparency International, Corruption Perceptions Index, www.transparency.org/en/cpi/2021/05.09.2022
11. Transparency International, The ABCs of the CPI: How the Corruption Perceptions Index is calculated, www.transparency.org/en/news/how-cpi-scores-are-calculated, 05.09.2022.

POSTMODERNIZAM NJEMAČKE BIOLOŠKE TEORIJE U KRIMINOLOGIJI - mapiranje početaka do danas

Primljeno / Recived: pon. 29. august, 2022. 08:49
Prihvaćeno / Accepted: uto. 20. decembar, 2022.
12:50

Stručni članak

Prof. dr. sc. Marina M. Simović*
Prof. sc. dr. Miomira P. Kostić**

Rezime

U radu su autorke istakle da razvoj njemačke kriminologije reflektuje uticaj napora psihijatrijske profesije da proširi svoju ekspertizu na kriminalno ponašanje i da ponudi medicinsku soluciju u odnosu na pitanja kriminaliteta. U literaturi se iznosi sljedeća periodizacija u mapiranju ranog razvoja kriminologije u Njemačkoj. To je, najprije, početak perioda 19. vijeka u kome se javlja učenje Lombrosoa o rođenom zločincu i uzdizanje nove kaznene reforme u Njemačkoj. Zatim, uticaj njemačke recepcije teorije Lombrosoa na stvaranje kriminalne psihologije u Njemačkoj od 1880. do 1914. godine. Onda slijedi period prihvatanja ideje o uticaju društvenih uslova na razvoj kriminaliteta, odnosno razvoj učenja kriminalne sociologije. Potom, dominacija kriminalno-bioloških istraživanja za vrijeme Vajmarske Republike i, konačno, kriminologija pod nacističkim režimom (sterilizacija kriminalaca i nacistička politika sterilizacije).

Ključne riječi: *Ključne riječi: kriminologija, kriminalna biologija, eugenika, rasna higijena, postmodernizam.*

1. UVODNA RAZMATRANJA

Od sedamdesetih godina prošloga vijeka evropski historičari su iskazali posebno interesovanje za istorijat zločina i krivičnog pravosuđa u modernim državama. Većina istraživanja na ovom području polazila je od stanovišta socijalne istorije, bilo u formi kvantitativnih istraživanja, vođenih sa ciljem rekonstrukcije istorijskog razvoja nivoa kriminaliteta ili od lokalnih izučavanja, ili mikroistorije, određenih kriminalaca ili tipova kriminaliteta, posebno onih povezanih sa društvenim konfliktom. Druga grupa istorijskih izučavanja bila je usmjerena na legalističku, institucionalnu i političku istoriju krivičnog pravosuđa.¹⁸⁰ S obzirom na to da su kriminološka istraživanja izvorno interdisciplinarna, pravници koji su istraživali zločin morali su da se „uhvate u koštac“ sa istraživanjima psihijatarata i obrnuto. Kao posljedica toga, kriminološko istraživanje je počelo da transformiše odnos između psihijatrije i sistema krivičnog pravosuđa od dvij suprotstavljene strane u jednu simbiotičku. Drugo, prateći razvoj njemačke kriminologije kroz tri različita politička režima, od carske Njemačke preko Vajmarske Republike do perioda nacizma, nudi se jedna mogućnost odmjeravanja političkog uticaja na naučno istraživanje i njegove implikacije. Konačno, skorašnje ponovno oživljavanje biološkog i genetskog istraživanja zločina daje istorijatu istraživanja kriminalne biologije, od Lombroza do nacizma, jednu vrstu sadašnje relevantnosti. Dok je istraživanje istorijata razvoja britanske i francuske kriminologije bilo predmet nekoliko knjiga, objavljenih u poslednjih petnaestak godina, računajući od 2000. godine unazad, dotle je istorijat razvoja njemačke kriminologije umnogome ostao neistražna

*Vanredna profesorica Fakulteta pravnih nauka Panevropskog univerziteta „Apeiron“ u Banja Luci, sekretar u Ombudsmanu za djecu Republike Srpske
**Redovna profesorica Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.

¹⁸⁰Vidjeti Richard F. Wetzell, *Inventing the Criminal: A History of German Criminology 1880-1945.* (Chapel Hill and London: University of North Carolina Press, 2000), 1.

oblast.¹⁸¹ Vrlo kratka disertacija iz oblasti krivičnog zakonodavstva iz 1972. godine načinila je jedan početni pokušaj da se utvrdi razvoj kriminologije pod nacističkim režimom. Zatim, počev od osamdesetih godina 20. vijeka mlađe generacije kriminologa su objavile jednu zbirku članaka o istorijatu ove discipline za vrijeme Trećeg rajha. Međutim, knjiga Vecela (Wetzell) ipak predstavlja prvi pokušaj da se mapira istorijat njemačke kriminologije od njenog početka pa sve do nacističkog režima. Ujedno, ovog kriminologa Nicola Rafter naziva „pionir“ u proučavanju nacističke kriminologije i krivičnog pravosuđa.¹⁸² Vecel iznosi sljedeću periodizaciju u mapiranju ranog razvoja kriminologije u Nemačkoj. To je, najprije, početak perioda 19. vijeka u kome se javlja učenje Lombroza (Lombroso) o rođenom zločincu i uzdizanje nove kaznene reforme u Nemačkoj. Zatim, uticaj njemačke recepcije teorije Lombroza na stvaranje kriminalne psihologije u Nemačkoj od 1880. do 1914. godine. Onda sledi period prihvatanja ideje o uticaju društvenih uslova na razvoj kriminaliteta, odnosno razvoj učenja kriminalne sociologije. Potom, dominacija kriminalno-bioloških istraživanja za vrijeme Vajmarske Republike i, konačno, kriminologija pod nacističkim režimom (sterilizacija kriminalaca i nacistička politika sterilizacije).

2. PORIJEKLO MODERNE KRIMINOLOGIJE U NJEMAČKOJ

Njemačka kriminologija se pojavila kao prepoznatljivo naučno polje u poslednjoj četvrtini 19. vijeka, kao rezultat

tri povezana razvoja: pojave novog njemačkog pokreta kaznene reforme; publikovanje i prihvatanje Lombrozove teorije rođenog zločinca i usljed povećanog interesovanja za kriminološka pitanja među njemačkim psihijatrima. Kratki osvrt na kriminološko istraživanje u prve tri četvrtine 19. vijeka je važan, zato što je saznanje tog dijela prošlosti esencijalno za ispravno određivanje razvoja koji je uzeo maha pred kraj 19. vijeka. S druge strane, postojanje bio-mediko-biološkog objašnjenja kriminaliteta u ranijem periodu 19. vijeka ukazuje da Lombroso nije bio prvi koji je ponudio to objašnjenje. S druge strane, suštinski napor rada u oblasti „moralne statistike“ i o subkulturi profesionalnih kriminalaca pokazuje da su istraživači 19. vijeka pokazivali mnogo veće interesovanje za društvene u odnosu na biološke uzroke zločina. Samo ukoliko se ova dva momenta dobro razumiju, može se objasniti drastičan zaokret od isticanja društvenih ka medicinsko-biološkim objašnjenjima kriminaliteta koja su se javila pred kraj 19. vijeka. Inače, na prelazu od 19. vijeka u 20. vijek, čak su preuzimani napisi u dnevnoj štampi u SAD, koji su se pozivali na uticaj učenja njemačkih kriminologa o djelovanju spoljašnjih, kosmotelurskih faktora na kriminalitet. Zato je ilustrativan primjer objašnjenja povećanja zločina na ulicama velikih gradova SAD pod uticajem djelovanja ljetnjih mjeseca, a u skladu sa učenjem „njemačkih kriminologa“. Dr Placek (Placzek), jedan od najvećih autoriteta u toj oblasti u Njemačkoj, kako je prenio dnevni list *The New York Times* od 2. avgusta 1907. godine, je tvrdio da „nije samo toplota sunca ta koja utiče na ljudske strasti, koje su odgovorne za konkretan zločin, već i različiti socijalni uslovi i uslovi rada. Na primjer, mnogo se više alkohola konzumira ljeti nego zimi, a alkohol je uvijek suštinski uzrok zločina“. Osim toga, kako prenosi *The Times*, mišljenje dr Placeka je da se „život ljeti

¹⁸¹Wetzell, *Inventing the Criminal: A History of German Criminology 1880-1945*, 2-3.

¹⁸²Vidjeti Nicole Rafter, „Criminology’s Darkest Hour: Biocriminology in Nazi Germany“, *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 41, 2 (2008): 287-306. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1375/acri.41.2.287>.

odvija na otvorenom i u skladu sa drugim mogućnostima, što zajedno omogućava vršenje zločina sa smrtnim ishodom“.¹⁸³

3. OBJEDINJAVANJE PRISTUPA – VRAĆANJE NA POČETAK

Razvoj njemačke kriminologije od 19. vijeka do 1945. godine obilježila je predominantnost istraživanja bioloških uzroka zločina u odnosu na istraživanja o društvenim uzrocima zločina. Preovladavanje kriminalno-biološkog pristupa je jasno ako se ima u vidu da su većinu kriminoloških istraživanja vršili psihijatri. Reformatori kaznenog sistema, okupljeni oko Franca fon Lista, posmatrali su kriminološka istraživanja kao nešto što će obezbijediti naučnu fundiranost za kaznenu politiku. Iako su reformatori kaznenog sistema bili skloni ka tome da poklone veću pažnju društvenim, a ne biološkim faktorima zločina, u praksi istraživanja u oblasti kriminalne sociologije ostala su daleko iza istraživanja u kriminalnoj biologiji, zbog toga što su njemački sociolozi pokazali malo interesovanja za zločin i što su reformatori kaznenog sistema preko volje pristali da prihvate istraživanja u oblasti kriminalne sociologije. Ta se situacija promijenila nakon Prvog svjetskog rata, kada je jedan broj pravnik, poput Egznera i Lipmana (Exner i Liepmann), otpočela da prihvata i istraživanja iz oblasti kriminalne sociologije. Većina kriminoloških istraživanja, tokom tog perioda, bila je izvođena od strane njemačkih psihijatara. Vecel navodi više razloga za to. Kao prvo, krajem 19. vijeka talas interesovanja medicinske profesije za etiologiju kriminaliteta došao je usljed uticaja Lombrozove ideje o rođenom zločincu, čime su unaprijeđena biološka objašnjenja kriminaliteta, u kojima su njemački ljekari,

posebno zatvorski ljekari, našli svoje tlo za istraživanje. Kada je Lombrozo izjednačio svog rođenog zločinca sa psihijatrijskom dijagnozom „moralnog ludila“, psihijatri su konačno odlučili da treba da reaguju na ove teorije.¹⁸⁴ Drugo, reakcija na Lombrozovu teoriju pojavila se u vrijeme kada je njemačka psihijatrija bila u ekspanziji svoje profesionalne teritorije, izvan oblasti potpuno ispunjenih mentalnim bolestima u oblast „graničnog područja“ lakših mentalnih bolesti (sadašnji termin „poremećaj ličnosti“) koje Koš (Koch) naziva „geistige Minderwertigkeiten“, a Kreplin i Šnajder (Kraepelin i Schneider) kasnije zovu „psihopatske ličnosti“. Pošto su ta stanja duše bila povezana sa devijantnim ponašanjem, uključujući kriminalitet, psihijatrijsko interesovanje u nastanjanju ovog ogromnog prostranstva nove granične linije „abnormalnosti“ takođe je usmjerilo njihovo interesovanje za kriminološka istraživanja. Treće, psihijatri su usmjerili svoju pažnju na istraživanje žrtava zločina, zato što su uvidjeli da time mogu da prošire ulogu psihijatrije na krivičnopravni sistem. Ova ambicija našla je svoju najraniju i najradikalniju ekspresiju u radu Kreplina „Die Abschaffung des Strafmaßes“ (1880), u kome on poziva na aboliciju fiksiranih zatvorskih kazni u korist neodređenog, individualiziranog tretmana i reorganizacije penalnog sistema prema psihijatrijskim klinikama. U svojim prvim radovima Kreplin je potvrdio ulogu kriminalne psihologije u ustanovljavanju linije između zločina i ludila. Prilikom objašnjenja kategorije habitualnih kriminalaca, Kreplin je isticao njihov manjak svijesti o moralnosti. Pošto je Kreplina šema bila usmjerena na to da otkloni razliku između kažnjavanja i medicinskog tretmana, pojavilo se kao sporno pitanje zakonske odgovornosti, pa psihijatri više ne treba da služe kao stručni

¹⁸³ Vidjeti „Crime increases in summer“. The New York Times, 2. August 1907. <https://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=F30F16FE3B5A15738DDDAB0894D0405B878CF1D3>.

¹⁸⁴ Wetzell, *Inventing the Criminal: A History of German Criminology 1880-1945*, 295.

svjedoci u situacijama kada se pojavi izgovor na ludilo. Kao rezultat, tradicionalni suprotstavljeni odnos između krivičnog pravosuđa i psihijatrije, u kome juristi često „uzimaju za zlo“ psihijatrima da „oslobađaju kriminalce“, morao je da bude transformisan u simbiotički odnos, u kome psihijatri igraju ključnu ulogu u određivanju prikladnog individualiziranog tretmana za svakog kriminalca. Iako većina psihijatara nije prihvatila Krepelinovo poricanje, već razlikovanje između zakonski odgovornih i neodgovornih učinilaca, svi ipak dijele istu ambiciju – da prošire ulogu psihijatrije kroz sistem krivičnog pravosuđa. Čitava ideja iza istraživanja u oblasti kriminalne biologije bila je u tome da psihijatrijska evaluacija treba da igra ulogu u determinisanju individualizovanja penalnog tretmana osuđenika.¹⁸⁵ Konačno, ozlojeđenost psihijatrijske profesije za igranjem ključne uloge u krivičnom pravosuđu bila je blisko povezana sa drugom karakteristikom njemačke psihijatrije kasnog 19. i početka 20. vijeka: njene sklonosti da stavi interese društva iznad dobrobiti pacijenta – pojedinca. Ovaj stav imao je svoj jasan odraz u diskusijama prije 1914. godine, prilikom predavljanja „umanjene odgovornosti“, u kojoj su psihijatri iskoristili „abnormalnost“ Minderwertige, da potvrde svoju neodređenu detenciju u korist zaštite društva, ali bez insistiranja da ta ista „abnormalnost“ kvalifikuje Minderwertige za slabiji medicinski tretman i da ih to oslobađa rigoroznih režima i stigme zatočenja. Potpuno isti stav je usvojen sa svojom krajnje eksplicitnom formulacijom, kada je Ašafenburg (Aschaffenburg) branio psihijatre od optužbe da je njihov „krajnje širok humanitarizam“ imao, u stvari, u podsvijesti krivično pravosuđe. Psihijatri,

¹⁸⁵ Vidjeti Peter Becker and Richard W. Wetzell, ed. *Criminals and Their Scientists*, (Publications of the German Historical Institute, 2006). <http://books.google.com/books?id>.

kako je insistirao, rutinski „depriviraju pacijente od njihove slobode u cilju zaštite društva“ i da su pri tome bili dobro svjesni da „interesi pacijenta moraju doći na drugo mjesto u odnosu na interese zajednice“.¹⁸⁶ Počinjući sa prihvatanjem Lombroza u kasnim godinama 19. vijeka, biološka objašnjenja kriminaliteta, koja su ponudili njemački psihijatri, uzela su oblik dve različite paradigme. Iako su na prelazu vijeka pioniri njemačke kriminalne psihologije bili jednoglasni u odbijanju tvrdnje Lombroza da rođeni kriminalac predstavlja različit antropološki tip, objašnjenja kriminalnog ponašanja, koja su oni ponudili, razdvojili su ih u dva pravca. Zastupnici onoga što se može nazvati Kreplina paradigma, skinuli su sa Lombrozove predstave rođenog kriminalca njegove antropološke karakteristike i redefinisali rođenog kriminalca u čist psihijatrijski termin nekoga ko je „moralno defektan“. Poslije Prvog svjetskog rata, ova paradigma živjela je u obliku onoga što su Birnbaum i Šnajder (Birnbaum i Schneider) nazvali *gemütlos* (kompulzivne) ili amoralne psihopate. Najvrednija odlika ove paradigme je u njenom objedinjavanju moralnih i medicinskih normi. Tako, Kraepelin definiše „moralno ludilo“ kao „manjak ili slabost onih osjećanja koja odbijaju nemilosrdnost zadovoljenja egoizma“. Ono što je vrijedno zapažanja je da je čak i Šnajder, koji je kritikovao objedinjavanje medicinskih i moralnih kriterijuma Kraepelinove definicije i učinio poseban napor da ustanovi objektivni psihološki kriterijum za svoju „psihopatsku ličnost“, počinio istu grešku, prilikom definisanja *gemütlos* ili tip amoralnog psihopate, kao manjak „sažaljenja, stida, časti, pokajanja, savjesti“. Inkluzija moralnog kriterijuma u psihijatrijsku dijagnozu u velikoj mjeri razvija rizik tautološkog razmišljanja, u kome je devijantno ili kriminalno ponašanje pojedinca postalo medicinski

¹⁸⁶ Wetzell, *Inventing the Criminal: A History of German Criminology 1880-1945*, 296.

simptom psihopatije, jednostavno iz razloga što se time krše konvencionalne moralne i društvene norme.¹⁸⁷ Inače, Šnajder je osmislio deset različitih tipova psihopata. Antisocijalne i asocijalne tendencije povezane su u različitim formama psihopatije, što predstavlja predmet interesovanja kriminologije. Tipovi psihopata, prema Šnajderu, uključuju, u stvari, osobe koje pate od svoje abnormalnosti i osobe od čije abnormalnosti pati društvo. Samo ova druga grupa psihopata je bitna za kriminologiju. U tu grupu spadaju eksplozivne (impulsivne) psihopate.¹⁸⁸ Pošto su Šnajder i Birnbaum posmatrali gemütlos ili tip amoralnog psihopate kao malu manjinu među kriminalcima, obim Kreplinove paradigme bio je grubo umanjen od perioda Vajmarske Republike pa nadalje, dozvoljavajući „nadmetanje paradigme sa dobijenom pojavom“. Na prelasku vijekova, druga grupa psihijatara, uključujući Ašafenburga i Näckea, odbacila je postojanje „moralnog defekta“ i zauzela mnogo složeniji stav o interakciji između nasljeđivanja i okoline. Oni su ustanovili „Ašafenburgovu paradigmu“, u kojoj je dominirao stav da mnogi kriminalci pate od opšte mentalne abnormalnosti (opisane u terminu degeneracije, Minderwertigkeit ili psihopatija), što ih čini mnogo podložnijim da žive kriminalnim načinom života, pod nepovoljnim spoljnim okolnostima – ne zato što su te abnormalnosti bile neposredno kriminogene, „već zato što su razvojno omeli svoje karijere u društvenom i ekonomskom životu“.¹⁸⁹ Od perioda Vajmarske Republike, Ašafenburgova paradigma je postala predominantna. Praktično, svaki

kriminolog biološki orijentisan u periodu između dva svjetska rata, uključujući i one koji su bili najposvećeniji istraživanju genetskih faktora, poput Lange i Stumpfl, bili su saglasni u tome da se, izuzev rijetkih slučajeva gemütlos psihopata, kongenitalni ili genetski faktori, koji su imali udjela u kriminalnom ponašanju, nisu sastojali od nekog kriminogenog „moralnog defekta“, već od različitih abnormalnih tragova koji nisu nasljedno kriminogeni, ali bi mogli da razviju kriminogeni potencijal u određenoj kombinaciji i pod određenim spoljnim okolnostima.

Najvažniji doprinos Ašafenburgove paradigme bio je u kompleksnom sagledavanju interakcije između nasljeđivanja i uticaja iz okoline, što je promovisalo da se pojava metodološki i konceptualno bliže odredi. U stvari, Ašafenburg je precizno opisao podjelu uzroka zločina na dvije velike grupe: društveni uzroci i individualni uzroci. Prva grupa razmatra samo spoljašne uslove „opšte fluktuacije koja utiče na javljanje zločina“; druga grupa uslova uvijek vodi, prilikom ispitivanja individuog ličnog naginjanju u zločin, ka „kaljuzi“ iz koje je individua potekla, a to „direktno vodi nazad duž puta prema društvenim uzrocima“ zločina.¹⁹⁰ Ako se uporede istraživanja iz doba Vajmarske Republike i prije Prvog svjetskog rata, nema sumnje da je rad Birnbauma, Šnajdera, Grila i Langa (Birnbaum, Schneider, Gruhle i Lange) bio jasno određeniji u svom pristupu o interakciji između nasljeđivanja i uticaja iz okoline, nego predratne teorije Kreplina, Bleulera, Ašafenburga i Näckea. Ono što je vidljivo, dugovremenski trend rastućeg metodološkog prečišćavanja nastavio se u većini, ali ne i u svim, kriminalno-biološkim istraživanjima, čak i tokom nacističkog režima. Ovi su teoretičari tada već jasno definisali kriminologiju kao

¹⁸⁷ Wetzell, *Inventing the Criminal: A History of German Criminology 1880-1945*, 297.

¹⁸⁸ Vidjeti Stephan Hurwitz, Karl O. Christiansen. *Criminology*. (1983). 114, <http://books.google.com/books?id>, pristup: 12.5.2011

¹⁸⁹ Wetzell, *Inventing the Criminal: A History of German Criminology 1880-1945*, 297.

¹⁹⁰ Vidjeti Gustav Aschaffenburg. *Crime and Its Repression*. (Montclair, New Jersey: Patterson Smith, 1968), 15.

mediko-psihijatrijsku specijalnost i utemeljili psihijatre kao autoritete u oblasti društvenog zdravlja i regulisanja devijantnosti.¹⁹¹ Štumfl (Stumpfl) je imao mnogo veći domašaj u metodološkim pitanjima studija o blizancima, nego u svojim radovima Lange, sve do Egznerove kriminološke studije iz 1939. godine, koja je predstavljala vidljivi napredak u odnosu na standardni rad Ašafenburga iz 1903. godine. Ova rastuća određenost metodologije neizmerno je, dodatno, usložila komplikovani zadatak biologa. Kako je njihovo razumijevanje interakcije nasljeđivanja i okruženja postalo složenije, njihov cilj, koji se sastojao u identifikovanju kriminogenih genetskih faktora i razdvajanja između popravljivih i nepopravljivih, postao je još „neuhvatljiviji“. Čak i po prepoznavanju uloge kako genetskih tako i faktora okruženja na genuzu kriminalnog ponašanja, većina kriminalnih biologa neprekidno je stavljala na prvo mjesto genetske faktore i isticala da su genetski faktori, ipak, primarno važni. Takva jedna tvrdnja bi bila opravdana samo da je pokazano da genetski faktori često vode u zločin, bez ikakvih vidljivih kofaktora iz okruženja ili da kriminogena moć tih genetskih faktora nije bila uobičajeno popustljiva prema rehabilitativnim mjerama. U stvari, bilo je široko prepoznato da ne postoji vidljivost za takav prijedlog.¹⁹² Suprotno od toga, Lange je priznao da su faktori sredine imali ulogu u slučajevima svih kriminalnih blizanaca koje je istraživao, dok je Šumpfl procijenio da bi najviše 20% kriminalaca moglo da bude smatrano nepopravljivim.

¹⁹¹ Nicole Rafter. „Criminology’s Darkest Hour: Biocriminology in Nazi Germany“. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 41, 2, (2008), 287-306.
<http://www.atypon-link.com/AAP/> doi/ pdf plus/ 10.1375/acri.41.2.287?cookieSet=1, pristup: 12.4.2011.

¹⁹² Wetzell, *Inventing the Criminal: A History of German Criminology 1880-1945*, 298.

Stoga, ostaje pitanje zašto je većina kriminalnih biologa ipak tvrdila da je primat u genetskim faktorima? Odgovor se nalazi u nekolicini osnova i pretpostavki koji su karakterisali njemačku psihijatriju za vrijeme perioda istraživanja. Prvo, Njemačka psihijatrija, tokom tog perioda, bila je zaokupljena jakom pristrasnošću prema nasljeđivanju, što je, uz prihvatanje da se pojedinci razlikuju, uključujući tu i mentalnu bolest, bilo primarno izazvano genetskim faktorima. Ovakav stav prema hereditarizmu proizišao je dijelom iz neuspjeha psihijatrije da načini progres u tretmanu mentalnih bolesti. U nemogućnosti da izliječe većinu svojih pacijenata, psihijatri su bili dovedeni u iskušenje da objasne svoje terapijske promašaje time što su pripisali uzrok mentalne bolesti nepromjenljivim genetskim faktorima. Iako je istraživanje ljudske genetike ostalo na primitivnom nivou sve vrijeme prve polovine 20. vijeka, hereditarizam je takođe poprimio podršku u ponovnom otkriću Mendelovih zakona, negdje sa prelaska vijekova 19. u 20. vijek. Drugo, do sredine dvadesetih godina 20. vijeka, i kasnije, velika većina njemačkih ljekara i psihijatara bila je puna entuzijazma u podršci za eugeniku, bar principijelno. Ova poslednja kvalifikacija je važna zato što su detalji praktične implikacije, uključujući i pitanje ko stvarno treba da bude sterilisan, ponovo su doveli do nesaglasnosti. Ipak, skoro univerzalni entuzijazam za eugeniku među nemačkim psihijatrima, jasnije ukazuje na to zašto su prihvatili istraživanja genetskih faktora. Konačno, iako je većina kriminalnih biologa priznala ulogu društvenih faktora zločina, oni su bili generalno pesimistični oko toga da je moguće promijeniti socijalne uslove koji utiču na tako mnogo osoba da stupe u kriminalnu karijeru. Stalno iznova, najveći zastupnici kriminalne biologije, uključujući Ašafenburga, Nakea i Viernsteina, čak i Rüdina, koji je zastupao tvrdnu liniju, jasno su priznavali da bi u

mnogim slučajevima promjene u socijalnom miljeu recidivista mogle, u principu, da preveniraju novo kriminalno ponašanje. Ali, takva shvatanja uvijek su bila praćena kvalifikacijom da takvo okruženje, praktično, ne bi moglo da bude izmijenjeno, pa ti dotični kriminalci treba da budu smatrani „nepopravljivim“. Drugim riječima, prognoziranje nepopravljivosti nije bilo zasnovano na ubjeđenju da je kriminalno ponašanje pojedinca rezultiralo iz nepopravljivosti genetskih faktora, već iz vjerovanja da je jednostavno suviše teško promijeniti društvene faktore koji su tome doprinijeli. Iako su List i njegovi sljedbenici reformatori često isticali značaj uloge socijalnih faktora, njihovi prijedlozi za reformu bili su usmjereni na individualizaciju kažnjavanja, a to je, ipak, više usmjereno na promjenu kod učinilaca, a ne na društvene promjene, što bi bila najvažnija strategija prevencije kriminaliteta. Iz te perspektive, kriminalna biologija je bila dobrodošla zato što je omogućila saznanje o kriminalcu – pojedincu, što je bilo od suštinske važnosti u reformi čiji su naponi bili usmjereni na učinioca – pojedinca. Istraživanja u oblasti kriminalne biologije su ipak stavila neke zamjerke na vjerovanja u vezi sa nasljeđivanjem kriminalnih dispozicija, što je dovelo do toga da neki psihijatri i pravnici istaknu važnost faktora sredine. Među psihijatrima koji su pratili istraživanja u oblasti kriminalne biologije, Hans Gruhle ostao je visoko kritičan u odnosu na genetska objašnjenja zločina i isticao ulogu socijalnih faktora, uključujući pripadnost društvenoj klasi. Čak i pravnici koji su bili kriminološki orijentisani, poput Egznera i Lipmana, težili su da daju podjednaku važnost biološkim i sociološkim faktorima u svom pristupu etiologiji kriminaliteta. U komparativnom smislu, razvoj njemačke kriminologije nije bio jedinstven. Novija istraživanja o istorijatu razvoja francuske kriminologije su utvrdila da su razlike

između italijanske antropološke škole i francuske sociološke škole bile prenaplašene i da čak i pošto su Francuzi, kao i Nijemci, odbacili rođenog kriminalca, kao antropološki tip, oni su ipak zastupali mnogobrojne od Lombrozovih pretpostavki vezanih za bazično nasljeđivanje. Na isti način, Charles Goring je napisao svoju čuvenu knjigu „Engleski zatočenik“ (*The English Convict*, 1913) i odbacio učenje Lombroza o rođenom zločincu, ali je bio zagovornik teorije koja povezuje kriminalno ponašanje sa slabošću uma, što je bilo slično Ašafenburgovom shvatanju.¹⁹³ Konačno, američka kriminologija 20. vijeka sadrži jednu moćnu nit koju je Nicole Rafter nazvao „eugenička kriminologija“, što je SAD „dalo sumnjivu distinkciju da nisu bile među prvim državama svijeta koje su sterilizovale kriminalce (počelo 1907), praksa koja se nastavila do 1945. godine“. Nicole Rafter ipak svoja objašnjenja eugenike vezuje za period vladavine Trećeg rajha u Nemačkoj od 1933-1945. godine. Navodi da je tada vodeći u eugeničkim istraživanjima dr Eugen Fisher tvrdio da se ukazala „rijetka i posebno dobra prilika da teorijska nauka uznapreduje u vrijeme kada preovladavajuća ideologija to podržava, a njena otkrića mogu momentalno poslužiti politici države“. U tom smislu, razvila su se dva naučna programa u okviru nacistički orijentisane kriminalne biologije – eugenika i rasna higijena. Ovi se nazivi često koriste kao sinonimi. Eugenički projekat imao je za cilj da poboljša kvalitet rase („ljudske rase“), time što bi se superiorni ljudi ohrabivali na reprodukciju („pozitivna eugenika“), a inferiorni obeshrabivali („negativna eugenika“), putem: prinudnog egzila, zabrane brakova, zatvaranja ili eliminacije. U najopštijem smislu, eugenika treba da prevenira reprodukciju svih onih ljudi koji posjeduju hereditarne defekte – na dobrobit svih.

¹⁹³ Wetzell, *Inventing the Criminal: A History of German Criminology 1880-1945*, 299-300.

Tokom tridesetih godina 20. vijeka Jevreji su bili među onima koji su, u Njemačkoj ili bilo gdje drugdje, bili obuhvaćeni pokretom eugenike, što je, kriminološki posmatrano, vodilo ka identifikovanju hereditarnih kriminalaca iz svih rasa i entiteta, čime bi se prevenirala njihova dalja reprodukcija. Pokret rasne higijene, s druge strane, bio je usmjeren na identifikaciju etičke i rasne grupe ljudi, poput Jevreja ili Roma, na primjer, u korist vraćanja Njemačke u arijevske tokove. Kriminološki posmatrano, rasna higijena se poklapa sa eugenikom u onom dijelu kada su specifične rasno-etničke grupe identifikovane kao genetički kriminalne.¹⁹⁴

4. ZAKLJUČAK

Ove konstatacije, kao i druga mnogobrojna pitanja, poput onih: kako se ideje kriminalne biologije uklapaju u objašnjenja kriminaliteta u doba nacizma; kakve su bile posljedice „nacističke“ kriminologije i sl. predstavljaju, očigledno, još nedovoljno istraženo područje razvoja kriminologije, kao nauke uopšte i ne samo u Njemačkoj. Ipak, uvidom u raniju periodizaciju razvoja kriminologije u Njemačkoj jasno je da ne postoji jedinstveno određenje pojma i predmeta njenog izučavanja, osim precizno utvrđenih pojedinačnih stremljenja, odnosno pravaca. Stoga, opstaje metodološki jasno iskazan stav da je određivanje tačno dominantnog pravca ili cjeline ove nauke uvijek obojeno „određivanjem sadržaja njenog predmeta, metodama koji se koriste prilikom proučavanja tog predmeta, različitim ideološkim koncepcijama i pristupima u proučavanju prirodnih i društvenih pojava, kao i njene samostalnosti u sistemu nauka“.¹⁹⁵

5. LITERATURA:

1. Becker, Peter and Richard W. Wetzell, ed. *Criminals and Their*

¹⁹⁴ Nicole Rafter, „Criminology’s Darkest Hour: Biocriminology in Nazi Germany“, 293.

¹⁹⁵ Konstantinović Vilić, Slobodanka i Vesna Nikolić Ristanović. *Kriminologija*. (Niš: Studentski kulturni centar, 1998), 4.

- Scientists*. Publications of the German Historical Institute, 2006). <http://books.google.com/books?id=> pristupljeno: 12.5.2011.
2. „Crime increases in summer“. The New York Times. 2. August 1907. <https://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=F30F16FE3B5A15738DDDAB0894D0405B878CF1D3>, pristupljeno 12.5.2011.
 3. Konstantinović Vilić, Slobodanka i Vesna Nikolić Ristanović. (1998) *Kriminologija*. Niš: Studentski kulturni centar.
 4. Konstantinović Vilić, Slobodanka, Vesna Nikolić Ristanović i Miomira Kostić. (2010) *Kriminologija*. Beograd: Prometej.
 5. Rafter, Nicole. „Criminology’s Darkest Hour: Biocriminology in Nazi Germany“, *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 41, 2 (2008): 287-306. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1375/acri.41.2.287>, pristupljeno: 3.6.2022.
 6. Wetzell, F. Richard. *Inventing the Criminal: A History of German Criminology 1880-1945*. Chapel Hill and London: University of North Carolina Press, 2000.

POSTMODERNISM OF GERMAN BIOLOGICAL THEORY IN CRIMINOLOGY - mapping the beginnings to the present day

Summary

In this paper, the author explores the early German criminology, pointing out that it was a result of interests stemming from the legalistic approach to crime. For this reason, the contribution of German criminologists to the development of criminology as an independent science is observed by examining the legalistic, anthropological, biological and sociological approaches to criminology. Each of these approaches is concurrently associated with a particular criminological orientation or a period of predominant influence of some criminological approach in explaining causality. The development of the German criminology at the time was reflected in the efforts of psychiatrists to expand their expertise into the field of criminal behaviour and to offer a medical solution to this problem. Tracing the historical development of the German criminology in the course of three different political regimes (including the German Empire, the Weimar Republic and the period of Nazism), the author of this article has an opportunity to assess the political impact on scientific research and its implications. Finally, the recent revival of the biological and genetic research into crimes makes this historical research into criminal biology (from Lombrose to Nazism) highly relevant. The historiography on crime and criminal justice in Germany is well-developed even though the German literature on these issues is considerably less extensive in volume than the respective literature in France and England. The knowledge of the social history of crime in Germany during the 19th and 20th century is still extremely limited. In the last decade of the 20th century, there were some significant

developments in this process. In mapping the early development of criminology in Germany, Wetzell identifies the following historical periods. The first period is the beginning of the 19th century, marked by the learning of Lombroso on the inborn criminal offender as well as by the growing impact of the new criminal law reform in Germany. The second period involves the impact of the German reception of the Lombroso's theory on establishing criminal psychology in Germany from 1880-1914. The third period reflects the learning of criminal sociology, i.e. accepting the idea on the impact of social conditions on the development of crime. The next period covers the predominant position of the biological research in criminology at the time of the Weimar Republic. Finally, the last period in the development of the earlier German criminology is the period under the Nazi regime (including the sterilization of criminals as well as the Nazi policy of sterilizations of some ethnic groups).

Key words: *criminology, criminal biology, eugenics, racial hygiene, postmodernism.*

NEDOVOLJNA INFORMISANOST KAO FAKTOR KORUPCIJE U LOKALNOJ SAMOUPRAVI

Primljeno / Received: uto. 27. sept, 2022. 11:42
Prihvaćeno / Accepted: čet. 15. decembar, 2022.
11:50

prof. dr .sc. Goran Branković*

Stručni članak

Rezime

Korupcija, kao društveni fenomen, negativano utiče na vladavinu prava i povjerenje građana u lokalnu vlast i onemogućuje njihovo aktivno učešće u donošenju najvažnijih odluka, što je jedan od osnovnih ciljeva lokalne samouprave. Ona ima poguban uticaj na životni standard i prosperitet svih građana, zbog čega aktivnosti usmjerene na prepoznavanje i sprječavanje korupcije trebaju biti prioritet svih nivoa vlasti i društva kao cjeline. Efikasna borba protiv korupcije uključuje ne samo nadležne organe javne vlasti, civilni sektor, već i ukupno stanovništvo koje živi na teritoriji opština, odnosno gradova. Prepoznavanje, sprječavanje i borba protiv korupcije, kao društveno neprihvatljivog fenomena, uslovljena je sviješću o društvenim vrijednostima i prihvatljivom ponašanju u društvu s ciljem ostvarenja javnog interesa. Nedostatak transparentnosti (često neobjavljivanje ovakvih akta), široko postavljena diskreciona ovlaštenja te nedovoljno jasni propisi i neprecizno regulisane procedure, predstavljaju uzroke koji uveliko utiču na pojavu korupcije u jedinicama lokalne samouprave. U takvim okolnostima, privatni interesi pojedinaca i grupa nerijetko preovlađuju nad javnim interesom i predstavljaju plodno tlo za razvoj svih vidova korupcije. U cilju sprječavanja ovih pojava zadatak lokalne

samouprave treba da bude obrazovanje medija u smjeru njihovog boljeg razumijevanja osnovne uloge lokalne samouprave s jedne strane, ali i medija kao osnovnog faktora u procesu demokratizacije jednog društva. Lokalna samouprava treba ohrabrivati medije i razvijati sve oblike saradnje u cilju objektivnijeg i konstruktivnijeg pristupa u izvještavanju o njihovim poslovima i aktivnostima. Jedna od osnovnih obaveza lokalnih medija je svakodnevno informisanje građana o aktivnostima organa lokalne samouprave, kao i o aktivnom učestvovanju građana u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou. Samo na taj način može se ostvariti osnovna uloga lokalne samouprave, a to je stvaranje boljih uslova i rješavanje najvažnijih potreba stanovništva koje živi na teritoriji tih gradova, odnosno opština.

Ključne riječi: *informisanost, transparentnost, korupcija, lokalna samouprava, stanovništvo.*

*Vanredni profesor, Fakultet pravnih nauka
Univerzitet za poslovne studije u Banja Luci

1. UVOD

Mediji i objektivno informisanje građana su od neprocjenjivog značaja za razvoj svakog demokratskog društva. Mediji utiču na javno mnjenje i stvaraju pozitivnu ili kritičku građansku svijest. Mediji pružaju informacije građanima, a njihov rad je najmoćnije oružje za podizanje odgovornosti i transparentnosti. Odnos medija i lokalne samouprave je jako važan prostor za djelovanje i treba da dovede do stvaranja određenog partnerstva. Značaj tog partnerstva proizilazi iz činjenice da su mediji neka vrsta medijatora između lokalne samouprave i njenih građana pa su na taj način i direktni učesnici u formiranju uslova za neposredno učešće građana u vršenju javnih poslova. Jedinice lokalne samouprave, gradovi i opštine, mjesta su odakle ti procesi trebaju krenuti, jer su

upravo oni embrion demokratskih promjena za ukupan društveno-politički sistem. Razvijene demokratske države posebnu pažnju usmjeravaju na kvalitetne, slobodne i nezavisne medije, potenciraju njihov značaj u društvu i na sve načine podstiču intenzivnu saradnju lokalne samouprave i medija. Razlog je naravno taj što u svakom demokratskom društvu mediji prvenstveno vrše nadzornu ulogu i ukazuju na pozitivne i štetne društvene pojave. To znači da cjelokupno društvo treba uvijek da bude pod budnim okom medija. Preciznije, mediji promatraju organe lokalne vlasti, njene institucije i na taj način pomažu da svako djelovanje ostane transparentno, a javnost bude informisana o svim značajnim odlukama i procesima. Zadatak lokalne samouprave treba da bude obrazovanje medija u smjeru njihovog boljeg razumijevanja osnovne uloge lokalne samouprave s jedne strane, ali i medija kao osnovnog faktora u procesu demokratizacije jednog društva. Lokalna samouprava treba ohrabrivati medije i razvijati sve oblike saradnje u cilju objektivnijeg i konstruktivnijeg pristupa u izvještavanju o njihovim poslovima i aktivnostima. Jedna od osnovnih obaveza lokalnih medija je svakodnevno informisanje građana o aktivnostima organa lokalne samouprave, kao i o aktivnom učestvovanju građana u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou. Samo na taj način može se ostvariti osnovna uloga lokalne samouprave, a to je stvaranje boljih uslova i rješavanje najvažnijih potreba stanovništva koje živi na teritoriji tih gradova, odnosno opština. U cilju stvaranja dobre saradnje s medijima lokalne samouprave trebaju donijeti i svoje strategije o saradnji s medijima. Strategija treba da sadrži konkretne planove lokalne samouprave u smislu čestih pres konferencija posvećenim nekim važnim pitanjima, kao što su budžet, regulacioni planovi, plan štampanja i distribucije, finansiranja, izrada brošura, intervjua, oglasa, radio i

televizijskih gostovanja i slično. Ove aktivnosti moraju dovesti do svijesti ljudi da postoje zakonske i druge mogućnosti da brže i kvalitetnije rješavaju lokalne probleme u cilju poboljšanja života u svim lokalnim zajednicama. Ovo je vrlo kvalitetan način uspostavljanja uspješne saradnje građana i lokalnih medija.

2. KORUPTIVNI RIZICI U JEDINICAMA LOKALNE SAMOUPRAVE

Bez obzira na određene razlike, u BiH generalno je uspostavljena homogena struktura opštinskih, odnosno gradskih organa kojima rukovodi opštinski načelnik, odnosno gradonačelnik. U rukama navedenih lokalnih funkcionera, uključujući i skupštinu opštine, odnosno grada, nalaze se sve aktivnosti kojima se izvršavaju nadležnosti jedinica lokalne samouprave, odnosno rješavaju se pitanja koja se u najvećoj mjeri direktno dotiču svakodnevnih životnih potreba građana. Međutim, činjenica da jedinice lokalne samouprave regulišu oblasti koje se nalaze u njihovoj nadležnosti usvajanjem opštih pravnih akata u čemu se se kriju ozbiljni koruptivni rizici za pojavu korupcije u okviru jedinica lokalne samouprave.¹⁹⁶ Sam proces regulisanja ostvarivanja prava građana, predstavlja koruptivni rizik, kako u pogledu provođenja procedure usvajanja tih akata, tako i u pogledu same sadržine, odnosno načina na koji regulišu određenu oblast. U ovom smislu, nerijetke su pojave da se određeni akti usvajaju zbog ostvarivanja privatnih interesa i još češće da u sebi sadrže koruptivne rizike koji omogućavaju različite zloupotrebe u njihovoj primjeni. Nedostatak transparentnosti (često neobjavljivanje ovakvih akata), široko postavljena diskreciona ovlašćenja te nedovoljno jasni propisi i neprecizno regulisane procedure, predstavljaju uzroke koji uveliko utiču na pojavu korupcije u jedinicama lokalne

¹⁹⁶ Zakon o lokalnoj samoupravi („Službeni glasnik Republike Srpske”, 97/16 i 36/19).

samouprave. Osim navedenih rizika, podložnost lokalne samouprave korupciji je posljedica i činjenice da su lokalne zajednice malobrojne i da su često nosioci funkcija, kao i službenici koji obavljaju poslove u lokalnim zajednicama, povezani rodbinskim, prijateljskim i poslovnim vezama. U takvim okolnostima, privatni interesi pojedinaca i grupa nerijetko preovlađuju nad javnim interesom i dovode do pojave nepotizma, kronizma i sukoba interesa, koji zbog neadekvatnih mehanizama za njihovo sprječavanje neminovno otvaraju vrata za razvoj korupcije. Ovo je naročito prisutno i u oblasti radnih odnosa u jedinicama lokalne samouprave, gdje su, zbog nedostataka u propisima koji regulišu ovu oblast te neadekvatnog mehanizma za sprječavanje sukoba interesa, prisutne brojne zloupotrebe, kako u procesu zapošljavanja, tako i napredovanja i statusa službenika, a što uzrokuje pojavu nepotizma te trgovine političkim i drugim uticajima. Generalno, svi postupci koje provode službe u okviru jedinica lokalne samouprave u manjoj ili većoj mjeri su podložni koruptivnim rizicima. Veliki broj procedura u kojima građani ostvaruju svoja prava pred službama lokalne samouprave, u kojima postoji direktna komunikacija između podnosioca zahtjeva i službenika, zbog koruptivnih rizika prisutnih u samim propisima, dovodi do pojave korupcije, odnosno nuđenja ili traženja novčanih ili drugih koristi u cilju ubrzavanja ili usporavanja procedura te donošenja odluka bez da su ispunjeni potrebni uslovi. Prostor za korupciju je posebno otvoren kod onih procedura u kojima nije predviđen sistem adekvatne kontrole regularnosti postupanja po zahtjevima i zbog nepostojanja djelotvornih žalbenih mehanizama. U okviru nadležnosti jedinica lokalne samouprave, kao jedna od oblasti u kojoj su najprisutniji koruptivni rizici, izdvaja se oblast urbanizma, odnosno izdavanja urbanističkih i građevinskih dozvola. Korupcija u ovoj oblasti ima višestruke

pogubeljne efekte, ne samo na ostvarivanje prava građana na efikasan postupak bez diskriminacije, odnosno rješavanje njihovih zahtjeva, nego dovodi do tzv. urbicidal, gdje se pod pritiskom pojedinačnih privatnih interesa (prilikom usvajanja prostorne i planske dokumentacije), u manjoj ili većoj mjeri, zanemaruje javni interes za očuvanjem životne okoline. Nejasno i nedovoljno regulisane procedure u ovoj oblasti, kao i nedostatak transparentnosti, omogućavaju zloupotrebu službenog položaja i koruptivno djelovanje. Vršenje inspekcijaskog nadzora¹⁹⁷ u okvirima jedinica lokalne samouprave je, takođe, koruptivno visoko rizična oblast i nerijetke su pojave zloupotreba službenih ovlašćenja od strane inspekcijaskih službi, koje se najčešće manifestuju kroz davanje povlašćenog tretmana subjektima nad kojima se vrši inspekcijaski nadzor. Uzroci učestalosti zloupotreba su nedovoljno regulisane nadležnosti i postupci inspekcijaskog nadzora, nedovoljna transparentnost postupaka, a posebno nedostatak adekvatnih mehanizama za kontrolu provedenih postupaka inspekcijaskog nadzora. Neusklađenost materijalnih propisa u različitim oblastima inspekcijaskog nadzora predstavlja poseban problem, što uz često preklapanje nadležnosti inspekcijaskih službi dovodi do pravne nesigurnosti, a uveliko pogoduje i razvoju korupcije u ovoj oblasti. Osim navedenih oblasti, upravljanje javnim sredstvima u okviru jedinica lokalne samouprave, kao i na svim drugim nivoima vlasti (a što je izloženo u posebnim poglavljima ove analize) predstavlja oblast koja je naročito podložna korupciji. Ovo se, prije svega, odnosi na budžetsko planiranje, javne nabavke i dodjelu grantova. Finansijski posmatrano jedinice lokalne samouprave

¹⁹⁷Zakon o inspekcijama, („Službeni glasnik Republike Srpske”, 18/20).

imaju dosta stabilan i značajan potencijal. Učešće javnosti u samom procesu planiranja i usvajanja budžeta, kao i informisanje javnosti o izvršavanju budžeta u jedinicama lokalne samouprave u BiH, generalno se ocjenjuje kao neadekvatno. Mada se na većini službenih internet stranica jedinica lokalne samouprave objavljuju budžeti, podaci o javnim nabavkama i dodjeli grantova, podaci koji se objavljuju nisu dovoljno jasni, klasifikovani, blagovremeni i potpuni da bi građanima omogućili potpuni uvid u potrošnju javnih sredstava. Primjetna je netransparentnost budžetskog sadržaja te neprilagođenost sadržaja budžetskih dokumenata građanima, odnosno neprecizan zakonski okvir koji ne osigurava zadovoljavajući obim informacija koje bi budžet učinile razumljivijim i sveobuhvatnijim kada je u pitanju ono što lokalna vlast planira uraditi ili je već uradila. Informacije o učinku i informacije usmjerene ka građanima trenutno nisu zakonska obaveza niti dio lokalne prakse, ističe se u ovom izvještaju. Na propuste u provođenju javnih nabavki u jedinicama lokalne samouprave ukazuju i revizorski izvještaji u kojima se uočavaju brojne nepravilnosti/rizici u svim fazama ciklusa javne nabavke, od pripreme tenderske dokumentacije, preko procedura do realizacije ugovora, u nemalom broju jedinica lokalne samouprave. Iako većina jedinica lokalne samouprave objavljuje tendere, u velikom broju slučajeva ne objavljuju se rezultati provedenih javnih nabavki, odnosno potpisani ugovori niti aneksi ovih ugovora, kao ni podaci o njihovoj realizaciji. Nedovoljna transparentnost provođenja postupka javnih nabavki, uz vrlo česte izmjene planova nabavki, bez njihovog objavljivanja ili bez objavljivanja razloga zbog kojih je došlo do izmjene planova javnih nabavki, predstavlja dodatni koruptivni rizik u ovoj oblasti. U raspolaganju javnim sredstvima u okviru jedinica lokalne samouprave, kao oblast u

kojoj su posebno prisutni koruptivni rizici identifikovana je oblast dodjeljivanja grantova lokalnim organizacijama civilnog društva. Procjenom se ukazuje na potrebu korjenitih promjena u načinu finansiranja ovih organizacija od strane lokalne samouprave, što, između ostalog, uključuje poboljšanja u evidentiranju, transparentniji postupak dodjele sredstava i jasne smjernice o praćenju i evaluaciji utroška dodijeljenih sredstava.

3. SAVREMENI PROCESI INFORMISANJE GRAĐANA U JEDINICAMA LOKALNE SAMOUPRAVE

Savremeni procesi omogućili su brze promjene u prikupljanju i obradi informacija te njihovom objavljivanju. Aktivno učešće građana i ideja izbjegavanja tradicionalnog odnosa između vlasti i običnih ljudi, čija je osnovna karakteristika neravnopravnost, osnovni su principi novog načina upravljanja. Redefinisanje odnosa između uprave i javnosti postaje sve značajnije i gotovo neizbježno. Jedinice lokalne samouprave, gradovi i opštine, mjesta su odakle ti procesi trebaju krenuti, jer su upravo oni temelj za demokratizaciju cjelokupnog društveno-političkog sistema. Jedno od najznačajnijih pitanja, o sadašnjoj situaciji, jest kada će i na koji način lokalna vlast biti u pravom smislu riječi u službi javnosti i na usluzi građanima. Otvorenost prema lokalnom stanovništvu i snažnija demokratizacija mijenjaju cjelovit pristup upravljanju javnim dobrima, a pojam državne vlasti trebao bi doživjeti korjenite promjene. Najvažniji proces ka ostvarivanju navedenog cilja je demokratizacija opština i gradova, kao početna faza ka demokratizaciji čitavog društva. Decentralizacija predstavlja najvažniji proces u svakom modernom društvu i predstavlja proces prenošenja političkog odlučivanja sa višeg na niži nivo, što bi trebalo u budućnosti osigurati veću

efikasnost i transparentnost kao i omogućiti građanima da učestvuju u vršenju javne vlasti.¹⁹⁸

Da bi proces demokratizacije i decentralizacije na lokalnom nivou bio smislen i uspješno sproveden, neophodno je da bude zadovoljeno nekoliko važnih uslova, poput stimulativnog pravnog okvira, povjerenja lokalnog stanovništva u lokalnu vlast i objektivno informisanje o svim važnim pitanjima i odlukama značajnim za život i rad opština i gradova. Za proces demokratizacije i učešća građana u vršenju javne vlasti neophodna je podrška najvažnijih političkih aktera i otvorenost i transparentnost lokalne samouprave. Ispunjenjem navedenih uslova lokalna vlast bi uspješno mogla odgovoriti potrebama participatornih procesa. I konačno, da bi uopšte moglo doći do partnerstva u vršenju lokalne vlasti, neophodno je da građani raspolažu relevantnim informacijama o radu lokalne samouprave, političkim opcijama i mehanizmima koji im stoje na raspolaganju. Informisanost građana o svim važnim procesima unutar lokalnih zajednica predstavlja bitan faktor i preduslov njihovog učešća u političkom životu i procesu demokratizacije i decentralizacije. U današnjoj situaciji, načini komuniciranja i informisanja lokalnog stanovništva suočavaju se sa velikim izazovima. Poseban zadatak leži na stručnjacima za odnose s javnošću koji trebaju prepoznati načine u vršenju vlasti te uskladiti komunikacijske planove s političkom ciljevima i omogućiti građanima da učestvuju u procesu odlučivanja. Naime, većina službenika za odnose s javnošću nalazi se pred relativno novim i zahtjevnim poslovnim izazovima. Problemi na svim nivoima upravljanja, a posebno na lokalnim, jesu što većina stručnjaka za odnose s javnošću nije

¹⁹⁸ Bjornlund, L. (2006) *Odnosi s medijima za predstavnike lokalne samouprave: komuniciranjem do rezultata*, Zagreb, Hrvatska udruga za odnose s javnošću - Biblioteka Print, str. 123-127.

pripremljena na korišćenje novih vještina u komuniciranju. „Osobe za odnose s javnošću u državnoj upravi nisu mađioničari koji mogu zamijeniti efikasne programe ili vrijedne ideje. S druge strane, oni su poput reportera koji rade unutar vlada i skupljaju informacije za javnost. U radu s medijima oni su poput advokata koji objašnjavaju zasluge službenih djelovanja, ispravljaju krive informacije i nastoje popraviti interpretaciju te razumijevanje postojećih. Nadalje, trebaju poznavati uvjerenja svih funkcionera za koje rade, učestvovati u donošenju svih važnijih odluka, politika i programa, što je u nas još uvijek rijetko.¹⁹⁹ Problemi se prvenstveno odnose na nedostatke vezane za vještine komuniciranja, jasno ukazuju na teškoće, posebno karakteristične za lokalne sredine. Naime, nedovoljna ulaganja u obrazovanje i usavršavanje kadrova sposobnih za moderno komuniciranje stvara nezadovoljstvo i nesnalaženje u modernim komunikacijskim procesima. Radnik zadužen za odnose s javnošću dolazi u situaciju da umjesto uobičajenog, tradicionalnog pisanja saopštenja i prenošenja izjava nadređenih treba pronaći odgovore o tome šta je problem i razlog njegovog nastanka, kao i moguća predviđanja narednih događaja. Iskustva iz gradova i opština u lokalnim sredinama ukazuju na činjenicu da nedovoljno finansijsko izdvajanje za usavršavanje otežavaju suočavanje s novim izazovima, koje iziskuju novonastale situacije. Sa druge strane građani potpomognuti medijima sve više očekuju otvorenost u komuniciranju. U svemu navedenom uloga medija ima veliku važnost, iako se i tu često različito shvaćaju pojedine medijske aktivnosti. Iako mnogi čelnici prepoznaju važnost slobode medija, često su frustrirani poteškoćama koje se javljaju u njihovu radu izloženom javnosti, tvrdeći da preuranjene rasprave ili izlaganja predloženih smjernica ometa efikasnost

¹⁹⁹ Skoko, B. (2006) *Priručnik za razumijevanje odnosa s javnošću*, Zagreb, Millenium promocija.

(...).²⁰⁰ Pojedini mediji traže nove načine kako bi vratili povjerenje građana, koje stalno pada prema vlastima i sredstvima javnog informisanja. Novinarstvo usmjereno na građanske teme i probleme preuzima sve aktivniju ulogu, povezujući zainteresovane skupine radi rješavanja problema. Dodatnu teškoću za lokalnu vlast i upravu predstavlja činjenica da politiku stvaraju izabrani predstavnici, koji djeluju na stranačkoj, političkoj osnovi, dok je službenicima koji provode tu politiku zabranjeno uključivanje u političke aktivnosti.²⁰¹ Prema stranim iskustvima sve više lokalnih vlasti istražuje kako prepoznati potrebe svojih korisnika. Upravo rezultati istraživanja preduslov su stvaranju osnova za planiranje i provedbu brojnih razvojnih i drugih ciljeva, kao i oblikovanju politike. Zavisno o različitosti zakonskih ograničenja, s kojima se suočavaju pojedine sredine, nastaju raznovrsnosti u finansijskim izdvajanjima namijenjenim ulaganju u informisanje. Pritom je najvažnije upravljanje resursima u korist građana i zajednice. veoma važno je, takođe, ulaganje znanja i napora u čuvanje identiteta. Zanemarivanje takvih projekata i nepoštovanje istorijske tradicije izaziva nezadovoljstvo javnosti. Jedan od najvažnijih zadataka jeste informisati građane o političkim odlukama, koje utiču na kvalitet i obilježja života na određenim područjima. Jedan od najznačajnijih elemenata u odnosu između predstavnika lokalnih vlasti, medija i građana jeste važnost prenošenja informacija, kako bi u konačnici biračko tijelo raspolagalo činjenicama temeljem kojih donose odluku pri izboru nove vlasti. Sve češća

²⁰⁰ Bjornlund, L. (2006) *Odnosi s medijima za predstavnike lokalne samouprave: komuniciranjem do rezultata*, Zagreb, Hrvatska udruga za odnose s javnošću - Biblioteka Print, str. 173.

²⁰¹ Theaker, A. (2007) *Priručnik za odnose s javnošću*, Zagreb, Hrvatska udruga za odnose s javnošću - Biblioteka Print, str. 87-92.

postavljanja teza o negativnom uticaju vlasništva nad više medija te o njihovom uticaju na javno mnjenje dovode u pitanje povjerenje koje čitatelji imaju u političare i novinare, koji informacije oblikuju. Prema nekim predviđanjima golemi monopoli nad izvorima informacija ostaviće velike posljedice na sve koji ne budu osposobljeni koristiti se prednostima novih medija. Komercijalni i politički ciljevi mogu rezultirati visokim nivoom ekonomske moći u medijima, što je prijetnja slobodi informisanja kako u višim, tako i u nižim (lokalnim) sredinama. Iznimno značenje u procesima modernizacije i uvođenja novih informatičkih tehnologija ima otvaranje novih mogućnosti pristupa informacijama, što samo po sebi postavlja građane (korisnike) u središte zbivanja. Sve je to važno i za javne administracije, često kritikovane da komunikaciju provode otežano i previše sporo. Nova tehnologija može znatno poboljšati komunikaciju između političara i lokalne zajednice.

4. ZAKLJUČAK

Korupcija kao društveni fenomen negativano utiče na vladavinu prava i povjerenje građana u lokalnu vlast i onemogućuje njihovo aktivno učešće u donošenju najvažnijih odluka, što je jedan od osnovnih ciljeva lokalne samouprave. Ona ima poguban uticaj na životni standard i prosperitet svih građana, zbog čega aktivnosti usmjerene na prepoznavanje i sprječavanje korupcije trebaju biti prioritet svih nivoa vlasti i društva kao cjeline. Efikasna borba protiv korupcije uključuje ne samo nadležne organe javne vlasti, civilni sektor, već i ukupno stanovništvo koje živi na teritoriji opština, odnosno gradova. Prepoznavanje, sprječavanje i borba protiv korupcije kao društveno neprihvatljivog fenomena uslovljena je sviješću o društvenim vrijednostima i prihvatljivom ponašanju u društvu s ciljem ostvarenja javnog interesa. Nedostatak transparentnosti (često

neobjavljivanje ovakvih akta), široko postavljena diskreciona ovlaštenja te nedovoljno jasni propisi i neprecizno regulisane procedure, predstavljaju uzroke koji uveliko utiču na pojavu korupcije u jedinicama lokalne samouprave. U takvim okolnostima, privatni interesi pojedinaca i grupa nerijetko preovlađuju nad javnim interesom i predstavljaju plodno tlo za razvoj svih vidova korupcije. U cilju sprječavanja ovih pojava zadatak lokalne samouprave treba da bude obrazovanje medija u smjeru njihovog boljeg razumijevanja osnovne uloge lokalne samouprave s jedne strane, ali i medija kao osnovnog faktora u procesu demokratizacije jednog društva. Jedna od osnovnih obaveza lokalnih medija je svakodnevno informisanje građana o aktivnostima organa lokalne samouprave, kao i o aktivnom učestvovanju građana u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou. Samo na taj način može se ostvariti osnovna uloga lokalne samouprave, a to je stvaranje boljih uslova i rješavanje najvažnijih potreba stanovništva koje živi na teritoriji tih gradova, odnosno opština.

5. LITERATURA

1. Bjornlund, L. (2006) *Odnosi s medijima za predstavnike lokalne samouprave: komuniciranjem do rezultata*, Zagreb, Hrvatska udruga za odnose s javnošću - Biblioteka PRint
2. Green, A. (2007) *Kreativnost u odnosima s javnošću*, Zagreb, Hrvatska udruga za odnose s javnošću- Biblioteka PRint
3. Malović, S. (2005) *Osnove novinarstva*, Zagreb, Golden marketing - Tehnička knjiga.
4. Meuleman, L. (2007) *Communication with the Public*, The Hague
5. Rosensweig, F. Wekselberg, V. (2006) *Priručnik za organizacijski razvoj u lokalnoj samoupravi*, Zagreb, The Urban Institute.
6. Skoko, B. (2006) *Priručnik za razumijevanje odnosa s javnošću*, Zagreb, Millenium promocija
7. Theaker, A. (2007) *Priručnik za odnose s javnošću*, Zagreb, Hrvatska udruga za odnose s javnošću - Biblioteka PRint
8. Zakon o lokalnoj samoupravi („Službeni glasnik Republike Srpske”, 97/16 i 36/19)
9. Zakon o inspekcijama („Službeni glasnik Republike Srpske”, 18/20)

INSUFFICIENT INFORMATION AS A FACTOR OF CORRUPTION IN LOCAL SELF-GOVERNMENT

Summary

Corruption, as a social phenomenon, negatively affects the rule of law and citizens' trust in local government and prevents their active participation in making the most important decisions, which is one of the basic goals of local self-government. It has a disastrous impact on the standard of living and prosperity of all citizens, which is why activities aimed at recognizing and preventing corruption should be a priority of all levels of government and society as a whole. The effective fight against corruption includes not only competent public authorities, the civil sector, but also the total population living in the territory of municipalities, that is, cities. Recognizing, preventing and fighting corruption, as a socially unacceptable phenomenon, is conditioned by awareness of social values and acceptable behavior in society with the aim of achieving public interest. The lack of transparency (frequent non-publication of such acts), widely set discretionary powers and insufficiently clear regulations and imprecisely regulated procedures are causes that greatly influence the appearance of corruption in local self-government units. In such circumstances, the private interests of individuals and

groups often prevail over the public interest and represent fertile ground for the development of all forms of corruption. In order to prevent these phenomena, the task of local self-government should be to educate the media in the direction of their better understanding of the basic role of local self-government on the one hand, but also of the media as a basic factor in the process of democratization of a society. Local self-government should encourage the media and develop all forms of cooperation with the aim of a more objective and constructive approach in reporting on their affairs and activities. One of the basic obligations of the local media is to inform citizens on a daily basis about the activities of local self-government bodies, as well as about the active participation of citizens in the decision-making process at the local level. Only in this way can the basic role of local self-government be realized, which is to create better conditions and solve the most important needs of the population living in the territory of those cities, that is, municipalities.

Keywords: information, transparency, corruption, local self-government, population.

MEĐUNARODNA SARADNJA I UPOREDNA ANALIZA U SPREČAVANJU KRIMINALITETA

Primljeno / Recived: sub. 24. sept, 2022. 00:11
Prihvaćeno / Accepted: sri. 28. decembar, 2022.
10:48

mr.sc. Ivan Drobnjak*

Stručni članak

Rezime

Globalizacija i rastuća ekonomska međuzavisnost podstakli su i promovisali transformaciju kriminala van granica u svim delovima sveta. Poboľšane komunikacione i informacione tehnologije, povećano zamagljivanje nacionalnih granica, veća mobilnost ljudi, roba i usluga u različitim zemljama i pojava globalizovane ekonomije udaljili su kriminal dalje od njegove domaće baze. Priroda organizovanog kriminala u savremenom svetu se onda ne može razumeti odvojeno od koncepta globalizacije. Prethodno ćemo se kratko osvrnuti na definiciju koja se koristi za transnacionalni organizovani kriminal u Konvenciji TOC. Ovo je posebno važno jer postavlja scenu za detaljniju diskusiju o prirodi samih stvarnih kriminalnih grupa. Nakon toga slijedi kratak pregled odredbi Konvencije TOC u pogledu praćenja i prikupljanja informacija o transnacionalnim organizovanim kriminalnim grupama. Prikupljanje podataka o organizovanim kriminalnim grupama u nizu zemalja predstavlja značajan istraživački izazov. Zbog toga se bavimo i preliminarnim ispitivanjem nekih od metodoloških prepreka u tom radu, zatim kratak pregled metodologije istraživanja i usvojenog opšteg pristupa. Detalji o svim grupama se predstavljaju u pogledu brojnih ključnih varijabli. To

uključuje: strukturu, veličinu, aktivnost, nivo prekograničnih operacija, pitanja u vezi sa identitetom, nivo nasilja i korišćene korupcije, obim političkog uticaja, prodor u legitimnu ekonomiju i stepen do kojeg dotična grupa saraduje sa drugim organizovanim kriminalnim grupama. Tvrdi se da se organizovane kriminalne grupe razlikuju od drugih kriminalnih grupa po tome što su specijalizovane za preduzetništvo za razliku od predatorskih zločina, imaju trajnu hijerarhijsku strukturu, koriste sistemsko nasilje i korupciju, postižu nenormalno visoke stope prihoda u odnosu na druge kriminalne organizacije i proširuju svoju delatnost na legalnu privredu. Prema ovom tumačenju, kriminalne grupe koje ne ispunjavaju ovih pet uslova nisu „organizovani kriminal“. Drugi su se opredelili za širu definiciju: „Organizovani kriminal se sastoji od organizacija koje imaju trajnost, hijerarhiju i umešanost u mnoštvo kriminalnih aktivnosti“. Koncept transnacionalnog kriminala (u suštini kriminalne aktivnosti koje su prešle nacionalne granice) uveden je 90-ih godina prošlog veka. Ujedinjene nacije su 1995. godine identifikovale osamnaest kategorija transnacionalnih krivičnih dela, čiji početak, izvršenje i/ili direktni ili indirektni efekti uključuju više od jedne zemlje. Nakon toga, UN su promovisale istraživanje među državama članicama, koje je od ispitanika tražilo da navedu slučajeve transnacionalnog organizovanog kriminala u svojim nadležnostima. Međutim, samo nekolicina je bila u stanju da pruži zadovoljavajuće, nedvosmislene odgovore. U nacionalnom zakonodavstvu nedostaju jasne definicije ove vrste zločina i postoje nejasne razlike između nacionalne i transnacionalne prirode krivičnih dela.

Ključne riječi: globalizacija, komunikacija, kriminalitet, sprečavanje, dokazivanje

*Glavni inspektor, Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore, Odeljenje za analitiku i unapređenje rada policije - policijsko-pravna pitanja.

1. UVOD

Antisocijalni fenomeni su trenutno toliko rasprostranjeni u savremenom društvu. De facto situacija kaže da iz ove situacije nisu izuzeta korupcijska krivična dela, koja su se dešavala i u više oblasti delovanja, od politike do javne uprave, od pravosuđa do privatne oblasti. Šta više, privredne oblasti su „zaražene“ fenomenom korupcije, koji u osnovi koči razvoj privrede svake države, ali i društva u celini. Demokratske vrednosti, zasnovane na principima vladavine prava i drugim ustavnim, kao i zakoni koji su na snazi, u ovom okviru su nekompatibilni sa razvojem pojave korupcije, čije su posledice veoma štetne po društvo. U cilju suzbijanja fenomena korupcije, zemlje preko svojih pravosudnih organa u fokus stavljaju sledeća pitanja:

- usvajanje dobro utemeljenog pravnog okvira za suočavanje sa pritislima koji proizilaze iz vršenja krivičnih dela korupcije;
- jačanje kapaciteta za borbu protiv koruptivnih krivičnih dela, kao i onih koji su asimilovani sa korupcijom, na način da dovode do smanjenja slučajeva korupcije;
- formiranje stručnog tela specijalista u svim oblastima delatnosti, a posebno u javnoj oblasti;
- postizanje efikasne pravde na principima poštovanja zakona i javnog dostojanstva;
- sprovođenje efikasnih pravosudnih mehanizama u krivičnim stvarima da bi se zaključilo ostvarivanje krivičnoprocesnih funkcija.

Ispunjenje navedenih uslova moguće je primenom pravnih instrumenata koje obezbeđuju državni organi u interdisciplinarnom okviru. U cilju

postizanja ovih ciljeva, države učestvuju sa raznovrsnim programima i mehanizmima kojima nastoje da umanje i suzbiju korupciona krivična dela što je više moguće. Pre svega, aktivnost u oblasti pravosuđa je izuzetna, sve dok se odvija van područja uticaja koruptivnih krivičnih dela. Pravosuđe u krivičnim stvarima daje realnu garanciju u primeni osnovnih principa krivičnog postupka, i rešavanju krivičnih predmeta, posebno koruptivnih, pod uslovom zakonitosti i opravdanih kriterijuma, takođe na osnovu ubedljivih, relevantnih i istinitih dokaza, koji vode pronalaženju istine u krivičnim slučajevima korupcije. Drugo, forenzička nauka je značajno doprinela rešavanju slučajeva korupcije. U praksi je poznato da forenzička istraga korupcijskih krivičnih dela ima korisne posledice po pravosudne organe u njihovoj delatnosti kriminalističke istrage. Posebno se odnosi na instrumente prikupljanja dokaza, način njihovog otkrivanja, čuvanja, prikupljanja i ispitivanja, kao i na sredstva za sprovođenje forenzičkih dokaza, u toku krivičnog postupka. Na kraju, ali ne i najmanje važno, radi se o postupku ostvarivanja krivične istrage u posebnim slučajevima, što će biti naglašeno u narednim poglavljima. Treće, po pravilu, istraživanje fenomena korupcije je predmet krivičnih nauka, čiji je suštinski pristup neophodan. Smatra se da je tako, jer je za organe za sprovođenje zakona veoma važno da analiziraju pojavu korupcije iz svih perspektiva, kako materijalno tako i proceduralnih, radi boljeg razumevanja de facto stanja pravosuđa u oblasti prakse. Uprkos ovoj osobini, krivična istraga krivičnih dela korupcije je ključni faktor rešavanja krivičnih predmeta, zasnovanih na istinitim dokazima. To uključuje, između ostalih dokaznih sredstava i forenzičke dokaze, zbog činjenice da u nekoliko slučajeva agencije za sprovođenje zakona koriste digitalne uređaje kako bi prikupile dokaze u ovim slučajevima.

Dakle, o kriminalnoj delatnosti izvršenja koruptivnih krivičnih dela moglo bi se govoriti u skladu sa proučavanjem kriminalnih pojava, počinjenih na makro nivou, čije posledice imaju reperkusije na celo društvo. Sprovođenje određenih rešenja o kojima se u budućnosti mora voditi računa u cilju smanjenja koruptivnih krivičnih djela, ključni je faktor među organima vlasti svake zemlje. Ovi aspekti su u nadležnosti kriminologa, koji su obično uključeni u promociju određenih okvirnih instrumenata usvojenih na domaćem nivou za racionalizaciju borbe protiv koruptivnih zločina. Iz ovih razloga, pristup korupcijskim zločinima je neophodan u interdisciplinarnoj oblasti. Ovakav pristup karakteriše aktuelni rad kako u teorijskoj tako i u praktičnoj oblasti, koji pruža podršku policiji kroz praktična rešenja koja bi mogla da imaju u vidu u budućnosti, u cilju sprečavanja i suzbijanja bilo koje vrste koruptivnih krivičnih dela. Sadržaj ovog rada kao i njegova struktura omogućili su kvalitativno istraživanje teme, pristupom korupcijskim zločinima na interdisciplinarnan način. Dakle, dijalektička veza između forenzičke nauke s jedne strane i elemenata sudske prakse u krivičnim stvarima, s druge strane, više je nego neophodna. U stvari, neophodno je u svrhu da se ocrtaju određene relevantne stvari konačno, sudska praksa u krivičnim stvarima daje široku viziju o aspektima koji se odnose na veličinu pojave korupcije, kao i na sredstva krivične istrage. U izradi ovog rada uzeti su u obzir nedostaci sa kojima se pravosudni organi suočavaju, uključujući i one koji se tiču funkcije istrage koruptivnih krivičnih dela, forenzičke istrage, kao i otkrivanja dokaza. Smatra se da je tako, iz razloga što isti značaj ima i aktivnost otkrivanja koruptivnih krivičnih dela i njihovo forenzičko istraživanje. Prikupljanje dokaza čini ovu aktivnost kompleksnom, zasnovanom na snažnim principima, kao što su efikasnost, brzina, nepristrasnost,

čvrstina, zakonitost, a sve je upotpunjeno evropskim principima u krivičnim stvarima, kao što su pretpostavka nevinosti i pravilan proces, koje je unapredila Evropska konvencija o ljudskim pravima i promovisano od strane jurisprudencije Evropskog suda za ljudska prava.

2. KORUPCIJA

Podržavajući borbu protiv koruptivnih zločina, nastao je novi koncept u okviru teorije krivičnih nauka, koji intenzivira ulogu nepristrasnog značenja nad antisocijalnim fenomenom u potpunosti. Reč je o društvenom odgovoru protiv kriminala, kao reakciji na sam zločinački proizvod. Razmišljajući u skladu sa potrebama demokratskih društava, uloga takve reakcije može se posmatrati i sa stanovišta želje pojedinca da zaustavi antisocijalne pojave, koje za posledicu mogu imati smanjenje pojave korupcije. U tom kontekstu, društveni odgovor bio je sinhronizovan sa pravosudnim imperativima, koji se sastojao u vršenju dve funkcije pravosudnog sistema u krivičnim stvarima. I funkcija sprečavanja zločina i kažnjavanje onih koji su ih počinili, upotpunjuju pravni okvir rešavanja krivičnih dela. Krivična dela korupcije nisu izuzetak od ovog pravila, jer su s jedne strane, pravosudni organi usmereni na ostvarivanje obe gore navedene funkcije (sprečavanje i kažnjavanje) i sa druge strane na aktivnost borbe protiv korupcije. Fenomen pretpostavlja uključivanje civilnog društva i njegovih pojedinaca u ovaj pristup. De facto se smatra da je, u nedostatku učešća pojedinaca u borbi protiv korupcije, u demokratskom društvu nemoguće razgovarati o ostvarivanju takvog cilja. Drugim rečima, neophodno je aktivno učešće celog društva, uključujući pravosudne organe, organe uprave, centralne i lokalne, nevladine organizacije kao civilno društvo, građane koji su

zainteresovani da zaustave pojavu korupcije. Iz ovih razmatranja, obe ranije primećene funkcije imaju poseban značaj u ovoj oblasti. Štaviše, identifikovanje odgovora na potrebe društva usmerene na borbu protiv korupcije nemoguće je ispuniti. Smatrana kao teška krivična dela po doktrini, koruptivna krivična dela karakteriše element namere, koji se sastoji u tome da izvršilac zahteva ili primi iznos novca ili druge nezasluzene koristi, narušavajući na taj način pravni poredak, zaštićen odredbama u krivičnom zakonu. Dakle, krivične nauke dolaze do rasvetljavanja celokupnih konstitutivnih elemenata ove vrste krivičnih dela kako bi praktičari primenili odredbe krivično-procesnog prava, kada su suočeni sa sukobima koruptivnog krivičnog dela. Sa tačke gledišta kriminologije, oslobađajući faktori koruptivnih zločina su raznovrsni, proizilaze iz teorija i verzija koje daju bilo analitičari ili praktičari u ovoj oblasti. Uopšteno govoreći, dramatična podela društava u državama produbljuje negativne efekte procesa razvoja fenomena korupcije. Neviđen razvoj teških oblika organizovanog kriminala, uključujući sivu ekonomiju, razvija i fenomen korupcije. Štaviše, fenomeni pranja novca i utaje poreza su opasnosti koje čuvaju političko i administrativno korumpirano okruženje. Svi ovi aspekti proizvode negativne posledice po poverenje građana u državu u nadležne organe, kao i u aktere odlučivanja kako na lokalnom tako i na nacionalnom nivou. Na ovaj način se obeshrabruje ulaganje u privredu, kao specifične parametre države, što će se zaključiti da je neizbežno narušavanje pravne države i dobrog upravljanja, kao i ugrožavanje osnovnih prava građana, što je trenutno od velikog značaja. Doktrina je istakla koncept endemske korupcije, kao remetilačkog faktora javnih institucija, koji posebno generiše

nejednakosti. U stvari, ova vrsta korupcije podržava teška krivična dela u oblasti finansija, trgovinu drogom, oružjem, ljudima ili druge oblike organizovanog kriminala. Isto važi i za slučajeve korupcije koji se najčešće javljaju u suprotnosti sa opštim pokazateljima organizacije i upravljanja javnim prihodima. Jednako tako, pravosudni sistem se može odlikovati raznovrsnim oblicima korupcije, koji se u nekim slučajevima otkrivaju i blagovremeno sankcionišu. Opasnost od generalizacije ove oblasti delatnosti povećava učestalost slučajeva u praksi, od kojih većina zahteva brzinu rešavanja krivičnih predmeta. Praksa u krivičnim predmetima navela je nekoliko primera u ovoj materiji, obezbeđujući osuđujuće presude u pravosudnom sistemu u slučajevima koruptivnih krivičnih dela. Sa stanovišta zaštite opštih interesa društva, moglo bi se oceniti da je to najozbiljniji oblik korupcije koji se javlja u savremenom društvu. U ovom trenutku, pojačana borba na evropskom i međunarodnom nivou, koja je uspostavljena kroz mehanizme međunarodne pravosudne saradnje u krivičnim stvarima, omogućila je smanjenje slučajeva korupcije među državnim službenicima na domaćem nivou.

2.1. Borba protiv korupcije

Pravni instrumenti borbe protiv korupcije su pravno regulisani, kako domaćim odredbama koje su donele države, tako i međunarodnim. Na međunarodnom nivou, borba protiv korupcije je i dalje na najvišem nivou. S tim u vezi, Organizacija Ujedinjenih nacija stalno je činila napore da se fenomen, rasprostranjen po celom svetu, smanji. Posebna pažnja je posvećena zemljama u razvoju, u kom slučaju je Organizacija UN usvojila određene pravne instrumente za borbu protiv koruptivnih zločina. Praćenje

korupcijskih zločina na međunarodnom nivou je instrument za postizanje najbolje prakse u borbi protiv ove pojave. Kao ključni faktor u napretku, obuhvata više od 180 zemalja, kao i informacije o tome kako svaka od njih napreduje na terenu. Da bi se sagledao stepen koruptivnih krivičnih dela u javnom prostoru, objavljena je klasifikacija, koja će biti naknadno data. Deset najčistijih zemalja su ocenjene između nula i sto poena, što se tumači od veoma korumpiranih do veoma čistih, kao što je predstavljeno u tabeli 1. ispod.

Država	Rezultat	Rang
Danska	87	1
Novi Zeland	87	1
Finland	86	3
Singapur	85	4
Sveden	85	4
Švajcarska	85	4
Norveška	84	7
Nizozemska	82	8
Nemačka	80	9
Luksemburg	80	9

Tabela 1. Opis deset najčistijih zemalja na svetu
Izvor: www.transparenci.org

Država	Rezultat	Rang
Libija	18	168
Koreja, Severna	17	172
Avganistan	16	173
Ekvatorijalna Gvineja	16	173
Sudan	16	173
Venecuela	16	173
Jemen	15	177
Siriya	13	178
Južni Sudan	12	179
Somalija	9	180

Tabela 2. predstavljanje najkorumpiranijih deset zemalja sveta

Izvor: vvv.transparenci.org

Očigledno je da je u navedenim zemljama njihov položaj na svetskoj klasifikaciji srazmeran životnom standardu građana, kao i drugim kriterijumima koje je utvrdila međunarodna organizacija. Ista organizacija takođe pruža informacije o tome kako se neke zemlje bore protiv korupcije ili se ne preduzimaju pravci u ovoj oblasti.

Dakle, postoje zemlje u kojima nije preduzeto nikakvo poboljšanje u ovom pravcu. S tim u vezi, najveći pokazatelj korupcije dat je za zemlje, kao što je navedeno u tabeli 2. u nastavku. S jedne strane, kriterijumi za utvrđivanje rezultata za svaku zemlju zasnovani su na objektivnoj evaluaciji javnih aktivnosti vlada i javnih službi. S druge strane, poseban pogled je fokusiran na političke partije i njihovu uključenost u javnom i privatnom sektoru i na to kako proces donošenja odluka utiče na ekonomsku moć. S tim u vezi, međunarodni eksperti za prevenciju i

borbu protiv korupcije istakli su „da bi se korupcija okončala i vratilo poverenje u politiku, neophodno je sprečiti prilike za političku korupciju i negovati integritet političkih sistema”²⁰². Date su određene preporuke, kao što su:

- (I) Upravljanje sukobom interesa;
- (II) Kontrolisanje finansijske politike;
- (III) Jačanje izbornog integriteta;
- (IV) Ukidanje preferencijalnog tretmana;
- (V) Ovlašćivanje građana;
- (VI) Jačanje lokalne kontrole.

Shodno tome, „vlade moraju hitno da se pozabave koruptivnom ulogom velikog novca u finansiranju političkih partija i neprimerenim uticajem koji on vrši na naše političke sisteme“, rekla je Delija Ferreira Rubio, predsednica Transparenci internešenela²⁰³.

2.2. Evropski pristup

S jedne strane, Savet Evrope je usvojio niz zakona čiji je glavni cilj borba protiv korupcije. Ratifikovala ih je svaka država članica, transponovane u njihov domaći pravni poredak, kao i implementirane u svoj sistem krivičnog pravosuđa²⁰⁴. Krivičnopravna konvencija o korupciji smatra se „ambicioznim instrumentom koji ima za cilj koordinisanu kriminalizaciju velikog broja koruptivnih praksi. Takođe predviđa komplementarne mere krivičnog prava i poboljšanu međunarodnu saradnju u krivičnom gonjenju krivičnih dela korupcije. (...) Njegovo sprovođenje će pratiti Grupa država za borbu protiv korupcije – GRECO, koja je počela sa radom 1. maja 1999. godine. Čim je ratifikuju, države koje već ne pripadaju GRECO-u će automatski postati članice”. Konvencija obuhvata niz krivičnih dela korupcije: aktivno i pasivno

²⁰²TRANSPARENCI INTERNATIONAL, *op. cit.*, str. 5.

²⁰³ *Ibid*, str. 7.

²⁰⁴KRIVIČNOPRAVNA KONVENCIJA O KORUPCIJI, usvojena 27. jan. januara 1999. u Strazburu.

podmićivanje domaćih i stranih javnih službenika; aktivno i pasivno podmićivanje domaćih i stranih parlamentaraca i članova međunarodnih parlamentarnih skupština; aktivno i pasivno podmićivanje u privatnom sektoru; aktivno i pasivno podmićivanje međunarodnih državnih službenika; aktivno i pasivno podmićivanje domaćih, stranih i međunarodnih sudija i službenika međunarodnih sudova; aktivno i pasivno trgovanje uticajem; pranje novca stečenog korupcijskim krivičnim djelima; računovodstveni zločini (fakture, knjigovodstveni dokumenti, itd.) povezani sa korupcijom. S druge strane, u okviru Evropske unije pokrenut je najnoviji pravni instrument borbe protiv zločina koji zadiru u finansijske interese Evropske unije. To uključuje i krivična dela korupcije. U ovom slučaju, Direktiva br. 2019/1937 o prijavi kršenja prava Evropske unije. Odnosi se na prekršaje koje su počinila lica koja se nazivaju „ zviždači “ i koja „igraju ključnu ulogu u otkrivanju i sprečavanju takvih kršenja i u očuvanju dobrobiti društva“²⁰⁵, kako je predviđeno članom 1. istog. Iz ovih razloga, evropski zakonodavac je uspostavio mehanizme zaštite lica, neophodne „ne samo za sprečavanje i otkrivanje prevare i korupcije u vezi sa nabavkama u kontekstu sprovođenja budžeta EU, ali i da se pozabavi nedovoljnom primenom pravila o javnim nabavkama od strane nacionalnih naručilaca i naručilaca u vezi sa izvođenjem radova, isporukom proizvoda ili pružanjem usluga”²⁰⁶. Praktične oblasti u koje je uključena Direktiva EU su veoma raznovrsne, od javnih nabavki do finansijskih usluga, od operacija unutrašnjeg tržišta do

bezbednosti transporta, od zaštite životne sredine do nuklearne bezbednosti, zaštite od zračenja, bezbednog upravljanja istrošenim gorivom i radioaktivnim otpadom²⁰⁷, od javnog zdravlja do poštovanja privatnosti i zaštite podataka o ličnosti²⁰⁸, od informacionih sistema do sprečavanja pranja novca, itd. U stvari, Direktiva nudi zaštitu zaposlenima ili onima koji bi mogli biti pogođeni zbog represivnih mera protiv njih samih, bilo direktnih ili indirektnih, kao što su suspenzija, spuštanje na nižu profesionalnu poziciju, ometanje napredovanja, smanjenje plate, prinuda, zastrašivanje, diskriminacija ili bilo koji drugi oblik nepravednog postupanja na radnom mestu. Shodno tome, Direktiva nameće obaveze kako državnim organima, tako i privatnim subjektima, ohrabrujući lica koja znaju informacije o nezakonitim radnjama, uključujući koruptivna dela, a upućena je i državama članicama EU u cilju usklađivanja zakonodavstva u oblasti borbe i sprečavanja bilo kakvog oblika krivičnih dela korupcije.

3. ZAKLJUČCI

Fenomen korupcije se ne može odvojiti od ostalih elemenata koji karakterišu borbu protiv kriminala, po opštem pravilu, iako ima niz posebnih tehnika u krivičnim stvarima, koje proizvode posledice u ovoj oblasti. Fundamentalni principi forenzičke nauke, uz nove tehnike i naučne metode koje pruža ova nauka, daju doprinos u delatnosti krivičnog istraživanja koruptivnih krivičnih dela, sa više stanovišta.

²⁰⁵DIREKTIVA (EU) 2019/1937 Evropskog parlamenta i Saveta od 23. oktobra 2019. o zaštiti lica koja prijave kršenje prava Unije, objavljena u Službenom listu br. L 305/17 od 26. novembra 2019.

²⁰⁶ *Ibidem*.

²⁰⁷MAGHERESCU, Delia. Posebnosti forenzičke istrage transnacionalnih teških zločina. *Ius Et Scientia*, v. 5, n. 2, str. 55-75, 2019.

²⁰⁸SHEN, Ce; VILIJAMSON, Džon B. Korupcija, demokratija, ekonomska sloboda i snaga države: međunacionalna analiza. *Međunarodni časopis za komparativnu sociologiju*, v. 46, n. 4, str. 327-345, 2005.

Pre svega , pravosudni organi su uložili značajne napore u borbi protiv korupcije primenom odgovarajućeg zakonskog okvira. Drugo, zakonodavac je bio svestan opasnosti sa kojom se suočava čitavo društvo u slučajevima u kojima će se pojava korupcije povećati u nedostatku efikasne kontrole organa za sprovođenje zakona. Po ovom pitanju, usvojen je efikasniji zakonodavni okvir za suzbijanje fenomena korupcije na svim nivoima. Drugi pravni okvir, konfigurisan na međunarodnom nivou, ali i na nivou Evropske unije, takođe je upotpunio ovaj scenario. Na kraju, ali ne i najmanje važno , doktrina je značajno doprinela suzbijanju fenomena korupcije kroz uključivanje teoretičara u programe i mehanizme koji se sprovode u okviru javnih institucija, univerziteta i istraživačkih instituta, a koji su posebno imali zajedničku karakteristiku – smanjenje koruptivnih krivičnih dela u najvećoj mogućoj meri. U ovakvim okolnostima primenjena su pravila dobre prakse, o kojima organi za sprovođenje zakona treba da vode računa u procesu zaustavljanja pojave korupcije. Pravila „prve pomoći“ u suzbijanju fenomena korupcije stvorila su mogućnost da se odgovori na stariju imperativnu potrebu društva za borbom protiv korupcije, kako na nivou centralnih javnih institucija tako i na lokalnom nivou. Uzimajući u obzir ove argumente, mora se istaći da su korupcionaški zločini i dalje makrosocijalno pitanje, čija evolucija zavisi podjednako od nadležnosti i dužnosti koje su pravosudni organi dali u krivičnim stvarima i od ponašanja građana i rešenja koja su sami doneli, kao i o njihovoj želji da doprinesu ponovnom pokretanju društva. Pandemija SARS COV-2 krize, koju prolazi ceo svet, dobar je povod da se preispita putanja koju će pojedinci izabrati tokom sledećeg vremenskog perioda . Smatra se da je tako, jer društvene potrebe

dolaze da pojačaju ekonomsku krizu. Istovremeno, potrebe pojedinaca će se preispitati na takav način da dovedu do bolje svesti da je korumpirani svet pao i da je trenutak da se gleda u budućnost, živeći u moralnom svetu, osnaženom na principima vladavina prava, demokratije i poštovanje osnovnih prava i sloboda.

4. LITERATURA

1. ALBREHT, Džejsms F. Korupcija u javnosti i policiji u istočnoj Evropi. U: GOTTSCHALK, Petter ; STANISLAS, Perri (org.). Javna korupcija. Regionalne i nacionalne perspektive prevara u nabavci. Boca Raton: CRC Press, Tailor&Francis Group, 2017.
2. AMARA, Ines; KHLIF, Hichem . Finansijski kriminal, korupcija i utaja poreza: istraga među zemljama. Časopis za kontrolu pranja novca , v. 21, br. 4, 2018,
3. AMZA, Tudor. Criminologie teoretica . Bukurešt: Lumina Lek, 2000.
4. BODORONCEA, Georgiana. Acordul de recunoastere a vinovatiei . Analele Universitatii Bukurešt , Dodatak , 2014.
5. CIOKLEI, Valerijan. Manual de criminologie , Eight (ed.). Bukurešt: CH Bek, 2019.
6. CRISU, Anastasiu . Drept procesna kazna . Partea speciala . Bukurešt: All Beck, 2005.
7. DIREKTIVA (EU) 2019/1937 Evropskog parlamenta i Saveta od 23. oktobra 2019. o zaštiti lica koja prijave kršenje prava Unije, objavljena u Službenom listu Evropske unije br. L 305/17 od 26. novembra 2019. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu>. Pristupljeno 24. aprila 2020.
8. EPSTEIN, Gil S.; GANG, Ira N. Nejednakost, dobro upravljanje i endemska korupcija.

- Međunarodni porezi i javne finansije , v. 26, 2019. <https://doi.org/10.1007/s10797-019-09542-z>
9. FERIN, Monika. Empirijska procena zadovoljstva demokratijom . U: FERRIN, Monika; KRIESI, Hanspeter (org.). Kako Evropljani gledaju i ocenjuju demokratiju. Oksford: Okford Universiti Press, 2016.
 10. GAMBA, Astrid; IMMORDINO, Đovani; PICCOLO, Salvatore. Korupcija, organizovani kriminal i svetla strana subvencionisanja zakona. *Journal of Public Economics* , v. 159, 2018. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2018.02.003>
 11. VIŠI KASACIONI SUD I PRAVOSUĐE RUMUNIJE. Odluka br. 443/
 12. RC/2019, Odluka br. 385/A/2019, Odluka br. 381/A/2019, Odluka br. 121/A/2019, Odluka br. 101/A/2019, Odluka br. 79/A/2018. Dostupno na: <https://vvv.scj.ro>. Pristupljeno 21. maja 2020.
 13. HUDOC. Evropski sud za ljudska prava. Dostupno na: <https://hudoc.echr.coe.int>. Pristupljeno 28. aprila 2020
 14. KIN, Majkl; SLEMROD, Džoel. Optimalna poreska administracija. *Journal of Public Economics* , v. 152, 2017. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2017.04.006>
 15. KELLENS, Georges. *Precis de penologie et de droit des sanctions penales* . Faculte de Droit de Liege, 1991.
 16. KHLIF, Hichem ; AMARA, Ines. Političke veze, korupcija i utaja poreza: istraga među zemljama. *Časopis za kontrolu pranja novca* , v. 26, br. 2, 2019. <https://doi.org/10.1108/JFC-01-2018-0004>
 17. KOLSTAD, Ivar; VIIG, Arne. Da li demokratija smanjuje korupciju, *Demokratizacija* , st. 23, br. 7, 2016. <https://doi.org/10.1080/13510347.2015.1071797>
 18. KUBBE, Ina; ENGELBERT, Anika. Korupcija i uticaj demokratije. *Zločin, pravo i društvene promene* , v. 70, 2018. <https://doi.org/10.1007/s10611-017-9732-0>
 19. KURIAN, Matej. Nedavne slovačke antikorupcijske mere, Bratislava: Transparenci International Slovakia, 2012.
 20. LOLI, Miranda. Obrasci samolegitimacije u vezi nejednakost-korupcija, kriminal,
 21. *Zakon i društvene promene*, v. 70, 2018, <https://doi.org/10.1007/s10611-017-9729-8>
 22. MAGHERESCU, Delia. *Recunoasterea vinovatiei si aplicarea pedepsei* . Bukurešt: Izdavačka kuća Hamangiu , 2019a.
 23. MAGHERESCU, Delia. Posebnosti forenzičke istrage transnacionalnih teških zločina. *Ius Et Scientia* , v. 5, n. 2, 2019b, <http://doi.org/10.12795/IESTSCIENTIA.2019.i02.04> .
 24. MADLOVIĆI, Balint; MAĐAR, Balint. Od sitne korupcije do kriminalne države: kritika indeksa percepcije korupcije primenjenog na postkomunistički region. *Raskrsnice. East European Journal of Societi and Politics* , v. 5, br. 2, 2019, DOI: 10.17356/ieejsp.v5i2.504.
 25. OANCEA, Joan . *Probleme de criminologie* . Bukurešt: All International, 1998.

26. PALCU, Pavel. Necesitatea diversificarii regulilor taktiku kriminalistike aplicabile in cercetarea la fata locului . Pro Lege , n. 4, 2018.
27. SHEN, Ce; VILIJAMSON, Džon B. Korupcija, demokratija, ekonomska sloboda i snaga države: međunacionalna analiza. Međunarodni časopis za komparativnu sociologiju, v. 46, n. 4, 2005. <https://doi.org/10.1177/0020715205059206>
28. STANCU, Emilijan. Tratat de Criminalistica . Bukurešt: Universul Juridic, 2015.
29. STEPHENSON, Mathev. Specijalizovani sudovi za borbu protiv korupcije: Slovačka, U4 Brief, Resursni centar za borbu protiv korupcije, br. 2, 2016.
30. VILIJAMS, Aled; DUPUI, Kendra. Odlučivanje o prirodi: korupcija i procene uticaja na životnu sredinu. Pregled procene uticaja na životnu sredinu , v. 65, 2017.

INTERNATIONAL COOPERATION AND COMPARATIVE ANALYSIS IN CRIME PREVENTION

Summary

Globalization and growing economic interdependence have encouraged and promoted the transformation of crime across borders in all parts of the world. Improved communication and information technologies, increased blurring of national borders, greater mobility of people, goods and services across countries and the emergence of a globalized economy have pushed crime away from its home base. The nature of organized crime in the modern world cannot then be understood separately from

the concept of globalization. First, we will briefly refer to the definition used for transnational organized crime in the TOC Convention. This is particularly important because it sets the stage for a more detailed discussion of the nature of the actual criminal groups themselves. This is followed by a brief overview of the provisions of the TOC Convention regarding the monitoring and collection of information on transnational organized criminal groups. Collecting data on organized criminal groups in a number of countries represents a significant research challenge. That is why we deal with a preliminary examination of some of the methodological obstacles in that work, followed by a brief overview of the research methodology and the adopted general approach. Details of all groups are presented in terms of a number of key variables. These include: structure, size, activity, level of cross-border operations, identity issues, level of violence and corruption used, extent of political influence, penetration into the legitimate economy and the extent to which the group in question collaborates with other organized crime groups. It is argued that organized crime groups differ from other criminal groups in that they specialize in entrepreneurial as opposed to predatory crimes, have a permanent hierarchical structure, use systemic violence and corruption, achieve abnormally high rates of income compared to other criminal organizations, and expand their activity on the legal economy. According to this interpretation, criminal groups that do not meet these five conditions are not "organized crime". Others opted for a broader definition: "Organized crime consists of organizations that have permanence, hierarchy and involvement in a variety of criminal activities." The concept of transnational crime (essentially criminal activities that crossed national borders) was introduced in the 90s of the last century. In 1995, the United Nations

identified eighteen categories of transnational crimes, the initiation, execution and/or direct or indirect effects of which involve more than one country. Subsequently, the UN promoted a survey among member states, which asked respondents to list cases of transnational organized crime within their jurisdictions. However, only a few were able to provide satisfactory, unequivocal answers. The national legislation lacks clear definitions of this type of crime and there are unclear differences between the national and transnational nature of criminal acts.

Key words: globalization, communication, criminality, prevention, proof.

IZVJEŠTAVANJE INFORMATIVNIH WEB PORTALA O KORUPCIJI U BOSNI I HERCEGOVINI

Primljeno / Recived: sri. 21. sept, 2022. 11:16
Prihvaćeno / Accepted: pet. 29. decembar, 2022.
19:00

mr.sc. Tahani Komarica*

Stručni članak

Rezime

Društveni akteri u prevenciji i borbi protiv korupcije su: vladin sektor, nevladin, mediji i građani. Mediji iznose informacije o korupciji u javni prostor čime utječu na stvaranje percepcije građana o korupciji, te mogu imati i preventivnu ulogu. Medijsko izvještavanje je kompleksan proces na koji utječu društveno, političko, ekonomsko i kulturno okruženje. Mediji posreduju stvarnost kroz ostvarivanje tri fundamentalne uloge: informiranje, edukacija i participacija građana. Percepcija korupcije od strane građana ovisi o načinu na koji mediji posreduju fenomen korupcije. Tačno i jasno medijsko posredovanje stvarnosti o korupciji bi trebalo biti vođeno principima profesionalnog novinarstva objektivnosti, izbalansiranosti, težnji ka istini i posvećenosti javnim interesima građana, koja je zasnovana na integritetu novinara i samog medija. Informativni web portal imaju potencijal za obavljanje informativne i edukativne uloge, ali i omogućavanje participacije građana. Pluralnost medija nije dovoljan uslov da se obezbijedi objektivna, nepristrasna odnos i težnja ka istini u izvještavanju o korupciji. Cilj ovog rada je bio detektovati probleme i izazove u medijski posredovanoj stvarnosti o fenomenu korupcije u Bosni i Hercegovini kroz način upotrebe komunikacijskog prostora

informativnih web portala. Kvantitativna analiza je urađena na uzorku od 217 jedinica analize na 7 web portala za mjesec decembar 2021. godine. Rezultati analize pokazuju da izvještavanje web portala o korupciji uglavnom nije vođeno principima profesionalnog novinarstva, te je neobjektivno, sa dominantno unisonim stajalištima i narušenom kredibilitetom sadržaja. Pretjerana upotreba obojenih riječi za podsticanje dramaturgije i nejasni izvori informacija ukazuju na brisanje granice između ozbiljnih vijesti i tabloidizacije. Zanemarivanje i nepoštovanje principa profesionalnog novinarstva nije u funkciji javnog interesa građana, što ukazuje da je integritet novinara i samih medija narušen, te izvještavanje web portala o korupciji ne ispunjava ni edukativnu ulogu. Rezultati upućuju na potrebu dodatnih provjera u oblasti medijskog klijenteliza kao jednog od oblika korupcije čemu pogoduje i nedovoljna transparentnost vlasništva nad medijima.

Ključne riječi: mediji, korupcija, medijski klijentelizam, web portali.

*Doktorant Filozofskog fakulteta u Tuzli, Odsjek za komunikologiju, zaposlena u Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije.

1. UVOD

1.1. Problem istraživanja

Društveni problem fenomena korupcije u Bosni i Hercegovini obuhvata više društvenih aktera: vladin sektor, nevladin sektor, medijski sektor i građane. Mediji iznose informacije o korupciji u javni prostor, te time utječu na stvaranje percepcije građana o korupciji, te mogu imati i preventivnu ulogu. Naše percepcije o okruženju nastaju iz neposrednog iskustva i stvarnosti posredovane su medijima, te isto tako i problem korupcije u Bosni i Hercegovini. Način na koji mediji izvještavaju o korupciji posreduje

našu percepciju o stanju korupcije. Za razumijevanje fenomena korupcije bitno je razumjeti kako se ona mjeri. Najčešće spominjan indikator je Indeks percepcije korupcije (CPI) koji mjeri Transparency International BiH. Transparency International je neprofitna, nevladina međunarodna organizacija koja djeluje na globalnom i lokalnom nivou, te je registrirana i u Bosni i Hercegovini.²⁰⁹ Njen rad finansiraju vlade, pojedinci i druge organizacije. Tačnu formulu izračuna CPI-ja nije moguće pronaći, ali je općenito pojašnjenje dostupno na web stranici transparency.org. u kojem je CPI definiran kao parametar koji „rangira zemlje i teritorije prema njihovom percipiranom nivou korupcije u javnom sektoru, u skladu sa mišljenjima i stavovima stručnjaka i poslovnih ljudi... Globalni barometar korupcije (GCB) dopunjuje CPI anketiranjem običnih građana širom svijeta.“²¹⁰ Dakle, podaci koje nudi CPI su zasnovani na iskustvima i percepcijama stručnjaka, poslovnih ljudi i građana, koje mjeri (GCB). Percepcija je središnji pojam CPI-ja, a utemeljena je na ličnim iskustvima, dakle neposrednoj stvarnosti i doživljaju stvarnosti koji proizlazi iz znanja ili razumijevanja neke ideje, odnosno posredovane stvarnosti. Nalaz GCB za 2021. godinu za Evropsku uniju evidentira da je 9% korisnika javnih usluga u prethodnih 12 mjeseci dalo mito.²¹¹ Podataka GCB za Bosnu i Hercegovinu za 2021. godinu nema, a u 2016. godini procenat građana koji su dali mito u 12 mjeseci u Bosni i Hercegovini je 20%²¹². Iz neposredno doživljene stvarnosti u 2016. godini 20% građana je učestvovalo u korupciji, ostatak ispitanika znanja o korupciji ima iz posredovane

²⁰⁹<https://www.investopedia.com/terms/c/corruptio>
[n-perception-index.asp](https://www.investopedia.com/terms/c/corruptio) (Preuzeto: 21.12.2021.)

²¹⁰<https://www.transparency.org/en/research>
(21.12.2021.)

²¹¹<https://www.transparency.org/en/gcb/eu/europea>
[n-union-2021/results/aut](https://www.transparency.org/en/gcb/eu/europea) (Preuzeto: 21.12.2021.)

²¹²<https://www.transparency.org/en/countries/bosni>
[a-and-herzegovina](https://www.transparency.org/en/countries/bosni) (Preuzeto: 21.12.2021.)

stvarnosti na kojoj gradi svoja mišljenja i stavove. Posredno percipiranje stvarnosti je definirano medijskim izvještavanjem. CPI ne možemo posmatrati kao apsolutno tačan indikator stanja korupcije u Bosni i Hercegovini, ali nas upućuje na potrebu istraživanja posredovane stvarnosti o ovom pitanju u medijima. Činjenica je da je rang Bosne i Hercegovine u padu u odnosu na 180 zemalja svijeta koje su obuhvaćene mjerenjem CPI-ja. Naime, Bosna i Hercegovina je rangirana na 72 mjesto 2012. i 2013. godine, dok je u 2020. godini rangirana na 111. mjesto u odnosu na ostale zemlje, što je pad za 39 mjesta.²¹³ U kreiranju percepcije korupcije mediji imaju središnju ulogu, jer novinarstvo „možemo definirati kao način sticanja predodžbi (saznanja) o događajima i njihovog javnog prezentiranja kanalima masovnog komuniciranja“ (Kurtić, 2006: 7). Medijsko izvještavanje je kompleksan proces na koji utječu društveno, političko, ekonomsko i kulturno okruženje. Slika medijske stvarnosti svjedoči o tabloidizaciji „komercijalni pritisci vremenom doprinose njihovoj nezainteresiranosti za temeljito izvještavanje o politici.“ (Hrnjić-Kuduzović, 2015: 62) što ukazuje na urušavanje demokratizacijskih procesa i funkcije medija kao informativne i edukativne spona između interesa politike i javnih interesa građana. Za oblikovanje percepcija javnosti o korupciji medijsko izvještavanje bi trebalo biti vođeno principima profesionalnog novinarstva objektivnosti, izbalansiranosti, težnja ka istini i posvećenosti javnim interesima građana, koja je zasnovana na integritetu novinara i samog medija. Slobodni mediji, slobodni od vanjskih i unutrašnjih pritisaka, finansijskih, političkih, vlasničkih, koruptivnih, su osnova demokratskih procesa u ostvarivanju javnih interesa građana, ali i uslov za obezbjeđenje transparentnosti koja je

²¹³ <https://www.transparency.org/en/cpi/2012/index/bih> (21.12.2021.)

kamen temeljac u percepciji, prevenciji i borbi protiv korupcije. Izvještavanje informativnih web portala treba biti u funkciji stvaranja tačnih i jasnih percepcija o korupciji u Bosni i Hercegovini koje se ostvaruje putem tri fundamentalne uloge medija: informiranje, edukacija i participacija građana. Pluralnost medija nije dovoljan uslov da se obezbijedi objektivan, nepristrasan odnos i težnja ka istini u izvještavanju o korupciji, te i sami mediji, u procesu finansijskog preživljavanja su često orijentirani profitu. Ovakav položaj medija proizvodi jedan od pojavnih oblika korupcije, medijski klijentelizam koji u Bosni i Hercegovini pokazuje trend porasta²¹⁴:

Godina	Indeks klijentelizma u BiH
2015	-0,51
2016	-0,66
2017	-0,67

Tabela 1 Indeks medijskog klijentelizma u Bosni i Hercegovini za period 2015.-2017. godina

Mrežni mediji nude mogućnosti participativne platforme za građane u smislu informacijsko-komunikacijskog prostora, jer „interaktivnost interneta podrazumijeva da kompjuterski posredovana komunikacija se mora približiti dijaloškim, deliberativnim, komunikativnim i demokratskim idealima habermasovske javne sfere.“ (Moyo, 2009: 142). Informativni web portali imaju potencijal za obavljanje uloga informiranja, edukacije i participacije građana. Istraživanje koje je sproveo 2013. godine Ured ujedinjenih nacija za droge i kriminal (UNODC) je pokazalo da poslovni predstavnici kada navode korupciju misle na „određene tipove javnih službenika...to su često javni službenici na

²¹⁴ <https://www.hop.com.hr/wp-content/uploads/2017/12/2017-MCI.pdf> (Preuzeto: 04.01.2022.)

lokalnom nivou s kojima se često posluje, ili službenici koji se često spominju u medijima.“ (2013: 43). Uloga medija u posredovanju stvarnosti pa i u percepciji korupcije je nesporno velika, međutim nedostaju naučne informacije i podaci na koji način mediji izvještavaju konkretno o korupciji u Bosni i Hercegovini.

1.2. Prethodna istraživanja

Prime communications su uradili „Analizu medijskog izvještavanja – korupcija u Bosni i Hercegovini (15.-28. avgust 2011. godine“. Uzorak na kojem je rađeno istraživanje je 9 dnevnih listova, 2 nedjeljnika, 3 televizijske stanice, i 7 internet portala. Istraživani internet portali u ovom istraživanju su: 24sata.info, bih-x.com, biznis.ba, depo.ba, dnevnik.ba, sarajevo-x.com, žurnal.info. Nisu naznačeni kriteriji po kojima su odabrani ovi web portali. U periodu od 15.-28.08.2011. godine na istraživanom uzorku identifikovano je ukupno 135 objava, od čega je 17 objava identifikovano na istraživanim web portalima. Istraživanje je bilo prevashodno usmjereno na teme korupcije koje su zastupljene u istraživanom uzorku. Iz nalaza analize možemo izdvojiti, premda je nejasno na koje se medije odnosi, da je evidentirano 17 objava sa zastupljenim različitim stajalištima i 8 sa unisonim, te da se 51 jedinica analize oslanja na 1 izvor, 14 na 2 izvora, na 3 izvora i više se oslanja 11 jedinica analize, a 59 analiziranih sadržaja se ne oslanja ni na jedan izvor. U analizi nije jasno navedena podjela žanrova. Analiza ne sadrži ni diskusiju ni zaključke. Prime communications je proveo istraživanje i 2014. godine pod nazivom „Analiza medijskog sadržaja javnih emitera u BiH u kome se izvještava o korupciji, sa fokusom na program za djecu i mlade“. Ova analiza je provedena u saradnji sa nevladinim organizacijama Infohouse, Centar za razvoj medija i analiza (CRMA), Omladinski komunikativni centar (OKC) i

Delegacije Evropske unije u Bosni i Hercegovini. Analiza je provedena u periodu 10.08.-10.09.2014. godine a fokusirana je na programe za djecu i mlade. Istraživane su 3 televizijske stanice (BHT, RTRS i FTV) i 3 radio emitera (BH RADIO, RADIO FBIH i RADIO RS). Premda je u metodologiji nevedene da će se istraživanje obaviti kvantitativnom i kvalitativnom analiza sadržaja, praćeni su ranije definirani termini, ključna riječ korupcija, trajanje priloga i ton izvještavanja. Analiza ne sadrži ni deksriptivnu ni inferencijalnu statističku obradu podataka, te je to naznačeno „Metodologija korištena za analizu implementacije nije dala značajne kvantitativne i kvalitativne povratne informacije...“ (Prime communications, 2014: 15). Jedini zaključak koji je moguće imati iz analize je da je tema korupcije nedovoljno zastupljena u medijima, a da programa za djecu i omladinu o ovoj temi nema. Balkan Investigative Reporting Network (BIRN) je 2018. godine radio analizu pod nazivom „Pod uticajem: BiH medijsko izvještavanje o organiziranom kriminalu i korupciji“ uz podršku Federal Foreign Office. Uzorak je sačinjen od priloga elektronskih i štampanih medija i to: 2 javna emitera (FTV i RTRS) i 4 dnevna lista (Dnevni avaz, Dnevni list, Nezavisne novine i Večernji list) gdje su nađena 124 medijska sadržaja. Istraživanje je provedeno u periodu april 2017.- januar 2018. godine. Korištena kvantitativna analiza je ograničena na deskripciju. Iz deksriptivne analize je uočljivo da je u jedinicama analize korišten u prosjeku 1,5 izvor, izvori su u 78 slučajeva institucionalni, istraživačkih priloga je 1, vijesti sa naglaskom da su kratke forme je 101, komentara i uvodnika 3, intervju 5, analiza 12. Diskusije i zaključaka nema osim u sažetku u kojem se navodi:

- Izvještavanje o organizovanom kriminalu i korupciji je u velikoj mjeri instrumentalizirano od strane glavnih političkih partija kako bi vršile

politički pritisak u beskrajnim borbama za vlast.

- Pristup informacijama za medije varira u skladu sa političkim opredjeljenjem određene medijske kuće.
- Mediji i zvaničnici u oblasti vladavine prava krive jedni druge za nedostatke u borbi protiv korupcije i organiziranog kriminala. (BIRN, 2018: 2)

Istraživanje o izvještavanju web portala o fenomenu korupcije u Bosni i Hercegovini postoji iz 2011. godine, ali je sastavni dio istraživanja štampanih, elektornskih i mrežnih medija, bez jasno navedene metodologije, niti jasno definirane diskusije ni zaključaka, a analiza je urađena na 135 jedinica analize od kojih je samo 17 sa mrežnih medija, te je uzorak nedovoljan.

2. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

2.1. Predmet istraživanja

S obzirom na činjenicu da većina građana Bosne i Hercegovine koristi mrežne medije po osnovu rezultata ankete iz 2019. godine koju je sprovedla Regulatorna agencija za komunikacije pokazuju da je u 2019. godini „bilo 3.330.502. korisnika interneta, odnosno da stopa korištenosti interneta u BiH za 2019. godinu iznosi 94,32%“²¹⁵, a u 2020. godini Regulatorna agencija za komunikacije registrirala je 3.336.591 korisnika²¹⁶, predmet ovog rada je izvještavanje informativnih web portala o korupciji u Bosni i Hercegovini.

2.2. Ciljevi istraživanja

Naučni cilj: Detektovati probleme i izazove u medijski posredovanoj stvarnosti o fenomenu korupcije u Bosni i Hercegovini, te predložiti načine za

²¹⁵<https://www.rak.ba/bs-Latn-BA/news/1666> (21.12.2021.)

²¹⁶<https://docs.rak.ba/documents/f71db1bf-2b1d-4f26-84d8-0905e7619849.pdf> (21.12.2021.)

njihovo rješavanje u smislu informativne i edukativne uloge medija u izvještavanju o korupciji kao temelja za građansku participaciju u komunikacijskom prostoru informativnih web portala u Bosni i Hercegovini.

Društveni cilj: Upotreba potencijala i kapaciteta komunikacijskog prostora informativnih web portala u Bosni i Hercegovini u gradnji objektivne percepcije o korupciji, edukaciji građana o korupciji i njihovom aktivnom učešću u prevenciji i borbi protiv korupcije.

2.3. Sistem hipoteza

Generalna hipoteza: Izvještavanje informativnih web portala o korupciji u Bosni i Hercegovini vođeno je principima profesionalnog novinarstva, objektivnosti, izbalansiranosti, težnji ka istini i posvećenosti javnim interesima građana:

Posebne i pojedinačne hipoteze:

Istraživačka pitanja	Posebna hipoteza	Pojedinačna hipoteza
Da li je izvještavanje informativnih web portala o korupciji u BiH objektivno?	Izvještavanje informativnih web portala o korupciji u BiH je objektivno	<ol style="list-style-type: none"> 1. U izvještavanju u dominira neutralan ton 2. U izvještavanju se ne koriste obojene riječi 3. U izvještavanju je citiranje zastupljeno u većini slučajeva. 4. U izvještavanju je upotrijebljeno više izvora koji su jasno navedeni i poznati javnosti

		<ol style="list-style-type: none"> 5. U izvještavanju preovladavaju izvještaji i istraživačke priče 6. U prilogama o fenomenu korupcije informativni web portali koriste referencijalne naslove 7. U prilogama o fenomenu korupcije informativni web portali koriste ilustracije u informativno-faktografske svrhe
Da li je izvještavanje informativnih web portala izbalansirano?	Izvještavanje informativnih web portala o korupciji u BiH je izbalansirano	<ol style="list-style-type: none"> 1. U izvještavanju informativni web portali navode različita stajališta 2. U izvještavanju informativni web portali citiraju različita stajališta
Da li je izvještavanje informativnih web portala utemeljeno na težnji ka istini?	Izvještavanje informativnih web portala je utemeljeno na težnji ka istini	<ol style="list-style-type: none"> 1. Informativni web portali navode puno ime i prezime autora ili izvor odakle je preuzet sadržaj u cilju podizanja kredibiliteta sadržaja 2. Naslovi koje koriste informativni

		<p>web portali potpuno korespondiraju sa sadržajem teksta u cilju podizanja kredibiliteta sadržaja</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Korištene ilustracije za tekstove na informativnim web portalima potpuno korespondiraju sa sadržajem teksta u cilju podizanja kredibiliteta sadržaja
Da li je izvještavanje informativnih web portala posvećeno javnim interesima građana?	Izvještavanje informativnih web portala je posvećeno javnim interesima građana	<ol style="list-style-type: none"> 1. Informativni web portali svakodnevno izvještavaju o fenomenu korupcije u Bosni i Hercegovini 2. Informativni web portali jasno predstavljaju fenomen korupcije kao krajnje negativan za društvo 3. Informativni web portali ispunjavaju informativnu i edukativnu funkciju o fenomenu korupcije u BiH prema građanima 4. Informativni web portali dozvoljavaju građanima da komentiraju sadržaje vezane za korupciju

Tabela 2 Sistem podhipoteza i pojedinačnih hipoteza

2.4. Uzorak

Uzorak su tekstovi koji tretiraju fenomen korupcije u Bosni i Hercegovini na informativnim web portalima koji su najčitaniji u Bosni i Hercegovini u skladu sa analizom alexa.com, uzimajući u obzir i po jedan u BiH najčitaniji web portal koji sadrže domenu hr. i rs. s obzirom na specifičnost političkih odnosa u regiji. Drugi kriterij je bio tip portala, te su za potrebe ovog rada odabrani informativni web portali. Uzorak jedinica analize je uzet sa informativnih web portala: avaz.ba, klix.ba, index.hr, nezavisne.com, hercegovina.info, radiosarajevo.ba i kurir.rs. Na navedenih 7 portala izdvojeno je po osnovu teme korupcije 217 jedinica analize i to:

Naziv web portala	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid avaz.ba	86	39.6	39.6
klix.ba	31	14.3	53.9
index.hr	1	.5	54.4
nezavisne.com	17	7.8	62.2
hercegovina.info	22	10.1	72.4
radiosarajevo.ba	56	25.8	98.2
kurir.rs	4	1.8	100.0
Total	217	100.0	

Tabela 3 Broj jedinica analize po portalima za decembar 2021. godine

2.5. Varijable

Varijable smo zbog lakše preglednosti predstavili u tabeli:

Nezavisne varijable	Kategorije	Tip
Domene ba - ostale	1. BIH 2. Ostalo	Kategorička
Sjedište web portala po državi	1. BIH 2. Srbija 3. Hrvatska 4. Ostalo 5. Nepoznato	Kategorička
Naziv informativno	1. Avaz.ba 2. Klix.ba	Kategorička

g web portala	3. Index.hr 4. Nezavisne.com 5. Hercegovina.info 6. Radiosarajevo.ba 7. Kurir.rs	čka
Zavisne varijable	Kategorije	Tip
Ton teksta o korupciji	1. Odražava stavove medija/novinar 2. neutralan	kategorička
Vrsta korištenih izvori	1. institucionalni 2. nevladin 3. međunarodni 4. politički 5. neslužbeni	kategorička
Broj korištenih izvora	1. _____	neprekidna
Vrsta teksta	1. Urednički 2. Autorski 3. Preuzet	kategorička
Spektar zastupljenih strana u tekstu	1. Različita stajališta 2. Unisona stajališta	kategorička
Broj riječi u tekstu koje podstiču dramtizacij u (skandal, afera, senzacionaln o...)	1. _____	Neprekidna
Obim citiranja (broj citata)	1. _____	Neprekidna
Broj citiranih izvora	1. _____	neprekidna
Spektar citiranih izvora	1. Različita stajališta 2. Unisona stajališta	kategorička

Funkcija teksta	1. Edukativni 2. Informativni 3. Zabavni	kategorička
Dozvoljeni su komentari na tekst	1. Da 2. Ne	kategorička
Broj komentara na tekst	1. Nisu dozvoljeni 2. 0-50 3. 51-100 4. 101-150 5. 151-200 6. Više od 200	neprekidna
Valencija teksta (u odnosu na fenomen korupcije)	1. Krajnje negativan 2. Umjereno negativan 3. Neodređen 4. Umjereno pozitivan 5. Krajnje pozitivan	neprekidna
Korištena novinarska forma	1. Najava 2. Vijest 3. Izvještaj 4. Komentar 5. Intervju 6. Izjava 7. saopćenje	kategorička
Valencija naslova	1. nikako ne korespondira sa tekstom 2. umjereno korespondira sa tekstom 3. potpuno korespondira sa tekstom	neprekidna
Valencija ilustracija korištenih u tekstu	1. Nikako ne korespondira sa tekstom 2. Umjereno korespondira sa tekstom 3. Potpuno korespondira sa tekstom	neprekidna
Funkcija ilustracija u tekstu	1. Podstiče dramaturgiju 2. Informativno-faktografska 3. Deskriptivno-neutralna	neprekidna

Table 4 Nezavisne i zavisne varijable

2.6. Način istraživanja

Metode istraživanja:

- Metoda kvantitativne analize sadržaja tekstova o korupciji u Bosni i Hercegovini sedam medijskih web portala. Kriteriji selekcije web-portala su: a) informativnog karaktera b) posjećenost portala – po izvještaju sa alexa.com. Jedinica analize je tekstualni sadržaj informativnih web portala sa temom korupcije u periodu 01.12.2021.-31.12.2021. godine

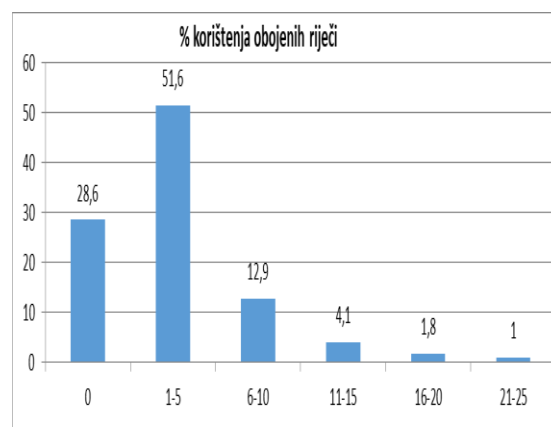
Instrument istraživanja: Izrađen kodni list u skladu sa definiranim zavisnim i nezavisnim varijablama u prethodnoj tabeli. **Vremensko određenje istraživanja:** Za analizu je izabran period od 01.12.2021.-31.12.2021. s obzirom na činjenicu da je veliki broj značajnih dešavanja o fenomenu korupcije bio upravo u ovom mjesecu i uključivao je kako državni nivo, tako i politički, ali i međunarodni. Međunarodni dan borbe protiv korupcije se obilježava 09.12. te je u decembru povećano izvještavanje o temama korupcije u Bosni i Hercegovini. Osim Međunarodnog dana borbe protiv korupcije u decembru 2021. godine je uhapšen gradonačelnik Zenice Fuad Kasumović za koruptivna djelovanja, nastavljena su suđenja za koruptivna djelovanja Fadilu Novaliću i Fikretu Hodžiću, te Selmi Cikotiću, donesena je i oslobađajuća presuda za sudinicu Azru Miletić koja je bila optužena za zloupotrebu položaja. U decembru 2021. godine Sjedinjene američke države su najavile sankcije visoko pozicioniranim političarima za prikrivanje visoke korupcije dizanjem nacionalnih tenzija.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

H1 Izvještavanje web portala o korupciji je objektivno

Objektivnost kao „donja granica istinitosti“ (Sapunar, 2006: 74), sastavni je dio istinite informacije kao osnovnog javnog dobra novinarstva. Objektivnost podrazumijeva zadržavanje ekvidistance novinara/medija, odnosno neutralan ton prilikom izvještavanja o fenomenu korupcije, trebalo bi biti zasnovano na činjenicama koje utječu na kognitivni dio čovjeka bez pokušaja utjecaja na afektivni dio ličnosti, dakle lišene obojenih riječi koje podstiču dramatizaciju te doprinose afektivnom iskrivljavanju činjenica. Objektivnost izvještavanja podrazumijeva korištenje više izvora koji su jasno navedeni i poznati javnosti, potkrijepljenost citiranjem, upotrebu referencijalnih naslova koji jasno i neutralno ukazuju na temu teksta, upotreba ilustracija koje imaju informativno-faktografsku funkciju. S obzirom na činjenicu da je fenomen korupcije iznimno društveno složen fenomen u kojem učestvuje uvijek više aktera, a vrlo često i više od dva, koji obnašaju različite horizontalne i vertikalne društvene uloge, ali i uloge moći, te nije ni jednostavno ni lahko dostupno doći do relevantnih informacija, izvještavanje o fenomenu korupcije bi za zadovoljenje kriterija objektivnosti trebalo biti zasnovano na istraživačkim pričama koje obuhvataju sve uključene aktere i različite strane i na izvještajima koje najčešće producira nevladin sektor. Nevladin sektor je osim medija još jedan temelj koji ima zadatak osiguranje transparentnosti s ciljem „društveno korisne aktivnosti u skladu sa potrebama njihove ciljne grupe ili u interesu šire zajednice“ (UNDP, 2014: 12), te je tako poveznica između vlasti i građana, s obzirom na činjenicu da mu društvena pozicija i pozicija finansiranja osigurava objektivni pristup, te je lišen je sukoba interesa, ili bi barem trebalo tako

da bude. **Pojedinačna hipoteza: U izvještavanju dominira neutralan ton** Istraživanje provedeno na 217 jedinica analize pokazuje da 125 jedinica analize ili 70% ima neutralan ton, dok 65 jedinica analize ili 30% odražava stavove novinara/medija. S obzirom na činjenicu da je fenomen korupcije krivično djelo, a nije oblast kulture, sporta ili zabave, veoma ozbiljno treba posmatrati svaku vrstu pristrasnosti u izvještavanju, a ona u ovom uzorku iznosi čak 30 %. Dobiveni rezultati ukazuju da je pojedinačna hipoteza je **potvrđena** i da u **70%** jedinica analize dominira neutralan ton, ali je procenat pristrasnog izvještavanja 30 % izuzetno visok i to utječe na objektivnost izvještavanja. **Pojedinačna hipoteza: U izvještavanju se ne koriste obojene riječi** Rezultati analize iskazani u procentima ukazuju da jedinicama analize koriste obojene riječi (skandal, afera...) u sljedećem omjeru:

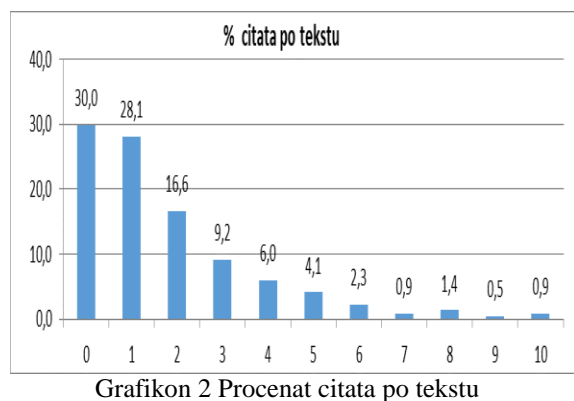
Grafikon 1 Procenat korištenja obojenih riječi

Dakle, 62 jedinice analize (28,6 %) ne koriste nijednu obojenu riječ i o korupciji izvještavaju objektivno, u 112 tekstova (51,6 %) o korupciji se izvještava koristeći od 1 do 5 obojenih riječi, u 28 tekstova (12,9 %) koristi se od 6 do 9 riječi, u 9 tekstova (4,1 %) koristi se od 11 do 15 obojenih riječi, u 4 teksta (1,8 %) koristi se od 16 do 20 riječi, dok u 2 teksta (1 %), koristi se čak 21 do 25 obojenih riječi. Rezultati analize ukazuju da se u izvještavanju o korupciji u čak **71,4 %**

slučajeva koriste obojene riječi kojima se potiče dramtizacija, što nedvojbeno ukazuje da je postavljena hipoteza **odbačena** i da se u izvještavanju o korupciji koriste obojene riječi koje narušavaju objektivnost.

Pojedinačna hipoteza: U izvještavanju citiranje je zastupljeno u većini slučajeva

Rezultati analize pokazali su sljedeće stanje u ovom pogledu:

Dakle, 65 jedinice analize (30 %) ne koriste nijedan citat u izvještavanju o korupciji, u 61 tekstu (28,1 %) o korupciji se izvještava koristeći samo jedan citat, dok 2 i više citata se koristi u 91 tekstu (41,9 %). S obzirom da je citiranje s jednim ili više citata zastupljeno u 70 % jedinica analize postavljena hipoteza je **potvrđena**. **Pojedinačna hipoteza: U izvještavanju je upotrijebljeno više izvora koji su jasno navedeni i poznati javnosti**, Analiza frekvencija korištenja izvora pokazuje da se informativni web portal najčešće oslanjaju na institucionalne izvore koji su pristrasni vlasti i to 101 slučaj (37,10%), također sakrivanje izvora podataka je evidentirano u 4 slučaja (1,5%), dok je 19 slučajeva (7%) u kojima nije jasno naveden izvor. Često se koriste drugi izvori (fizička lica, ljudi iz show biznisa i sl.) u 69 slučajeva (25,4%), političar/politička stranka je korišten u 37 slučajeva (13,6%), međunarodni izvori u 30 slučajeva (11%), dok se nevladin sektor

koristio u 12 slučajeva (4,4%). S obzirom na ovakvu frekvenciju korištenja izvora, od kojih samo međunarodni izvori i nevladin sektor nemaju narušenu objektivnost, a 23 slučaja (8,5%) nemaju naveden izvor dostupan čitaocima, bilo da je izvor poznat uredništvu ili ne, ovaj rezultat pokazuje da korišteni izvori ne služe povećanju objektivnosti. **Pojedinačna hipoteza je odbačena**. Za dublju analizu uporedili smo da li postoji statistički značajna razlika između korištenih izvora i web portala. Za tu potrebu, postavili smo nultu hipotezu koja glasi: Ne postoji statistički značajna razlika između korištenih izvora i web portala. Za provjeru oba faktora koristili smo ANOVA test po osnovu dva faktora.

ANOVA		
Source of Variation	SS	df
Rows	1026,122	6
Columns	1098,694	6
Error	1275,306	36
Total	3400,122	48

Grafikon 3 Anova test za varijable korišteni izvori i web portali

Rezultati ANOVE ukazuju da je za oba faktora empirijska p vrijednost manja od 0,05 čime se nulta hipoteza odbacuje, a prihvata alternativna koja glasi: postoji statistički značajna povezanost između korištenih izvora i web portala iz čega zaključujemo da posmatrani web portali imaju različit pristup u pogledu korištenja vrste izvora, kao i da je svaka od vrsta izvora različito zastupljena u posmatranim web portalima. **Pojedinačna hipoteza: U izvještavanju prevladavaju izvještaji i istraživačke price** Analiza pokazuje da je istraživačka priča zastupljena u samo 4 slučaja (1,8%), a izvještaji u 14 slučajeva (6,5%), ove dvije forme daju potpuniju sliku o iznimno složenom fenomenu korupcije. Forma vijesti 151 slučajeva (69,6%) ne obezbjeđuje dovoljno podataka ni prostora za kvalitetno sadržajnu informaciju o fenomenu korupcije kroz sve njene aspekte i aktere, te daje fragmentiranu i nejasnu informaciju,

kontekstualiziranu oko trenutačnih dešavanja pojedinih slučajeva korupcije, bez dovoljnog uvida u sve povezanosti po određenom slučaju.

Koristena novinarska forma * broj ilustracija u tekstu Crosstabulation

		Broj ilustracija u tekstu					
		1	2	3	4	5	6
Koristena novinarska forma	najava	7	1	0	0	0	0
	vijest	106	26	7	5	3	3
	izvještaj	8	2	2	0	0	2
	komentar	7	1	1	0	0	0
	intervju	0	1	1	0	0	0
	izjava	4	2	1	0	0	0
	saopćenje za javnost	16	3	2	1	0	0
	Istraživačka priča	0	0	0	2	0	0
	Total	148	36	14	8	3	5

Table 5 Broj ilustracija u tekstu po novinarskim žanrovima

Evidentno je da u 148 jedinica analize (68,20%) slučajeva je u tekstu sadržana po 1 ilustracija, dok je u 36 slučajeva (16,60%) zastupljeno dvije ilustracije, a u 33 slučaja (15,20%) je zastupljeno 3 i više ilustracija. Istraživačke priče sadrže veliki broj ilustracija u 2 slučaja po 13 ilustracija što pozitivno utječe na kredibilitet, te u dva slučaja po 4 ilustracije. Izvještaji sadrže u 8 slučajeva po 1 ilustraciju, u po dva slučaja sadrže, 2, 3 i 6 ilustracija. U 217 jedinica analize je ukupno 373 ilustracije, od kojih je 309 u opremi kratkih i fragmeniranih sadržaja, a sa 64 ilustracije su opremljeni žanrovi koji sadrže sveobuhvatne informacije (istraživačka priča i izvještaj). Za dublju analizu željeli smo utvrditi postoji li statistički značajna razlika između broja korištenih ilustracija i žanrova. Za te potrebe definirali smo nultu hipotezu koja glasi: Ne postoji statistički značajna razlika između broja korištenih ilustracija i novinarskih žanrova. Za

potrebe provjere nulte hipoteze korišten je ANOVA test.

ANOVA

Source of Variation	SS	df
Between Groups	8904,438	7
Within Groups	1953,5	8
Total	10857,94	15

Table 6 ANOVA test za varijable broj ilustracija i novinarska forma

Rezultati ANOVA testa pokazuju da je empirijska p vrijednost 0,016 što je manje od teoretske alpha vrijednosti 0,05, te je nulta podhipoteza odbačena, a prihvata se alternativna hipoteza koja glasi: Postoji statistički značajna razlika između novinarskih žanrova i broja korištenih ilustracija. Pojedinačna hipoteza **je odbačena. Pojedinačna hipoteza: U priložima o fenomenu korupcije informativni web portali koriste referencijalne naslove** Referencijalan naslov odražava suštinu teksta. Referencijalni naslovi su zastupljeni u 84 slučaja (38,7%), dok su ekspresivni naslovi koji utječu na dramtizaciju i djeluju afektivno zastupljeni u najvećem broju slučajeva 104 (47,9%), konativni naslovi koji aludiraju na nešto drugo i usmjeravaju pažnju korisnika su zastupljeni u 29 slučajeva (13,4%). Za dublju analizu podataka korištena je korelacija između zastupljenosti tipa naslova po pojedinim web portalima.

	avaz.ba	klix.ba	index.hr
avaz.ba	1		
klix.ba	0,267126	1	
index.hr	0,038462	0,973223	1
nezavisne.com	0,970725	0,49077	0,27735
hercegovina.info	0,388114	0,991797	0,935857
radiosarajevo.ba	0,953911	0,544	0,336557
kurir.rs	0,038462	0,973223	1

Table 7 Korelacija između korištenog tipa naslova i web portala

Analizom korelacije informativnih web portala i tipu korištenog naslova evidentan je visok nivo korelacije između web portala avaz.ba, nezavisne.com i radiosarajevo.ba, dok drugu grupu visokog

nivoa korelacije imaju klix.ba, index.hr, hercegovina.info i kurir.rs. Ovakva raspodjela korelacije upućuje da je potrebno kvalitativnom analizom provjeriti zašto se dva portala klix.ba i hercegovina.info sa sjedištem u Bosni i Hercegovini razlikuju od ostalih. Pojedinačna hipoteza **je odbačena u 61,30%** jedinica analize. **Pojedinačna hipoteza: U prilogima o fenomenu korupcije informativni web portali koriste ilustracije u informativno-faktografske svrhe.** Analiza rezultata istraživanja pokazuje da većina ilustracija 174 slučaja (80,20%) ima deskriptivno-neutralnu ulogu, dok je 30 slučajeva (13,8%) u funkciji dramtizacije. Samo je 13 slučajeva (6%) u informativno-faktografskoj funkciji, te podstiče objektivnost. Dakle, ilustracije u tekstu u većini slučajeva (94%) nisu u funkciji objektivnosti. Pojedinačna hipoteza **je odbačena u 94%** jedinica analize.

H 2 Izvještavanje informativnih web portala o korupciji u BiH je izbalansirano

Izvještavanje bi trebalo da osigura izbalansiranost u smislu zastupljenosti različitih stajališta. Svrha informativnih web portala o fenomenu korupcije treba da obezbijedi izjašnjavanje različitih strana o istom slučaju. Nebalansiranost izvještavanja je često prikriivena korištenjem većeg broja citata jedne osobe, ili korištenjem više izvora ili citiranih osoba koji imaju unisona stajališta. **Pojedinačne hipoteza: U izvještavanju informativni web portali navode različita stajališta** Analiza rezultata istraživanja je pokazala da su u 193 jedinice analize (88,94%) zastupljena unisona stajališta. Za potrebe provjere da li postoji razlika među portalima u iznošenju stajališta postavili smo nul hipotezu: Ne postoji razlika između portala u iznošenju stajališta po pitanju fenomena korupcije u Bosni i Hercegovini.

ANOVA

<i>Source of Variation</i>	<i>SS</i>	<i>df</i>
Between Groups	2778	6
Within Groups	4445,5	7
Total	7223,5	13

Table 8 ANOVA test za varijable iznesena stajališta i web portali

Za potrebe provjere da li postoji razlika među portalima u iznošenju stajališta postavili smo nultu hipotezu: Ne postoji razlika između portala u iznošenju stajališta po pitanju fenomena korupcije u Bosni i Hercegovini. ANOVA analiza varijanse pokazuje da je vjerovatnost da će slučajna varijabla F distribucije koja iznosi 0,729052 sa $df=6$ stupnjeva slobode premašiti F critic koji iznosi 3,865969 iznosi empirijska p vrijednost 0,641954. S obzirom na činjenicu da je empirijska razina značajnosti ili p vrijednost 0,64 te je veća od teorijske razine značajnosti alpha koja iznosi 0,05 time se hipoteza prihvata koja glasi: Ne postoji statistički značajna razlika između portala u iznošenju stajališta. Pojedinačna hipoteza **je odbačena u 88,94%** jedinica analize, bez statistički značajnih razlika između web portala u pogledu iznošenja stajališta. **Pojedinačna hipoteza: U izvještavanju informativni web portali citiraju različita stajališta.** Rezultati analize istraživanja pokazuju da se u citatima zastupljena unisona stajališta u 141 slučaju (64,97%), dok su u 76 slučajeva (35,03%) zastupljena različita stajališta citiranih izvora. Za potrebe dublje analize provjerili smo da li postoji razlika među portalima u iznošenju stajališta zastupljenih u citatima, te smo postavili smo nultu hipotezu: Ne postoji razlika između portala u iznošenju stajališta zastupljenih u citatima po pitanju fenomena korupcije u Bosni i Hercegovini. Za provjeru ove nulte hipoteze koristili smo ANOVA test.

ANOVA		
<i>Source of Variation</i>	<i>SS</i>	<i>df</i>
Between Groups	1852	6
Within Groups	2524,667	14
Total	4376,667	20

Table 9 ANOVA test za varijable stajališta u citatima i web portalima

Za potrebe provjere da li postoji razlika među portalima u iznošenju stajališta zastupljenih u citatima postavili smo nul hipotezu: Ne postoji razlika između portala u iznošenju stajališta zastupljenih u citatima po pitanju fenomena korupcije u Bosni i Hercegovini. ANOVA analiza varijanse pokazuje da je vjerojatnost da će slučajna varijabla F distribucije koja iznosi 1,711645 sa $df=6$ stupnjeva slobode premašiti F critic koji iznosi 2,847726 iznosi p vrijednost (empirijska razina značajnosti) 0,190762. S obzirom na činjenicu da je empirijska razina značajnosti ili p vrijednost 0,19 te je veća od teorijske razine značajnosti alpha koja iznosi 0,05 time se hipoteza prihvata. Dakle, ne postoji statistički značajna razlika između portala u iznošenju stajališta zastupljenih u citatima. **Pojedinačna hipoteza je odbačena u 64,97%**, bez statistički značajnih razlika među istraživanim informativnim web portalima u pogledu zastupljenosti stajališta iznesenih u citatima.

H 3 Izvještavanje informativnih web portala je utemeljeno na težnji ka istini

Kvalitativna odrednica novinarstva je težnja ka istini. Težnja ka istini se ogleda prije svega u transparentnosti informacija samog autora teksta. Ime i prezime autora teksta podižu kredibilitet sadržaja. Opredjeljenje ka istini ogleda se u jasnom naslovu koji korespondira sa sadržajem teksta, te i ilustracijama koje korespondiraju sa sadržajem teksta. Za potrebe analize tekstove smo kategorisali po načinu potpisivanja na uredničke – u ovu kategoriju su razvrstani svi tekstovi

koji su potpisani kao tekstovi portala koji je istraživani, autorski – u ovu kategoriju spadaju tekstovi potpisanim imenom i prezimenom autora, preuzeti – oni tekstovi kod kojih je umjesto autora naznačeno da su preuzeti i odakle, i kategorija inicijali – u koju su razvrstani tekstovi koji su potpisani inicijalima autora. **Pojedinačna hipoteza: Informativni web portalima navode puno ime i prezime autora ili izvor odakle je preuzet sadržaj u cilju podizanja kredibiliteta sadržaja** Rezultati analize istraživanja pokazuju da je najveći broj jedinica analize 100 slučajeva (46,10%) potpisan inicijalima autora, u uredničke tekstove spadaju 73 slučaja (33,60%), dok je preuzetih jedinica analize 24 slučaja (11,10%) i 20 jedinica analize (9,20%) je potpisano punim imenom i prezimenom autora. Za potrebe dublje analize provjereno je da li postoji razlika među portalima u potpisivanju sadržaja, te je postavljena smo nulta hipotezu: Ne postoji razlika između portala u potpisivanju sadržaja koji govore o fenomenu korupcije u Bosni i Hercegovini. Provjerena nulta hipoteza je izvršena ANOVA testom

ANOVA		
<i>Source of Variation</i>	<i>SS</i>	<i>df</i>
Between Groups	1389	6
Within Groups	4382,25	21
Total	5771,25	27

Table 10 ANOVA test između varijabli potpisivanja sadržaja i portala

ANOVA analiza varijanse pokazuje da je vjerojatnost da će slučajna varijabla F distribucije koja iznosi 1,109362 sa $df=6$ stupnjeva slobode premašiti F critic koji iznosi 2,572712 iznosi empirijska p vrijednost 0,390023. S obzirom na činjenicu da je empirijska razina značajnosti ili p vrijednost 0,39 te je veća od teorijske razine značajnosti alpha koja iznosi 0,05 time se hipoteza prihvata koja glasi: Ne postoji statistički značajna razlika između portala u potpisivanju

sadržaja koji govore o fenomenu korupcije. S obzirom na navedene činjenice, te da je samo 9,20% slučajeva analize potpisano punim imenom i prezimenom autora i 11,10% jedinica analize se referira na izvor preuzimanja čime je omogućena identifikacija nalaz pokazuje da je narušen kredibilitet informativnih web portala, što je opozitno težnji ka istini. Sličan nalaz imamo i kod profesora Najila Kurtića „Češće nego u drugim slučajevima su nepotpisani tekstovi iz područja zabave, vanjske politike, sporta, kriminala i posljedica rata.“ (Kurtić, 2014:132), a tema fenomena korupcije spada u područje kriminala. Pojedinačna hipoteza je **odbačena u 79,70%** jedinica analize bez značajnih statističkih razlika među istraživanim informativnim web portalima u pogledu autorstva teksta. **Pojedinačna hipoteza: Naslovi koje koriste informativni web portali potpuno korespondiraju sa sadržajem teksta u cilju podizanja kredibiliteta sadržaja** Za potrebe analize varijabla je postavljena je u formi Likertove skale, te svi odgovori naginju pozitivnoj strani skale. Naslovi većine ili 134 jedinice analize sadržaja (61,75%) potpuno korespondiraju sa sadržajem, a 83 jedinice analize (38,25) umjereno korespondiraju sa sadržajem. Nema naslova koji nikako ne korespondiraju. Pojedinačna hipoteza je **potvrđena u 100%** jedinica analize. **Pojedinačna hipoteza: Korištene ilustracije za tekstove na informativnim web portalima potpuno korespondiraju sa sadržajem teksta u cilju podizanja kredibiliteta sadržaja.** Za potrebe analize varijabla je postavljena je u formi Likertove skale. Analiza pokazuje da u 185 jedinica analize (85,23%) ilustracije umjereno korespondiraju sa sadržajem teksta, u 27 jedinica analize (12,44%) ilustracije potpuno korespondiraju sa sadržajem teksta, dok u 5 jedinica analize (2,33%) ilustracije nikako ne korespondiraju sa tekstom. Pozitivnoj strani skale naginje 97,67% jedinica analize. Za potrebe dublje analize

provjerili smo da li postoje statistički značajne razlike između web portala i funkcije ilustracija, te je za tu potrebu postavljena nulta hipoteza: Ne postoje statistički značajne razlike između web portala i funkcije ilustracija. Za potrebe ove analize korišten je ANOVA-test.

ANOVA

<i>Source of Variation</i>	<i>SS</i>	<i>df</i>
Between Groups	1852	6
Within Groups	5376,667	14
Total	7228,667	20

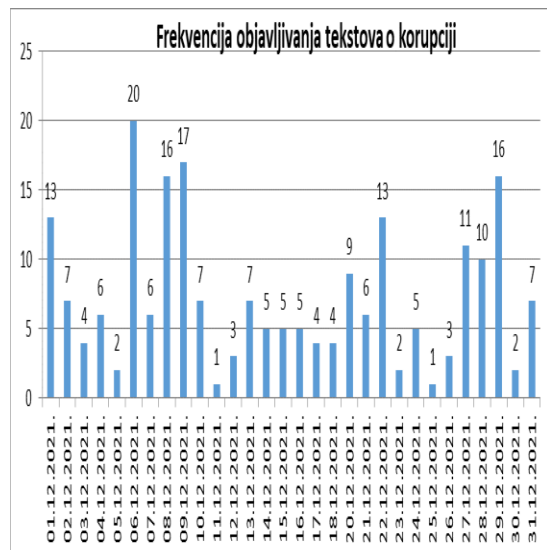
Table 11 ANOVA test između varijabli funkcija ilustracija i web portala

Analiza ANOVA testa pokazuje da je empirijska p vrijednost 0,58 što je veće od teoretske alfa vrijednosti koja iznosi 0,05 čime se nulta hipoteza prihvata. Zaključujemo da ne postoje statistički značajne razlike između web portala u pogledu funkcije ilustracija. Pojedinačna hipoteza je **potvrđena u 97,67%** jedinica analize bez statistički značajnih razlika između portala u pogledu funkcije ilustracija.

H 4 Izvještavanje informativnih web portala je posvećeno javnim interesima građana

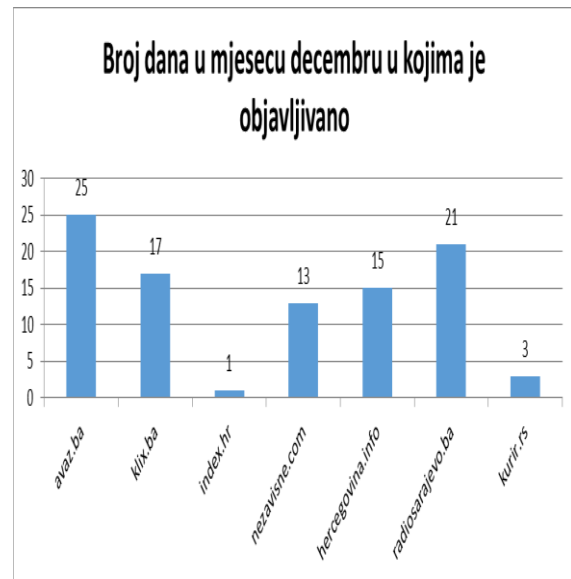
Posvećenost javnim interesima građana u smislu izvještavanja o fenomenu korupcije ogleda se u redovnosti izvještavanja o korupciji, zatim u jasnoj valenciji teksta o fenomenu korupcije kao krajnje negativnom za društvo, a time i same građane, funkciji teksta informativnoj i edukativnoj, te u dozvoli građanima da komentiraju slučajeve korupcije. **Pojedinačna hipoteza: Informativni web portali svakodnevno izvještavaju o fenomenu korupcije u Bosni i Hercegovini.** Za potrebe provjere hipoteze o redovnom izvještavanju web portala građana o fenomenu korupcije izrađen je grafikon koji pokazuje frekvencije po

datumima objave i uključuje objave svih istraživanih web portala.

Grafikon 4 Frekvencija objavljivanja tekstova o korupciji kumulativno svih istraživanih informativnih web portala

Iz analize frekvencije objavljivanja je evidentno da svakog dana postoji najmanje jedna informacija o fenomenu korupcije na nekom od web portala, međutim evidentno je da svih 7 istraživanih informativnih web portala ne objavljuju svakodnevno vijesti o korupciji u decembru 2021. godine, u 18 dana decembra objavljen je manji broj tekstova nego što je broj portala. Zanimljivo je da je najveći broj jedinica analize objavljen 06.12.2021. godine, što je za 3 jedinice analize više nego 09.12.2021. kada se obilježava Međunarodni dan borbe protiv korupcije. Na dan 06.12.2021. avaz.ba objavljuje 12 tekstova, klix.ba 2 teksta, hercegovina.info 1 i radiosarajevo.ba 5 tekstova. Naime, 06.12.2021. je bilo hapšenje gradonačelnika Zenice Fuada Kasumovića, te su za temu bili zainteresirani očito web portali sa sjedištem u Bosni i Hercegovini. Za potrebe dublje analize provjerili smo broj dana po svakom informativnom web portalu u kojima je izvještavano o fenomenu korupcije i dobili sljedeće rezultate:

Grafikon 5 Prikaz frekvencije objavljivanja tekstova o korupciji po web portalima

Najviša frekvencija praćenja fenomena korupcije je na portalu avaz.ba, zatim radiosarajevo.ba, a onda klix.ba, pa hercegovina.info, potom nezavisne.com. Portali sa sjedištem u Bosni i Hercegovini se češće bave fenomenom korupcije u BiH, nego portali sa sjedištem u Republici Hrvatskoj i u Republici Srbiji.

Pojedinačna hipoteza je **odbačena**, jer nijedan istraživani informativni web portal ne izvještava građane svakodnevno o korupciji.

Pojedinačna hipoteza: Informativni web portali jasno predstavljaju fenomen korupcije kao krajnje negativan za društvo

Za potrebe provjere hipoteze varijabla je postavljena u formi Likertove skale.

Naziv web portala * valencija teksta u odnosu na fenomen korupcije
Crosstabulation

	Naziv web portala	Valencija teksta u odnosu na fenomen korupcije				Total
		Krajnje negativan	Umjeren	neodređen	Umjeren pozitivan	
Na	avaz.ba	39	23	18	6	86
ziv	klix.ba	15	10	5	1	31
we	index.hr	1	0	0	0	1
b	nezavisne	5	9	3	0	17
po	.com					
rtal	hercegovina.info	14	4	4	0	22
	radiosarajevo.ba	29	12	15	0	56
	kurir.rs	2	0	2	0	4
Total		105	58	47	7	217

Table 12 Prikaz valencije teksta u odnosu na fenomen korupcije po web portalima

Evidentno je da je predstavljanje korupcije u 163 slučaja (75,11%) negativno. S obzirom na činjenicu da je korupcija isključivo negativan društveni fenomen zabrinjavajuća je činjenica da je u 47 slučajeva (21,65%) valencija teksta neodređena po ovom pitanju, a u 7 slučajeva (3,22%) i korupcija je predstavljena i kao umjeren pozitivan fenomen. Ovakva entropija je moguća zbog medijskog klijentelizma pod utjecajem politike na medije koji je u kontinuiranom porastu u Bosni i Hercegovini, te shodno tome različitog odnosa medija prema pojedinim slučajevima korupcije, te je za dalju provjeru potrebno uraditi kvalitativnu analizu sadržaja za komparaciju vlasničke strukture medija, političke strane/političara i valencije teksta o pojedinom slučaju. Za potrebe dublje analize provjerili smo da li

postoji statistički značajna razlika između portala i valencije teksta u odnosu prema fenomenu korupcije, te smo postavili nultu hipotezu: Ne postoji statistički značajna razlika između web portala i valencije teksta u odnosu na fenomen korupcije. Nultu hipotezu smo provjerili ANOVA-testom.

ANOVA

Source of Variation	SS	df
Between Groups	1389	6
Within Groups	1252,25	21
Total	2641,25	27

Table 13 ANOVA test za varijable valencija teksta i web portali

Rezultati ANOVA testa pokazuju da je empirijska p vrijednost 0,009, te je manja od teoretske alpha vrijednosti koja iznosi 0,05, te nultu hipotezu odbacujemo. Prihvata je alternativna hipoteza: Postoje statistički značajne razlike među portalima u valenciji teksta u odnosu na fenomen korupcije. Pojedinačna hipoteza **je odbačena** sa statistički značajnim razlikama u pogledu valencije teksta prema fenomenu korupcije. **Pojedinačna hipoteza: Informativni web portali ispunjavaju informativnu i edukativnu funkciju o fenomenu korupcije u BiH prema građanima.** Svi tekstovi, dakle 217 jedinica analize (100%) su informativnog karaktera, nijedan edukativnog karaktera. Pojedinačna hipoteza **je djelomično potvrđena**, s obzirom na činjenicu da nijedan informativni web portal nema edukativnih sadržaja o fenomenu korupcije u Bosni i Hercegovini. **Pojedinačna hipoteza: Informativni web portali dozvoljavaju građanima da komentiraju sadržaje vezane za korupciju** Jedino informativni web portal index.hr nema dozvoljene komentare na tekst, dok ostali informativni web portali dozvoljavaju komentare. Analiza rezultata istraživanja pokazuje da najveći broj komentara u rangu 1-50. Pojedinačna podhipoteza **je potvrđena.**

4. DISKUSIJA

Zbog obimnosti istraživanja diskusiju ćemo predstaviti tabelarno: Uvidom u podhipoteze možemo zaključiti da je generalna hipoteza: Izvještavanje informativnih web portala o korupciji u Bosni i Hercegovini vođeno je principima profesionalnog novinarstva, objektivnosti, izbalansiranosti, težnji ka istini i posvećenosti javnim interesima građana, djelomično potvrđena u kategorijama težnje ka istini sa izuzetkom kredibilitnosti identifikacije autora. U ostalima kategorijama: objektivnosti, izbalansiranosti izvještavanja i posvećenosti javnim interesima građana je odbačena

5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE:

Novinarstvo, samo po sebi, bez obzira na tip medija (štampani, elektronski ili digitalni) bi trebalo biti sinonim za objektivnost. Međutim, različita istraživanja pokazuju da je objektivnost novinarstva uvelike narušena. Narušena objektivnost medijskog izvještavanja o korupciji na informativnim web portalima ogleda se u pristranosti izvještavanja u 30% jedinica analize, upotrebom obojenih riječi koje podstiču dramaturgiju u čak 71,4% jedinica analize i time djeluju afektivno s ciljem usmjeravanja pažnje na prihvatanje date interpretacije. Oslanjanje na političke i institucionalne izvore koji su uvijek u funkciji zaštite političara/političke stranke i institucije, bez obzira što povremeno djeluju objektivno, treba biti dopunjeno i objektivnijim izvorima kao što su međunarodni izvori i nevladin sektor, dok izvori nepoznati javnosti ili nejasni izvori informacija ukazuju na brisanje granice između ozbiljnih vijesti i tabloidizacije, čime se također narušava objektivnost izvještavanja. Mogući razlog tome je medijski klijentelizam i to s posebnim osvrtom na politički utjecaj na medije, kao jedan od pojavnih oblika korupcije. Ova pojava narušava objektivnost medijskog izvještavanja

posebno o slučajevima visoke korupcije, a tome naročito pogoduje nepostojanje zakona o transparentnosti vlasništva nad medijima. Žanrovska opredjeljenost za kratke forme, uglavnom vijesti, proizvod je potrebe za brzinom izvještavanja i održanjem aktuelnosti, međutim ovakav način izvještavanja nije primjeren za složene teme poput fenomena korupcije koji uključuje više aktera: institucionalni sektor, biznis sektor, politički sektor i građane. Usljed potrebe za objektivnošću postoji rizik od sporosti i urušavanja aktuelnosti, međutim slučajevi korupcije nisu vijesti „kratkog daha“, već su to dugotrajni, često i višegodišnji procesi kojima je, radi objektivnosti i kvaliteta informacije potrebno posvetiti više vremena i uobličiti u istraživačke priče i izvještaje s ciljem davanja potpunije i relevantnije informacije građanima. Objektivnost u izvještavanju će se postići i upotrebom ilustracija u informativno-faktografske svrhe, te je time smanjena potreba za novinarskom interpretacijom, a izvori su jasno vidljivi. Izbalansiranost izvještavanja je ozbiljno narušena kako u novinarskoj interpretaciji različitih stajališta, tako i u izboru citiranja različitih stajališta. Dominantna su unisona stajališta interpretacije, ali i izbora citata i citiranih izvora. Mogući razlog za ovakvo stanje je medijski klijentelizam. Kredibilitnost sadržaja je narušena nepotpunim potpisivanjem autora teksta. Mogući razlozi su medijski klijentelizam, ali i zaštita novinara. U javnom interesu građana je svakodnevno izvještavanje o korupciji. Neredovnost izvještavanja se ne može pravdati nedostatkom svakodnevnih vijesti o korupciji. S obzirom na činjenicu da mediji osim informativne uloge imaju i edukativnu, u slučaju fenomena korupcije edukativna funkcija medija potpuno izostaje. Zakonski okvir koji tretira fenomen korupcije od represije do zaštite je iznimno složen i možda jedino pravnicima sasvim jasan, potrebno je građane educirati, razvijati svijest o

štetnosti korupcije za svakog pojedinca i društvo u cjelini i važnosti prepoznavanja koruptivnih radnji, načinima kako mogu prevenirati koruptivna djelovanja, kako ih prijaviti i kako se zaštititi.

5.1. Preporuke:

Usvajanje Zakona o transparentnosti vlasništva nad medijima uključujući i informativne web portale. Povećati zaštitu i sigurnost novinara, te obezbijediti novinarima bolji materijalni, a time i društveni položaj. Potrebno je postaviti standarde u izvještavanju informativnih web portala o korupciji kako bi se smanjio utjecaj tabloidizacije koja potiče atraktivnost i koja je u funkciji zabave građana koja ima parališući efekat u pogledu participativne i deliberativne demokratije, ali narušava objektivnost, balansiranosti, težnju ka istini i posebno nije u javnom interesu građana. Kreirati i distribuirati edukativne sadržaje koji će na jednostavan i pristupačan način pojasniti iznimno složene zakonske propise o korupciji, te načine zaštite građana kao prijavitelja korupcije, te educirati građane za zajedničku, javnu participaciju u preveniranju korupcije, razmjene saznanja i relevantnih informacija.

Prijedlozi za dalja istraživanja: Utvrđivanje kvalitativnih razlika između informativnih web portala o upotrebi izvora, novinarskih žanrova i ilustracija, naročito razlike valencije teksta u odnosu na fenomen korupcije između web portala, te da li te razlike proizlaze iz medijskog klijentelizma

6. LITERATURA:

1. *Analiza medijskog izvještavanja – korupcija u Bosni i Hercegovini (15.-28. avgust 2011. godina)*, Prime communications, Sarajevo i Banja Luka
2. *Analiza medijskog sadržaja javnih emitera u BiH u kome se izvještava o korupciji, sa fokusom na*

- program za djecu i mlade*, (2014), Prime communications, Sarajevo i Banja Luka
3. Hadžalić, Namik (ur.) (2014): *Priručnik za nevladine organizacije u Bosni i Hercegovini*, UNDP
4. Hrnjić-Kuduzović, Zarfa (2015): *Tabloidizacija novina: trendovi, karakteristike i implikacije*, u Kurtić, Najil i dr. (2015): *Tabloidiziranje stvarnosti: metamorfoza dnevnih novina*, (str. 53-63), Planjaxdoo, Tešanj
5. Kurtić, Najil (2006): *Kod novinarstva*, Media plan institut, Sarajevo
6. Kutić, Najil (2017): *Kvantitativna i kvalitativna analiza sadržaja*, IKD University Press – Magistrat izdanja Sarajevo, Sarajevo
7. Moyo, Last (2009): *Digital democracy: enhancing the public sphere*, u: Creeber, Glenand Royston, Martin (ur.), *Digital cultures – understanding new media*, pp. 122-130, McgrawHill, Open University Press, Berkshire, England
8. *Pod uticajem: BiH medijsko izvještavanje o organiziranom kriminalu i korupciji*, (2018), Balkan Investigative Reporting Network BIRN, BiH
9. Sapunar, Marko (2006): *Osnove znanosti o novinarstvu*, Vlastita naklada autora, Zagreb
10. Ured ujedinjenih naroda za droge i kriminal (2013): *Poslovanje, korupcija i kriminal u Bosni i Hercegovini – utjecaj mita i kriminala na privatna preduzeća*, UNODC, Odjel za statistiku i ankete, Beč

Web izvori:

1. Godišnji izvještaj Regulatorne agencije za komunikacije za 2020. godinu, dostupan na

- linku:
<https://docs.rak.ba/documents/f71db1bf-2b1d-4f26-84d8-0905e7619849.pdf> (Preuzeto: 21.12.2021.)
2. <https://www.hop.com.hr/wp-content/uploads/2017/12/2017-MCI.pdf> (Preuzeto: 04.01.2022.)
 3. <https://www.investopedia.com/terms/c/corruption-perception-index.asp> (Preuzeto: 21.12.2021.)
 4. <https://www.rak.ba/bs-Latn-BA/news/1666> (Preuzeto: 21.12.2021.)
 5. <https://www.transparency.org/en/cpi/2012/index/bih> (Preuzeto: 21.12.2021.)
 6. <https://www.transparency.org/en/research> (Preuzeto: 21.12.2021.)

REPORTING OF INFORMATIVE WEB PORTALS ON CORRUPTION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

Social actors in the prevention and fight against corruption are: governmental sector, non-governmental, media and citizens. The media expose information about corruption into the public area, thereby influencing citizens perception of corruption and can also play a preventive role. Media reporting is a complex process influenced by social, political, economic and cultural environment. The mediation of reality is realized through the media according to three fundamental roles: information, education and citizen participation. The perception of corruption by citizens depends on the way that media represents the phenomenon of corruption. Accurate and clear mediation of the reality of corruption should be guided by the principles of professional journalism of objectivity, balance, aspiring to the truth

*and commitment to the public interests of citizens, which is based on the integrity of journalists and the media itself. Informative web portals have the potential to perform an informative and education role, as well as they can provide citizen's participation. Plurality of the media is insufficient to ensure objective, unbiased relationship and the aspiration to the truth in reporting on corruption. The aim of this paper is to detect problems and challenges in the mediated reality of the phenomenon of corruption in Bosnia and Herzegovina according to the manner of using communication areas of informative web portals. Quantitative analysis was done on a sample of 217 units of analysis on 7 web portals for the month of December 2021. The results of analysis show that the web portals reporting on corruption is generally not guided by the principles of professional journalism, they are not objective, reporting is dominated in unison viewpoints and undermined content credibility. Excessive use of colorful words to encourage dramatization and unclear information sources indicate a blurring of the line between serious news and tabloidization. Ignoring and disrespecting the principles of professional journalism does not serve public interests of citizens which indicates that the integrity of journalists and the media itself is violated and web portal reporting on corruption does not fulfill an education role. The results points to the need for additional analysis in the area od media clientelism as form of the corruption, which is also favored by insufficient transparency of media ownership. **Key words:** media, corruption, media clientelism, web portals.*

**PRIJAVLJIVANJE IMOVINE
DRŽAVNIH SLUŽBENIKA
INSTITUCIJA BIH RADI
SMANJENJA MOGUĆNOSTI
ZA KORUPTIVNA KRIVIČNA
DJELA U CILJU ISPUNJENJA
MEĐUNARODNIH
PREPORUKA**

Primljeno / Recived: sri. 28. sept, 2022. 12:08
Prihvaćeno / Accepted: pet. 29. decembar, 2022.
16:50

mr. sc. Ilma Vranac*

Stručni članak

Rezime

Prijavljivanje imovine predstavlja jedan od najznačajnijih preventivnih antikorupcijskih mehanizama čijim uvođenjem i primjenom se smanjuje mogućnost za nesrazmjerno bogaćenje stečeno korupcijskim krivičnim djelima, jača se povjerenje građana, ali i cjelokupne javnosti u rad institucija. Dobro osmišljen i operativan sistem prijavljivanja imovine može biti važan element u ukupnoj borbi protiv korupcije i jačanja integriteta jedne zemlje. Sa ciljem kreiranja funkcionalnog sistema potrebno je odrediti krug lica koji su u obavezi da prijave imovinu, odrediti institucije/organe nadležne za prikupljanje imovinskih kartona i obradu podataka, razmotriti eventualna zakonska ograničenja u pogledu zaštite ličnih podataka, izvršiti identifikaciju aktera koji bi bili uključeni u sistem prijave imovine, predložiti optimalno rješenje iz domena pravnih, finansijskih, kadrovskih i drugih ograničenja za uspostavljanje sistema funkcionalnog prikupljanja podataka o

imovinskom stanju državnih službenika. Uvođenje ovog sistema rezultirat će povećanjem transparentnosti u radu državne službe, jačat će se svijest da su državni službenici u službi građana, a ne obrnuto, BiH će iskazati spremnost da svoje zakonodavstvo uskladi sa međunarodno-pravnim preporukama iz ove oblasti što će u konačnici imati za rezultat smanjenje korupcijskih krivičnih djela, ali i poboljšanje slike o BiH u međunarodnim krugovima jer se na ovaj način iskazuje želja za borbu protiv korupcije i spremnost da se stane u kraj korupcijskim aferama. Kroz ovaj rad urađena je detaljna analiza postojećeg stanja u BiH u oblasti prijave imovine državnih službenika, predstavljeni su i izazovi koji postoje i koji predstavljaju prepreku za uvođenje funkcionalnog sistema prijave te su date preporuke za efikasne načine rješavanja ovog pitanja.

Ključne riječi: prijava imovine, imovinski kartoni državnih službenika, registar, sukob interesa, integritet i korupcija.

*Magistar sigurnosti, zaposlena u Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije

1. UVOD

Prijavljivanje imovine predstavlja jedan od najznačajnijih preventivnih antikorupcijskih mehanizama čijim se uvođenjem te primjenom jača povjerenje građana, ali i cjelokupne javnosti u rad javnih institucija. Kako je oblast prikupljanja podataka o imovinskom stanju važna oblast čije neregulisanje ostavlja prostora za korupcijsko dejstvo, značajan broj zemalja uvodi sistem prikupljanja podataka o imovinskom stanju uposlenih u javnom sektoru sa ciljem sprečavanja ili borbe protiv

korupcije. Neophodno je jačati svijest da uvođenjem sistema prikupljanja imovinskih izjava može biti značajan alat koji može pomoći u sprečavanju korupcije. Osnovni cilj uvođenja sistema prijavljivanja imovine trebao bi biti povećanje transparentnosti i povjerenja građana u institucije, promocija integriteta državnih službenika, smanjenje mogućnosti za pojavu sukoba interesa među državnim službenicima kao i smanjenje mogućnosti za neosnovano i nesrazmjerno bogaćenje. Opće je pravilo da niko ne može zadržati imovinsku korist pribavljenu krivičnim djelom. Do pribavljanja imovinske koristi može se doći na različite načine, odnosno izvršenjem različitih krivičnih djela. Imovinska korist je pribavljena, prije svega kada je učinilac djela uvećao svoju ili tuđu imovinu, tj. kada je ona obogaćena nekim novim predmetima ili novcem. Imovinska korist će se oduzeti sudskom odlukom kojom je utvrđeno izvršenje krivičnog djela, pod uslovima predviđenim zakonom. Ova mjera ima za cilj da spriječi bilo kakvo bogaćenje koje se zasniva na izvršenju nekog krivičnog djela (Stanković). Postavlja se pitanje da li uopće postoji sistem prijavljivanja imovine od strane državnih službenika u BiH, koliko neuspostavljanje datog sistema ostavlja prostora za nezakonito bogaćenje, a samim tim i korupcijsko dejstvo? Treba voditi računa da u ovom radu neće biti govora o sistemu prijave imovine izabраниh zvaničnika u smislu članova 15.7 i 15.8. Izbornog zakona BiH²¹⁷ kojima je propisana obaveza izabраниh zvaničnika sa svih nivoa upravne strukture u BiH da dužni podnijeti Centralnoj izbornoj komisiji BiH, na određenom obrascu, potpisanu izjavu o svom ukupnom imovinskom stanju, uključujući sadašnje

²¹⁷ Izborni zakon BiH („Službeni glasnik BiH, broj 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/04, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 024/06, 32/07, 33/08, 37/08, 32/10, 18/13, 7/14, 31/16, 41/20, 38/22, 51/22)

prihode i izvore Prihoda (plaće, dobit od imovine uplate i druge zarade ostvarene u Bosni i Hercegovini i inostranstvu u protekloj kalendarskoj godini), imovinu, uključujući novac, račune u banci, poslovnu dokumentaciju, dionice, vrijednosne papire, obveznice, nekretnine, ličnu imovinu, stanarsko pravo i drugu imovinu i dobra u vrijednosti većoj od 5.000 KM, u Bosni i Hercegovini i inostranstvu, rashode i druge obaveze, uključujući sva dugovanja, obaveze, mjenice, kredite i garancije za takve obaveze u Bosni i Hercegovini i inostranstvu. Propisano je kako ova izjava treba da uključuje podatke o imovinskom stanju kandidata na izborima ali i članova njihove uže porodice, bračnog druga, djece i članova domaćinstva prema kojima kandidat ima zakonsku obavezu izdržavanja. Također je propisana dužnost kandidata izabраниh na svim nivoima vlasti da u roku od 30 dana od dana objave ovjere mandata u Službenom glasniku BiH, na posebnom obrascu, predati Centralnoj izbornoj komisiji BiH potpisanu izjavu o imovinskom stanju.

2. SISTEM PRIJAVLJIVANJA IMOVINE DRŽAVNIH SLUŽBENIKA U BiH I ZEMLJAMA REGIONA

2.1. Procjena trenutnih praksi

Zakonom o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije²¹⁸ kojim su stvorene pravne pretpostavke za uspostavljanje odgovarajućeg okvira za prevenciju korupcije, se između ostalog, navodi kako je Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (dalji tekst: Agencija) nadležna za propisivanje jedinstvene metodologije za prikupljanje podataka o imovinskom stanju javnih službenika. Pri tome pod javnim

²¹⁸ Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (“Sl.list BiH, broj 103/09, 58/13)

službenicima“... podrazumijeva se svako lice koje obavlja zakonodavnu, izvršnu, upravnu, tužilačku ili sudsku funkciju, bilo da je imenovano ili izabrano, bilo da je funkcija stalna ili privremena, plaćena ili neplaćena, bez obzira na rang tog lica, svako lice koje obavlja javnu funkciju, uključujući funkciju u javnom organu ili javnom preduzeću ili obavljanje javne službe, svako drugo lice definirano u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine kao javni funkcioner, javni službenik ili državni službenik...” Imajući na umu da je Izbornim zakonom regulisano prijavljivanje imovine izabranih zvaničnika, a želeći se fokusirati na državne službenike kao jednu od brojnijih kategorija uposlenika javnih sektora, a izvršavajući Zakonom povjerene joj nadležnosti, unutar Agencije su započete aktivnosti na izradi Jedinственe metodologije za prikupljanje podataka o imovinskom stanju državnih službenika u institucijama BiH. Pri definiranju predmetne metodologije vodilo se računa o međunarodnopravnim preporukama, posebno uzevši u obzir preporuke OECD²¹⁹ za prijavljivanje imovine državnih službenika. U cilju potpunijeg pregleda stanja unutar ove oblasti dat i uporedan pregled zakonskih rješenja koja su na snazi u zemljama regiona. Primjetno je kako propisi o imovinskom stanju državnih službenika su najčešće regulisani u propisima o sukobu interesa te se isti protežu na izjavu o interesima i imovinskom stanju, kao i o poklonima. Obično se u izjavama o imovinskom stanju traže informacije o dohotku, imovini (na primjer: nekretnine, investicije, dionice), poklonima, materijalnim i nematerijalnim interesima. Pravni okvir određuje da li drugi aspekti izjave, kao što su odredbe o poklonima, podliježu razmatranju putem

²¹⁹ OECD (2011), Asset Declarations for Public Officials: A Tool to Prevent Corruption, OECD Publishing,

<http://dx.doi.org/10.1787/9789264095281-en>,

preuzeto dana 01.07.2022. godine

disciplinskih postupaka ili krivičnih sudova. Kod većine država evidentno je kako potreba za uvođenjem izjava o imovinskim kartonima služi ne samo tome da se izradi javni registar, nego da se uspostavi povjerenje javnosti u rad organa vlasti te da budu identifikovana lica koja su u riziku od korupcije. U Republici Srbiji kroz Zakon o sprečavanju korupcije²²⁰ utvrđena je jedna od nadležnosti Agencije za borbu protiv korupcije kroz vođenje i provjeru podataka iz evidencija određenih zakonom. Navedena obaveza se odnosi na vođenje i objavljivanje registra javnih funkcionera i registra imovine i prihoda javnih funkcionera u skladu sa ovim zakonom, dok Zakon uopće ne obuhvata državne službenike. U Crnoj Gori, u skladu sa Zakonom o sprečavanju korupcije²²¹ obaveza prijavljivanja imovine odnosi se na javne funkcionere. Za razliku od zakonskih rješenja koji su na snazi u Republici Srbiji, Zakon nameće obavezu podnošenja izvještaja i postupak provjere podataka iz izvještaja i na posebne kategorije državnih službenika, u skladu sa posebnim zakonima. Tako u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima²²²

²²⁰ Zakon o sprečavanju korupcije („Sl.glasnik RS“, broj 35/19, 88/19, 11/21, 94/21, 14/22)

²²¹ Zakon o sprečavanju korupcije („Sl.list CG“, broj 53/2014, 42/2017);

²²² Zakon o unutrašnjim poslovima („Sl. list CG“, broj 44/12, 36/13 i 1/15) uvedena je obaveza prijave imovine za sljedeće kategorije službenih lica: Policijski službenici u zvanju glavni policijski inspektor, viši policijski inspektor I klase, viši policijski inspektor, samostalni policijski inspektor i glavni policijski savjetnik, viši policijski savjetnik I klase, viši policijski savjetnik i samostalni policijski savjetnik, dužni su da podnesu izvještaj o imovini i prihodima, kao i imovini i prihodima bračnog i vanbračnog supružnika i djece koja žive u zajedničkom domaćinstvu, u skladu sa posebnim zakonom, dok procedure dostavljanja obrasca i način popunjavanja istog reguliše Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore. Zakonom je predviđeno da su svi policijski službenici dužni da podnesu izvještaj o imovini i prihodima, kao i imovini i prihodima bračnih i vanbračnih supružnika i djece koja žive u zajedničkom

propisano je da se vodi evidencija o imovini policijskih službenika te se izričito nabrajaju kategorije lica koja potpadaju pod obavezu prijavljivanja imovine. Zakonom o inspekcijском nadzoru²²³ propisano je da su starješina inspekcijског organa i inspektor, dužni da podnesu Izvještaj o imovini i prihodima, kao i o imovini i prihodima bračnih i vanbračnih supružnika i djece koja žive u zajedničkom domaćinstvu. Izvještaj se podnosi Ministarstvu prosvjete Crne Gore. Zakonom o poreskoj administraciji²²⁴ propisano je da su poreski inspektor i ovlašteno službeno lice koje preduzima istražne radnje dužni da podnesu Izvještaj o imovini i prihodima, kao i imovini i prihodima bračnih i vanbračnih supružnika i djece koja žive u zajedničkom domaćinstvu, u skladu sa posebnim zakonom. Zakonom o carinskoj službi²²⁵ predviđena obaveza ovlaštenih carinskih službenika da podnesu Izvještaj o svojoj imovini i prihodima, kao i imovini i prihodima bračnih i vanbračnih supružnika i djece ukoliko žive u zajedničkom domaćinstvu, na način koji je predviđen Zakonom. Oblast djelovanja državne službe regulisana je kroz osnovna načela upravnog prava, a općepoznato je da upravno pravo ima za svoj predmet regulisanje organizacije i rada javne uprave. Pravilno obavljanje javnih službi nalaže i njegovu krivičnopravnu zaštitu. Iz ovih razloga postoji uska povezanost krivičnog prava i upravnog prava koji se

domaćinstvu. Izvještaj su dužni da dostave i oni policijski službenici kojima je prestao radni odnos u policijskom zvanju;

²²³ Zakon o inspekcijском nadzoru ("Sl. list CG", broj: 39/03, 76/09, 57/11, 18/14, 11/15 i 52/16);

²²⁴ Zakon o poreskoj administraciji ("Sl. list CG", broj: 65/01, 80/04, 29/05, 73/10, 20/11, 28/12 i 8/15);

²²⁵ Zakonom o carinskoj službi ("Sl. list CG", broj 3/16) uvedena je obaveza prijavljivanja imovine za sljedeće kategorije službenika: (direktor Uprave carina, pomoćnik direktora, upravnik carinarnice, načelnik odjeljenja, odsjeka i službe, šef ispostave, pomoćnik šefa ispostave, carinski inspektor, carinik - viši saradnik i carinik saradnik);

ispoljava i kroz veliki broj inkriminacija, kojima se štiti javna služba, kako od napada iznutra, tako i od napada spolja. U tom kontekstu, npr. „... propisivanjem krivičnih djela protiv službene ili druge odgovorne dužnosti javna služba štiti od napada iznutra.... primanje i davanje mita, protuzakonito posredovanje.... pronevjera, posluga i nesavjestan rad u službi (Tomić, 2008). Govoreći o BiH u kontekstu nastojanja ka približavanju euroatlanstkim integracijama, nesporno je da bi se trebalo intenzivnije insistirati na uvođenju novih kao i jačanju postojećih antikorupcijskih mehanizama. Uvođenje obaveze prijave imovine može poslužiti kao efikasan mehanizam zahvaljujući kojem bi državni aparat pokazao spremnost ka provođenju reformskog procesa. Kako je moguće zaključiti iz uvodnog izlaganja postoje različiti pravni i institucionalni osnovi na snazi u BiH koji pokušavaju regulisati ovu problematiku²²⁶ Na području BiH postoje različite kategorije javnih službenika sa različitim nivoima odgovornosti i moći te s tim u vezi postoje rasparčani propisi o imovinskim izjavama za različite kategorije javnih dužnosnika. (imenovana lica, državni službenici, sudije, tužioc i itd.). Zakonom o državnoj službi u institucijama Bosne i Hercegovine²²⁷ propisano je kako državni službenik ne smije obavljati dužnost, aktivnost ili biti na položaju koji dovodi do sukoba interesa sa njegovim službenim dužnostima. Propisuje se da prilikom postavljenja na mjesto državnog službenika isti će biti u obavezi

²²⁶Pored pomenutog Izbornog zakona trebaju se uzeti u obzir i drugi pravni akti npr. Zakon o prijavljivanju i postupku provjere podataka o imovini nosioca javnih funkcija u Kantonu Sarajevo, nacrt Zakona o prijavljivanju, porijeklu i kontroli imovine izabраних dužnosnika, nositelja izvršnih funkcija i savjetnika u TK, Uredba Vlade FBiH o registru državnih službenika.

²²⁷ Zakon o državnoj službi u institucijama Bosne i Hercegovine ("Sl. glasnik BiH", broj 12/2002, 19/2002, 8/2003, 35/2003, 4/2004, 17/2004, 26/2004, 37/2004, 48/2005, 2/2006, 50/2008 - dr. zakon, 43/2009, 8/2010, 40/2012 i 93/2017)

da predočit informacije o imovini na raspolaganju državnog službenika ili na raspolaganju članovima njegove uže porodice kao i o djelatnostima i funkcijama koje obavljaju državni službenik i članovi njegove uže porodice te da se svi podaci čuvaju u evidenciji Registra državne službe u skladu sa propisima o zaštiti podataka koji su na snazi u Bosni i Hercegovini. Prethodno pomenuti Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije²²⁸ sukob interesa definiše na sljedeći način: “... *pojava u kojoj izabrani zvaničnici, nosioci izvršnih dužnosti, savjetnici i/ili drugi zvaničnici s javnim ovlaštenjima, imaju privatni interes koji utiče ili može uticati na zakonitost, transparentnost, objektivnost i nepristrasnost u obavljanju javnih dužnosti, odnosno u kojima privatni interes šteti ili može štetiti javnom interesu...*” Agencija za državnu službu BiH (dalji tekst: ADS BiH) je ključna institucija u oblasti upravljanja ljudskim resursima u institucijama BiH. Tokom 2010. godine unutar ADS BIH su započele aktivnosti na instalaciji informacionog sistema za upravljanje ljudskim resursima u institucijama Bosne i Hercegovine (tzv. BH-HRMIS). Cilj uspostavljanja informacionog sistema jeste da na jednom mjestu budu objedinjeni podaci u državnim službenicima koji bi, između ostalog, obuhvatao informacije o državnim službenicima, uključujući imovinske podatke. Prilikom rada na instalaciji sistema uključuje se Agencija za zaštitu ličnih podataka u Bosni i Hercegovini koja zabranjuje ADS BiH da obrađuje lične podatke zaposlenih u institucijama BiH kroz informacioni sistem. Početkom 2011. godine ADS BiH je, u obavijesti o provođenju naložene upravne mjere, Agenciju za zaštitu ličnih podataka obavijestila da će pristupiti izmjenama i

²²⁸ Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije („Sl.glasnik BiH“ broj 103/09, 58/13)

dopunama postojeće zakonske regulative kako bi se osigurao odgovarajući pravni osnov za punu implementaciju i funkcionalnost informacionog sistema te da će se pristupiti detaljnoj reviziji vrsta ličnih podataka predviđenih za obradu u informacionom sistemu BH-HRMIS, a u cilju definisanja minimuma ličnih podataka potrebnih za rad istog. Nadalje, ADS BiH se obavezala da će, tek nakon dobijanja odobrenja za obradu ličnih podataka Agencije za zaštitu ličnih podataka ponovo pokrenutu aktivnosti na implementaciji navedenog sistema. Potrebno je imati na umu kako je Bosna i Hercegovina je potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju preuzela obavezu usklađivanja domaćeg zakonodavstva sa pravnom stečevinom Europske unije (krajnji rok za ispunjenje ove obaveze bio je 01.06.2021.). Navedena obaveza se odnosi i na usklađivanje Zakona o zaštiti ličnih podataka sa novim zakonodavstvom EU o zaštiti ličnih podataka²²⁹.

²²⁹ Opštom uredbom o zaštiti ličnih podataka (GDPR) - Uredba (EU) 2016/679 predviđene su situacije kada je dozvoljeno odstupiti od općeg pravila prikupljanja i obrade ličnih podataka te je rečeno sljedeće: Podaci se ne smiju obrađivati osim ako za to postoji barem jedna od sljedećih pravnih osnova (čl. 6. st. 1.):

- Ispitanik je dao saglasnost za obradu podataka u jednu ili više posebnih svrha.
- Obrada je nužna za izvršavanje ugovora u kojem je ispitanik stranka ili kako bi se preduzele radnje na zahtjev ispitanika prije sklapanja ugovora.
- Obrada je nužna radi poštivanja pravnih obaveza voditelja obrade.
- Obrada je nužna kako bi se zaštitili ključni interesi ispitanika ili drugog fizičkog lica.
- Obrada je nužna za izvršavanje zadaće od javnog interesa ili pri izvršavanju službene ovlasti voditelja obrade.
- Obrada je nužna za potrebe legitimnih interesa voditelja obrade ili treće strane, osim kada su od tih interesa jači interesi ili osnovna prava i slobode ispitanika koji zahtijevaju zaštitu ličnih podataka, osobito ako je ispitanik dijete.

Dakle, i u uslovima da domaće zakonodavstvo ne bude usklađeno sa europskim, novi propisi zaštite

Uzevši u obzir navedeno, a želeći da preporuke navedene u ovom dokumentu budu primjenjive u praksi, neophodno obezbijediti proaktivno dejstvo zainteresiranih aktera ovog procesa. Nadalje, potrebno je utvrditi opće principe za prijavu imovine, čak ostaviti mogućnost institucijama da svaka pojedinačno uspostavi interni sistem prijave imovine državnih službenika koji bi bio u skladu sa općim principima, uz razrađene odgovarajuće mehanizme kontrole. Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv korupcije²³⁰ regulisano je da je jedan od osnovnih ciljeva prijave imovine sprečavanje/regulacija sukoba interesa. Moglo bi se reći da je sprečavanje sukoba interesa usko povezano sa pitanjem da li određeni interes može ometati obavljanje službene dužnosti, odnosno da li mogu postojati određeni lični interesi koje državni službenik može imati. Vidljivo je da su sukob interesa, imovinska korist te prijavljivanje imovine neraskidivi instituti te obim prijave imovine najčešće može zavisi od same svrhe prijavljivanja. Ukoliko navedenu obavezu državnog službenika stavimo u kontekst krivičnog zakonodavstva na snazi u BiH koji pod imovinskom koristi podrazumijeva svako ekonomsko dobro koje je direktno ili indirektno proisteklo iz krivičnog djela, a sastoji se od bilo koje imovine te da pri tom pod imovinom obuhvata imovinu svake vrste, bilo da se sastoji u stvarima ili pravima, bilo materijalnu ili nematerijalnu, pokretnu ili nepokretnu, te pravne

ličnih podataka, pod određenim uslovima, primjenjivat će se, kako na građane BiH, tako i na domaće kontrolore ukoliko posluju sa Unijom. Ne možemo u ovom trenutku predvidjeti u kojoj mjeri će se Uredba reflektovati na rad pojedinih institucija i poslovnih subjekata, obzirom da je riječ o širokoj obradi ličnih podataka u različite svrhe, te je potrebno naći rješenje da takva obrada bude usaglašena i sa EU standardima i sa trenutnim zakonodavstvom važećim u Bosni i Hercegovini;

²³⁰ Konvencija Ujedinjenih naroda protiv korupcije usvojena je na 58. sjednici Opće skupštine Ujedinjenih naroda održanoj 31. oktobra 2003. godine

dokumente ili instrumente kojima se dokazuje pravo na imovinu ili interes u odnosu na takvu imovinu te da se krivično zakonodavstvo primjenjuje kada je počinjeno krivično djelo protiv službenog ili odgovornog lica u institucijama Bosne i Hercegovine u vezi s njegovom službom²³¹. Oblast prijave imovine mogla bi biti predmetom regulacije posebnog antikorupcijskog zakona, ali treba razmisliti o iniciranju izmjena i dopuna Zakona o državnoj službi u institucijama BiH budući da isti sadrži određene antikorupcijske odredbe te stoga prijava imovine može biti njegovim sastavnim dijelom. Također i etički kodeksi kao jedan od mehanizama koji regulišu ponašanje državnih službenika mogli bi poslužiti kao efikasan mehanizam gdje bi bili sadržani dijelovi koje regulišu oblast prijave imovine državnih službenika. Proučavajući međunarodne preporuke iz oblasti prijave imovine državnih službenika (OECD preporuke) definisana su neka od mogućih rješenja koja bi se mogla realizovati u praksi bh. institucija.

Analizom postojećih zakonskih rješenja u BiH, vidljivo je da BiH ima rasparčan sistem prijave imovine (zakonodavni, izvršni, sudski) te se ne bi mogla izričito svrstati niti u jedan od prethodno ponuđenih načina uređenja ove oblasti. Kako bi se prebrodili postojeći problem te u cilju pronalaska prenosnice, potrebno je izvršiti sveobuhvatnu analizu efikasnosti sistema prijave imovine u BiH, uvesti obavezu prijavljivanja imovine za sve bez obzira da li se radi o izabranim zvaničnicima, imenovanim licima ili državnim službenicima, potrebno je

²³¹ Krivični zakon BiH ("Sl. glasnik Bosne i Hercegovine", br. 3/2003, 32/2003 - ispravka 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018 i 46/21 od 27.7.2021. – (Odluka Visokog predstavnika za BiH)

definisati različite sisteme prijave imovine uz obavezno definisanje imovine koja bi trebala biti prijavljena (odrediti obim i sadržaj prijavljivanja). Uz sve navedeno, potrebno je obezbijediti poštivanje principa podjele vlasti, principa utemeljenih Zakonom o zaštiti ličnih podataka, ali se i rukovoditi međunarodnim preporukama kako iz oblasti prijavljivanja imovine tako i u oblastima kada je, u cilju zadovoljenja javnog interesa, potrebno odstupiti od pravila kada je zabranjeno prikupljati lične podatke.

2.2. Obim djelovanja - subjekti, vrste i obim informacija koje bi trebale biti predmetom prikupljanja i obrade

Obzirom da se Metodologija referira na prikupljanje podataka o imovinskom stanju državnih službenika u institucijama BiH, obim prikupljanja podataka definisan je članom 16. stav 2. Zakona o državnoj službi u institucijama Bosne i Hercegovine: “... *prilikom postavljenja na mjesto državnog službenika državni službenik će predložiti sve informacije o imovini na raspolaganju državnog službenika ili na raspolaganju članovima njegove uže porodice kao i o djelatnostima i funkcijama koje obavljaju državni službenik i članovi njegove uže porodice...*” Ukoliko govorimo o vrsti kao i obimu informacija koje bi trebale biti sakupljane, pored osnovnih-ličnih podataka imovinski kartoni bi trebali sadržavati dodatno:

- ✓ podatke o imovini na raspolaganju državnog službenika **ili** na raspolaganju članovima njegove uže porodice,
- ✓ podaci o prihodima od drugih djelatnosti i funkcija koje obavlja državni službenik **i** članovi njegove uže porodice.

Sadržaj informacije potrebno je normirati posebnim podzakonskim aktom koji bi se trebao zasnivati na osnovnim principa definisanim Zakonom o državnoj službi u institucijama BiH kao i Zakona o zaštiti ličnih podataka te drugim pravnim aktima na snazi u BiH. Osnovni elementi koje bi takve informacije trebale sadržavati obuhvataju podatke o:

- ✓ prihodima državnih službenika,
- ✓ imovini državnih službenika.

Podzakonskim aktom je neophodno definisati i sljedeće: način i postupak podnošenja izvještaja, rokovi za podnošenje, ispravka izvještaja, pristup i obrada informacija (ovlaštenje za pristup i unos podataka, način pohranjivanja i čuvanja podataka, zaštita podataka, nadzor nad podacima). Kako se za potrebu unošenja i pohrane podataka formiraju posebne baze – registri, kako to i sam Zakon o državnoj službi u institucijama BiH propisuje da je neophodno obezbijediti uslove za vođenje registra, pristup registru, arhiviranje podataka te odrediti rokove za prijavu imovine za zatečene državne službenike, odrediti način i obim saradnje sa drugim organima, sankcije za neprijavljivanje/pogrešno prijavljivanje imovine isl.

2.3. Preduslovi za uvođenje sistema prijavljivanja imovine

Pored općih principa kojima je utvrđena obaveza prijave imovine, bilo bi korisno poduzeti dodatne korake koji bi obuhvatili sljedeće: Obaveza prijavljivanja imovine bi trebala postojati u trenutku stupanja na dužnost zatim godišnje, i na kraju po napuštanju dužnosti (državne službe). Tako uspostavljen sistem kontrole bi omogućio evidentiranje većih promjena unutar imovine državnog službenika. Po određivanju vremenskog okvira unutar kojeg bi slijedila obaveza prijave imovine, neophodno je odrediti način (tj.formu) prijave – popunjavanjem obrasca, elektronski što opet zahtijeva ispunjenje dodatnih uslova kao što su formiranje baza

podataka (registra) što opet za sobom povlači ostala pitanja – ko upravlja registrom, način pohranjivanja informacija, sigurnost – kome je dozvoljen pristup registru itd. U cilju uspostavljanja efikasnog i funkcionalnog sistema prijave imovine, potrebno je voditi računa da to ne bude sistem čije bi uspostavljanje bilo isključivo deklaratornog karaktera i koji bi podrazumijevao da elektronsko podnošenje prijave nije ništa drugo do slanje datoteke u formatu za obradu teksta ili tabele bez mogućnosti prijenosa njegovog sadržaja direktno u bazu podataka²³². O efikasnom sistemu prijave imovine i svrsi koja se želi postići ne možemo govoriti bez utvrđivanja jasnog sistema sankcija. Sankcije možemo posmatrati u kontekstu sljedećih prekršaja:

- ✓ Neprijavlivanje imovine
 - ✓ Kasno podnošenje prijave
 - ✓ Davanja neispravnih podataka u prijavi
- Prekršaji vezani za date informacije mogu se odnositi na:
- ✓ Nepotpunu izjavu o traženim informacijama;
 - ✓ Nenamjerno lažna izjava;
 - ✓ Namjerno lažna izjava.

Kako XIX glava Krivičnog zakona BiH²³³ obuhvata krivična djela korupcije i krivična djela protiv službene i druge odgovorne funkcije to podrazumijeva primanje poklona i drugih oblika koristi, davanje poklona i drugih oblika koristi,

²³² Agencija za državnu službu FBIH ima uspostavljen Registar zaposlenih koji, između ostalog, sadrži i e-karton državnih službenika. Način vođenja i sadržaj registra regulisan je Uredbom o sadržaju i načinu vođenja registra zaposlenih u organima državne službe u FBIH („Sl. Glasnik FBIH, broj 51/2020). Više o načinju vođenja registra i prijave imovine pogledati na <https://www.adsfbih.gov.ba/Content/Read/uredba-o-registru>

²³³ Krivični zakon BiH ("Sl. glasnik Bosne i Hercegovine", br. 3/2003, 32/2003 - ispravka 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018 i 46/21 od 27.7.2021. – (Odluka Visokog predstavnika za BiH)

primanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem, davanje nagrade ili drugog oblika koristi za trgovinu uticajem, zloupotreba položaja ili ovlaštenja, pronevjera u službi, prevara u službi, posluga u službi, nesavjestan rad u službi, krivotvorenje službene isprave, protivzakonita naplata i isplata.

3. ZAKLJUČAK I PREPORUKE ZA DALJE DJELOVANJE

Pored očiglednog nedostatka inicijative i političke volje koja je potrebna kako bi sistem prijave imovine postigao punu funkcionalnost, prisutni su i ostali izazovi koje je neophodno premostiti. Pored izazova u pravnom normiranju predmetne materije, sukoba između želje da se udovolji načelu otvorenosti, transparentnosti i javnosti u radu bh. institucija i ispunjenja preporuka međunarodnog karaktera sa jedne strane i zahtjeva za zaštitom i obradom ličnih podataka, prisutni su brojni drugi izazovi: imovina može glasiti na drugo lice (član porodice, bračni partner, bliski srodnik...). Stoga bi uvođenjem sistema prijave imovine bilo korisno obuhvatiti i navedena lica. Pored navedenog, neophodno je povesti računa da se obezbijedi saradnja svih aktera procesa sa ciljem uspostavljanja funkcionalnog sistema kroz osiguranje institucionalne podrške i saradnje²³⁴.

Sljedeći izazov bi bio nedostatak podrške kao i svijesti među državnim službenicima – što bi moglo doći do izražaja naročito u ranim fazama uvođenja sistema prijave imovine obzirom da u BiH još uvijek ne postoji dovoljno razvijena svijest o njegovoj važnosti te je stoga potrebno raditi na osvještavanju državnih službenika kroz kontinuirano edukaciju i usmjeravanje. Prije uvođenja sistema

²³⁴ Mislimo na razrađene mehanizme saradnje između Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, Agencije za državnu službu, Agencije za zaštitu ličnih podataka, Suda, Tužilaštva i ostalih zainteresiranih strana

prikupljanja podataka o imovinskom stanju državnih službenika potrebno je uraditi detaljne analize te identifikovati specifične probleme koji se tim sistemom namjeravaju riješiti. Osnovni ciljevi uvođenja prijave imovine trebaju biti usmjereni su ka povećanju transparentnosti i povjerenja građana u javnu upravu i praćenje promjena u imovini državnih službenika. Potrebno je uraditi sveobuhvatne analize sa akterima koji će biti uključeni u sam postupak prikupljanja podataka jer su imovinske izjave jedan od alata koji mogu pomoći u sprečavanju korupcije. Dobro osmišljen i operativan sistem prijavljivanja imovine može biti važan element u ukupnoj borbi protiv korupcije i sistem integriteta jedne zemlje. Sa ciljem kreiranja funkcionalnog sistema koji neće ostati samo slovo na papiru, potrebno je izvršiti sveobuhvatnu analizu trenutnog stanja odnosno analizu postojećeg pravnog okvira, definisati lica koja su u obavezi da prijave imovinu, odrediti institucije/organe nadležne za prikupljanje imovinskih podataka, eventualnih ograničenja, identifikaciju aktera koji bi bili uključeni u sistem, predložiti izmjene i dopune postojećih zakonskih rešenja kako bi se osigurala čvrsta osnova za punu implementaciju sistema te odrediti optimalni izvodiv okvir u pogledu pravnih, finansijskih, kadrovskih i drugih uslova za uspostavljanje sistema funkcionalnog prikupljanja podataka o imovinskom stanju državnih službenika. Međunarodne preoruke, kao i rješenja na snazi u zemljama regiona mogu poslužiti kao dobar osnov za uvođenje obaveze prijave imovine, ali je potrebno da se uzme u obzir specifičnost unutrašnjeg uređenja BiH te, da bi se obezbijedio funkcionalan sistem prijave imovine isti je potrebno prilagoditi specifičnostima. Iz tog razloga je važno obezbijediti aktivni angažman domaćih aktera sa ciljem uspostavljanja sistema provodivog u praksi. Pri tom treba imati na umu kako ne postoji jedno posebno ili

najbolje pravno rješenje za prikupljanje podataka o imovinskom stanju državnih službenika. Upravo iz tog razloga treba uzeti u obzir pravnu tradiciju i prethodno iskustvo, te procijeniti postojeće probleme kako bi se utvrdilo koji pravni pristup objektivno može biti implementiran u praksi. Važno je definisati da li treba uspostaviti jedinstveni sistem prijave imovine identičan za sve grane vlasti, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudsku, te da svi zvaničnici počev od imenovanih lica, ministara pa do državnih službenika prijavljuju imovinu na unificiran način. Znajući da različite kategorije javnih službenika zaista se razlikuju jedni od drugih, sa različitim nivoima odgovornosti i moći ili potencijala za sukob interesa i korupciju bilo bi korisno da se razmotri da se uvede prijavljivanje imovine za različite kategorije i grane javnih funkcionera u BiH, uvažavajući specifičnu ustavnu strukturu u BiH.

4. LITERATURA

1. Izborni zakon BiH („Službeni glasnik BiH, broj 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/04, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 024/06, 32/07, 33/08, 37/08, 32/10, 18/13, 7/14, 31/16, 41/20, 38/22, 51/22)
2. OECD (2011), Asset Declarations for Public Officials: A Tool to Prevent Corruption, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264095281-en>, preuzeto dana 01.07.2022. godine;
3. Krivično pravo I, prof.dr Zvonimir Tomić, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2008.
4. Krivično pravo-opšti dio, Dr Nedeljko Stanković, Pravni fakultet, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Markos, Banja Luka)
5. Krivični zakon BiH ("Sl. glasnik Bosne i Hercegovine", br. 3/2003,

32/2003 - ispravka 37/2003,
54/2004, 61/2004, 30/2005,
53/2006, 55/2006, 8/2010,
47/2014, 22/2015, 40/2015,
35/2018 i 46/21 od 27.7.2021. –
(Odluka Visokog predstavnika za
BiH)

6. Uredba o sadržaju i načinu vođenja registra zaposlenih u organima državne službe u FBiH („Sl. Glasnik FBiH, broj 51/2020);
7. Zakon o sprečavanju korupcije („Sl.glasnik RS“, broj 35/19, 88/19, 11/21, 94/21, 14/22);
8. Zakon o sprečavanju korupcije („Sl.list CG“, broj 53/2014, 42/2017);
9. Zakon o unutrašnjim poslovima („Sl. list CG“, broj 44/12, 36/13 i 1/15);
10. Zakon o inspeksijskom nadzoru (“Sl. list CG”, broj: 39/03, 76/09, 57/11, 18/14, 11/15 i 52/16);
11. Zakon o poreskoj administraciji (“Sl. list CG”, broj: 65/01, 80/04, 29/05, 73/10, 20/11, 28/12 i 8/15);
12. Zakon o carinskoj službi (“Sl. list CG”, broj 3/16);
13. Zakon o državnoj službi u institucijama Bosne i Hercegovine ("Sl. glasnik BiH", broj 12/2002, 19/2002, 8/2003, 35/2003, 4/2004, 17/2004, 26/2004, 37/2004, 48/2005, 2/2006, 50/2008 - dr. zakon, 43/2009, 8/2010, 40/2012 i 93/2017);
14. Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije („Sl.glasnik BiH“ broj 103/09, 58/13)

REPORTING THE ASSET OF CIVIL SERVANTS IN B&H INSTITUTIONS TO REDUCE THE POSSIBILITY OF CORRUPT CRIMES AIMED TO FULFILL INTERNATIONAL RECOMMENDATIONS

Summary

Asset declaration is one of the most important preventive anti-corruption mechanisms which reduces the possibility of disproportionate enrichment gained through corruption crimes and strengthens the trust of citizens and the entire public in the work of B&H public institutions. A well-designed and operational asset reporting system can be an important element in the overall combat against corruption and strengthening the integrity of a country. Intending to create a functional system, it is necessary to determine the stakeholders which are obliged to declare assets, define the institutions/bodies responsible for collecting financial information (assets and income reports) and data processing, and consider possible legal frameworks and restrictions regarding the protection of personal data, determine the purposes, scope, and content of the report. That kind of system would result in more transparency in the work of the civil service, raise awareness that civil servants are the service of the citizens and B&H would express its readiness to harmonize its legal framework regarding international recommendations which would ultimately result in the reduction of corruption cases, but also the improvement of the position of Bosnia and Herzegovina in international scales because in this way the desire to combat against corruption and the readiness to put an end to corruption cases are expressed. This kind of science paper introduced us to a detailed analysis of the status quo in B&H in the field of asset declaration of civil servants, the main challenges that exist and represent an

obstacle to the introduction of a functional declaration system was presented, and the most important recommendations are given for effective ways of solving this issue

Keywords: *Asset Declaration, Assets and Income Reports of Civil Servants, Register, Conflict of Interest, Integrity, and Corruption.*

PRIKAZ KNJIGE

**Akademik prof. dr Miodrag N. Simović
Prof. dr Vladimir M. Simović
Prof. dr Mladenka Govedarica**

KRIVIČNO PROCESNO PRAVO II (KRIVIČNO PROCESNO PRAVO – POSEBNI DIO)

**Peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje
Pravni fakultet, Univerzitet u Istočnom
Sarajevu**

Grafomark, Laktaši, 2021.

Prof. dr Sadržaj Karović, Vanredni profesor za krivičnopravnu naučnu oblast, Pravni fakultet, Univerzitet u Travniku, zaposlen u Državnoj agenciji za istrage i zaštitu, edukator u Centru za edukaciju sudija i tužilaca FBiH, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

U Istočnom Sarajevu je u septembru 2021. godine u izdanju Pravnog fakulteta, Univerziteta u Istočnom Sarajevu, izašao iz štampe udžbenik „Krivično procesno pravo II, (Krivično procesno pravo – posebni dio)“, peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, izdavač Grafomark Laktaši, koji je proizašao iz opravdane i realne potrebe, uvažavajući da su nakon štampanja, odnosno izdavanja četvrtog izdanja u međuvremenu stupili na snagu neki novi zakoni koji predstavljaju formalne izvore ovog prava. S obzirom na sadržaj, metodološki koncept i kvalitativnu komponentu, navedeno izdanje udžbenika sa razlogom zavređuje posebnu pažnju naučne i stručne javnosti jer omogućava svim zainteresovanim, a prije svega studentima osnovnih, master i doktorskih studija na pravnim fakultetima i drugim srodnim fakultetima kao i praktičarima (sudije, tužioci, advokati, ovlaštena službena lica, vještaci i dr.) da se upoznaju sa materijom krivičnoprocesne prirode. Izuzetno komplikovana, složena i po svojoj prirodi zahtjevn materija krivičnog procesnog prava, odnosno posebnog dijela

krivičnog procesnog prava u Bosni i Hercegovini je sublimirana, skraćena, te prilagođena tzv. bolonjskim principima, kako bi udžbenik u cjelosti poslužio svojoj osnovnoj svrsi.

Ovaj udžbenik su recenzirali Akademik prof. dr Stanko Bejatović, redovni profesor Pravnog fakulteta u Kragujevcu i Prof. dr Drago Radulović, redovni profesor Pravnog fakulteta u Podgorici.

Rasvjetljavanje, rješenje konkretne krivične stvari, te donošenje ispravne i zakonite odluke suda je neposredno determinisano, odnosno uslovljeno restriktivnim zakonskim uslovima procesne prirode. Iz navedenog proizilazi da su krivičnoprocesne aktivnosti nadležnih krivičnoprocesnih subjekata (glavnih i pomoćnih) kao i drugih učesnika u krivičnom postupku, na planu rasvjetljavanja i rješenja krivičnoprocesnog zadatka koji se neposredno odnosi na pravilnu primjenu materijalnog prava na određenu krivičnu stvar, uslovljene adekvatnom i pravilnom primjenom procesnih normi, posebno uvažavajući intenciju zakonodavca koja je usmjerena na zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda (tendencija humanizacije).

S obzirom na pravnu prirodu i stadije (faze) krivičnog postupka u Bosni i Hercegovini, udžbenik pored predgovora uz peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, obuhvata pet odjeljaka: Odjeljak prvi - Prethodni postupak, Odjeljak drugi – Glavni postupak, Odjeljak treći – Postupak po pravnim lijekovima, Odjeljak četvrti – Posebni krivični postupci i Odjeljak peti – Posebni postupci.

Odjeljak prvi obuhvata prethodni postupak gdje su autori apostorfirali pojam, zadatak i obilježja prethodnog postupka, počev od samog iniciranja, odnosno pokretanja i sprovođenja istrage od strane nadležnog tužioca koji u istrazi ima rukovodnu ali i nadzornu ulogu nad radom ovlaštenih službenih lica, nakon zadovoljenja materijalnog uslova koji se

ispoljava u postojanju osnova sumnje da je izvršeno određeno krivično djelo. Shodno navedenom, prijavljivanje krivičnih djela je inicijalna otkrivačka aktivnost usmjerena na utvrđivanje postojanja osnova sumnje da je izvršeno određeno krivično djelo od strane poznatog ili nepoznatog izvršioca. Uvažavajući da se krivično djelo najčešće otkriva preko prijave, dužna pažnja je posvećena pojmu, suštini i značaju prijave. Zakonodavac je propisao da je nadležni tužilac jedini autoritet nadležan za pokretanje i sprovođenje istrage. O preduzimanju adekvatnih i srazmjerno potrebnih krivičnoprocesnih radnji u istrazi autonomno i samostalno odlučuje tužilac a u provedbenom smislu značajne i obimne istražno – dokazne aktivnosti povjerava na izvršenje ovlaštenim službenim licima (opšte radnje dokazivanja, posebne istražne radnje). Nakon sprovođenja cjelokupnih istražno – dokaznih aktivnosti u istrazi, kada prema procjeni tužioca stanje stvari u dovoljnoj mjeri razjašnjeno, istraga može da se završi na dva načina: obustavom istrage i okončanjem istrage. Ukoliko je nakon sprovođenja istrage od strane nadležnog tužioca utvrđeno da postoji dovoljno dokaza iz kojih proizilazi postojanje osnovane sumnje da je osumnjičeno izvršio određeno krivično djelo, slijedi priprema i upućivanje optužnice sudiji za prethodno saslušanje, u zakonom propisanom roku od okončanja istrage. Zakonodavac je propisao materijalni (osnovana sumnja) i formalni uslov (svojstvo lica ovlaštenog na podnošenje optužnice i sadržaj optužnice) za podizanje optužnice. Dakle, optužnica kao najvažniji akt tužioca sadrži taksativno propisane elemente i sadržajno inkorporira tri dijela: uvodni dio, pravna kvalifikacija krivičnog djela i činjenični opis djela. Kada je u pitanju optužnica veoma je važno naglasiti postupanje suda sa optužnicom, odnosno kontrolna uloga suda u smislu preispitivanja da li ista

zadovoljava sve zakonom propisane restriktivne uslove.

Odjeljak drugi obuhvata glavni postupak kao stadij (fazu) krivičnog postupka, a odnosi se na preduzimanje određenih radnji od strane procesnih subjekata kojima se definitivno odlučuje o osnovanosti optužbe (krivične tužbe). S obzirom na prirodu krivičnog postupka u Bosni i hercegovini, glavni postupak nije obavezan stadij ili faza opšteg krivičnog postupka, cijeneći da je moguća procesna situacija da se na osnovu priznanja osumnjičenog, odnosno optuženog održi samo pretres za izricanje krivičnopravne sankcije. Prvostepeni glavni postupak inkorporira pretpretresno ročište, glavni pretres, te donošenje i objavljivanje prvostepene presude, gdje se praktično odlučuje, odnosno rješava o glavnom pitanju krivičnog postupka. Međutim, postoji saglasnost da je glavni pretres centralni i najvažniji dio krivičnog postupka, s obzirom da se pred presudnim sudom svestrano i potpuno raspravlja o optužnom aktu tužioca, kao i svim dokazima na kojima će se zasnivati sudska odluka, uključujući sva pravna pitanja koja se pojave prilikom suđenja. Iz navedenog proizilazi da je zadatak glavnog pretresa svestrano i potpuno rasvjetljavanje konkretne krivične stvari i donošenje adekvatne sudske odluke koja se zasniva na činjenicama koje su utvrđene dokazima koji su izvedeni na glavnom pretresu. U tom smislu, zakonodavac je propisao određene pretpostavke za održavanje glavnog pretresa, rukovođenje glavnim pretresom i njegov tok koji je po prirodi krivične stvari dinamičan, kompleksan i zahtjevan, promatrano sa aspekta uloge krivičnoprocesnih subjekata na planu rasvjetljavanja i rješenja konkretne krivične stvari. Nakon okončanja glavnog pretresa sud donosi presudu, a sama procesna djelatnost donošenja i objavljivanja presude je također, pravno normirana, odnosno regulisana.

Odjeljak treći ubuhvata postupak po pravnim lijekovima, koji se odnosi na podnošenja pravnih lijekova, odnosno preduzimanje određenih krivičnoprocesnih aktivnosti od strane stranaka i drugih ovlaštenih lica u krivičnom postupku kojim se osporava odluka suda, odnosno dokazuje se njena nepravilnost ili nezakonitost, te traži od nadležnog suda da je izmijeni ili ukine. Kroz prizmu podnošenja pravnih lijekova, neophodno je promatrati i aspekt obezbjeđenja adekvatne pravne sigurnosti. U ovom udžbeniku je posebna pažnja posvećena pojmu, značaju i zadatku pravnih lijekova u krivičnom postupku uključujući osnove pravnih lijekova, vrste i subjekte, ograničenja u osporavanju odluke pravnim lijekom, obimosporavanja i razmatranja odluke osporavane pravnim lijekom, formalnosti upotrebe. U kontekstu podnošenja pravnih lijekova, posebna pažnja je usmjerena na diferencijaciju pravnih lijekova i to na redovne i vanredne pravne lijekove. U vezi podnošenja redovnih pravnih lijekova, značajno je navesti žalbu na presudu prvostepenog suda, žalbu na presudu drugostepenog suda i žalbu na rješenje. U vezi podnošenja vanrednih pravnih lijekova neophodno je naglasiti ponavljanje krivičnog postupka, lica koja su ovlaštena da podnesu zahtjev za ponavljanje krivičnog postupka, postupak i odlučivanje po zahtjevu za ponavljanje krivičnog postupka i zahtjev za zaštitu zakonitosti. Kada je u pitanju pravosnažnost i izvršnost sudske odluke, evidentno je da donesena sudska odluka može da proizvodi određeno pravno dejstvo tek kada postane pravosnažna i izvršna. U teoriji prava prepoznajemo da se pravosnažnost sudske presude promatra kroz prizmu formalne i materijalne pravosnažnosti. S druge strane, izvršnost sudske presude nastupa nakon pravosnažnosti i kada za njeno izvršenje ne postoje zakonske smetnje.

Odjeljak četvrti obuhvata posebne krivične postupke kojima se na specifičan

način utvrđuje postojanje krivičnog djela kao i krivica i kažnjivost učinioca. Upravo zbog određenih specifičnosti i odstupanja od klasičnog, odnosno tipičnog krivičnog postupka ovi postupci sa razlogom imaju prefiks „posebni“. U tom smislu značajno je u našem pravu izdvojiti postupak za izdavanje kaznenog naloga kao poseban krivični postupak, krivični postupak prema maloljetnicima, postupak protiv pravnih lica i postupak za izricanje sudske opomene. U vezi neposredne primjene pomenutih posebnih krivičnih postupaka, zakonodavac je propisao restriktivne zakonske uslove za njihovu primjenu, cijeneći njihovu prije svega svrsishodnost (svrhu). Svaki od navedenih posebnih krivičnih postupaka se na određen način specifični i prilagođeni njihovoj svrsi. Kada je u pitanju krivični postupak prema maloljetnicima zakonodavac je sa razlogom iskazao poseban senzibilitet i protektivni (zaštitnički) odnos. Evidentno je da je međunarodna zajednica, posebno u zadnje dvije decenije pristupila usaglašavanju, izradi i usvajanju brojnih međunarodnopravnih dokumenata koji se odnose na krivičnoprocesni status i položaj malolejtnika u krivičnom postupku.

Odjeljak peti obuhvata posebne postupke kojima se reguliše rješavanje posebnih i dopunskih procesnih predmeta. Pored opšteg ili tipičnog krivičnog postupanja i posebnih krivičnih postupaka kojima se utvrđuje postojanje krivičnog djela, krivice i kažnjivosti učinioca, postoje i posebni postupci koji nisu pravi krivični postupci. Zakonodavac je propisao sljedeće posebne postupke: postupak za primjenu mjera bezbjednosti, oduzimanje imovinske koristi i opozivanje uslovne osude, postupak za donošenje odluke o brisanju osude ili prestanku mjera bezbjednosti i pravnih posljedica osude, postupak za naknadu štete, rehabilitacija i ostvarivanje drugih prava lica neopravdano osuđenih i neosnovano lišenih slobode i postupak za izdavanje potjernice i objave.

Iz popisa korištene literature, evidentno je da je za potrebe ovog udžbenika korištena referentna naučna i stručna literatura autoriteta iz ove naučne i stručne oblasti, domaća i inostrana - knjige, udžbenici, monografije, brojni naučni i stručni članci, korišteni i konsultovani zakoni odnosno propisi iz ove oblasti i dr. Stil izlaganja je u potpunosti jasan, razumljiv, te prilagođen i prosječnom studentu, i u metodološko - konceptualnom i jezičko - stilskom smislu. Ovaj udžbenik je od izuzetne važnosti i koristi, kako studentima svih ciklusa obrazovanja na pravnim fakultetima i drugim srodnim fakultetima, tako i praktičarima kojima su zakonom povjerena ovlaštenja u vezi praktične primjene zakona (sudije, tužioc, advokati, ovlaštena službena lica, vještaci i dr.), a sve u cilju pravilne i adekvatne primjene ali i pravilnog razumijevanja materije krivičnog procesnog prava.

PRIKAZ KONFERENCIJE:

1. Naučno stručna konferencija na međunarodnim učešćem, održana 14. — 15. oktobra 2022. godine, Vlašić Bosna i Hercegovina

Od 14. do 15. oktobra 2022. godine na planini Vlašić je održana 1. Naučno stručna konferencija na međunarodnim učešćem na temu, „Efikasnijim otkrivanjem, razjašnjavanjem i dokazivanjem koruptivnih krivičnih djela ostvaruje se brži put ka evropskim intervencijama. Cilj ove Naučno - stručne konferencije je u potpunosti opravdan. Na jednom mjestu okupljeni su kriminalisti, kriminolozi i pravници iz cjele regije. Okupljeni su teoretičari i praktičari koji na različite način daju svoj doprinos profesionalnom unapređenju struke i razvijanju najviših moralnih vrijednosti, pravne, kriminalističke i kriminološke etike i kulture, kako iz Bosne i Hercegovine, regiona i Evrope. Organizator je dao svoj doprinos u ostvarivanju i stvaranju vladavine prava i moderne pravne države te izgrađivanju i normalnom funkcionisanju pravnog sistema. Radovi dokazanih stručnjaka u datoj oblasti predstavljeni su kroz moderne i interaktivne prezentacione forme u okviru Naučnog skupa, kao i u uvodnom djelu svake navedene tematske oblasti, sa posebnim akcentom na aktuelna dostignuća i osvrtom na date probleme kada je u pitanju otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje koruptivnih krivičnih djela.

Organizator Konferencije bio je Centar za kriminalistička, kriminološka i pravna istraživanja iz Travnika. Partner u organizaciji Konferencije bilo je Ministarstvo obrazovanja i nauke Vlade Federacije Bosne i Hercegovine. Tema Konferencije bila je multidisciplinarnog karaktera kada je u pitanju prevencija, otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje koruptivnih krivičnih djela, koja je omogućila učesnicima da izbor tematske cjeline bude samo njihov lično, a vezano

za oblasti: kriminalistike, kriminologije, prava ili druge naučne discipline kojom se bavi. Na taj način plenarna predavanja i tematske sekcije bile su usredotočene na mogućnosti interdisciplinarnog rada te poboljšanje načina na koje različite grupe u polju prevencijske i otkrivačke nauke, uključujući praktičare, istraživače, nositelje pravosudne, ali i lokalne zajednice, mogu raditi zajedno. Nastojalo se prikazati kako kriminološka, kriminalistička i pravna nauka mogu dijeliti svoje uvide, ali i učiti od drugih disciplina. Na ovogodišnjoj Konferenciji prisustvovala je nekolicina sudionika iz raznih krajeva država bivše Jugoslavije, od Zagreba, Bihaća, Travnika, Sarajeva, Mostara, Banja Luke, Novog Sada, Beograda, Podgorice i Budve, a o posebnosti Konferencije svjedoči činjenica da su većina prisustvni mladi istraživači, odnosno „spoj“ mladosti i iskustva. Program Konferencije bio je prilagođen učesnicima. Velik broj učesnika i bogatstvo programa upozorava na važnost Konferencije u ovom području nauke. Inovativnom karakteru Konferencije pridonijeli su različiti načini prezentiranja. Osim klasičnih načina izlaganja, učesnici su svoje radove izlagali gdje su na raspolaganju imali 10 do 15 minuta da na inspirativan način predstave svoju temu. Izlaganja mladih istraživača bila su organizirana u sekcijama sa širokim rasponom tema, od: “Postmodernizam Njemačke biološke teorije u kriminologiji - mapiranje početaka do danas“, “Nadležnost i značaj Ureda evropskog javnog tužioca kao neovisnog tijela u institucionalnom sistemu Evropske unije sa osvrtom na rezultate djelovanja Ureda u 2021. godini“, “Rasprostranjenost korupcije u Evropskoj uniji i pitanje efikasnosti antikoruptivnih mera“, “Međunarodna saradnja i uporedna analiza u sprečavanju kriminaliteta“, “Izveštavanje informativnih web portala o korupciji u Bosni i Hercegovini“, „Nedovoljna informisanost kao faktor korupcije u lokalnoj samoupravi“,

„Prijavljivanje imovine državnih službenika institucija Bosne i Hercegovine radi smanjenja mogućnosti za koruptivna krivična djela u cilju ispunjenja međunarodnih preporuka“, Sistem sankcija za međunarodna krivična djela“, „Oduzimanje protupravno stečene imovinske koristi kažnjivom radnjom u politikama sprječavanja i suprotstavljanja organiziranom i koruptivnom kriminalitetu u Republici Hrvatskoj.

Uvodničari Konferencije, u plenarnom dijelu, akademik, prof.dr.sc. Nedžad Korajlić i prof.dr.sc. Mile Matijević istaknuli su važnost suzbijanja koruptivnih krivičnih djela i napore koje bismo trebali uložiti da bismo „srušili barijere/zidove“ koji ometaju evropski napredak Bosne i Hercegovine. Svi učesnici konferencije, takođe su, pored ostalog naglasili važnost prevencije koruptivnih krivičnih djela.

Pripremio:
Doc.dr.sc. Adnan Pirić

U Travniku, 21.11.2022. godine

UPUTE ZA AUTORA

Časopis objavljuje radove iz oblasti kriminalistike, kriminologije i prava. Radovi koji zadovoljavaju kriterije, upućuju se na recenziju. Postupak recenziranja je anoniman za autore i recenzente. Ukoliko dostavljeni rad ne spada u oblast Časopisa, isti će biti vraćen autoru. Za prihvaćene priloge se ne plaćaju autorski honorari, niti se naknađuju bilo kakvi drugi troškovi. Jezici na kojima se primaju radovi su: bosanski, hrvatski, srpski, crnogorski (u latiničnom ili ćirilničnom pismu) i engleski jezik. Radovi se dostavljaju isključivo u elektronskoj formi na e-mail adresu: centarkpi@gmail.com.

Maksimalna dužina izvornih, preglednih i stručnih radova može biti jedan tabak ili 16 stranica A4 formata, ili 35.600 karaktera. Redakcija izuzetno može odlučiti da, na prijedlog glavnog urednika, objavi rad obimniji od standardnog obima.

1. Maksimalna dužina ostalih vrsta radova, može biti do 8 stranica A4 formata ili pola autorskog tabaka, ili najviše do 17.800 karaktera.
2. Radu se dodaju sažeci do 150 riječi, na jednom od jezika Časopisa i na engleskom jeziku.
3. Radu se dodaje do 5 ključnih pojmova na jednom od jezika Časopisa i na engleskom jeziku.
4. Pogodni radovi se upućuju na recenziju, a radovi koji se ocijene nepogodnima vraćaju se autorima.
5. Kako bi bio objavljen u Zborniku, svaki rad mora dobiti dvije pozitivne recenzije. U slučaju da je jedna recenzija pozitivna, a jedna negativna, rad se upućuju na treću recenziju.
6. Odluku o prihvaćanju ili neprihvaćanju rada za objavu, te njegovoj kategorizaciji, na prijedlog glavnog urednika, donosi redakcija.
7. Imena recenzenata nisu dostupna

autorima. Nakon obavljene recenzije, primjedbe recenzenata se dostavljaju autorima radi usvajanja ili odbijanja. Ukoliko prihvate primjedbe, autori će u roku od 8 dana dostaviti ispravljeni rad.

8. Recenzenti ne znaju ime autora. Autor će prilikom izrade rada izbjeći svoju posrednu identifikaciju kroz tekst rada.
9. Recenzenti svoje recenzije dostavljaju na posebnom obrascu koji dobivaju zajedno sa tekstom za recenziju.
10. Prikazi, osvrti, zabilješke i ostali radovi koji nisu naučni ili stručni se, ne recenziraju. Odluku o njihovom eventualnom ispitivanju i objavljivanju donosi glavni urednik.
11. Radovi koji se dostavljaju Zborniku moraju biti lektorisani. Autori prihvaćaju prava redakcije da lektorisani rad objavi bez daljnjih konsultacija s autorima. Ukoliko za to postoji opravdana potreba, konsultacija se može obaviti sa autorima, na osnovu odluke glavnog urednika.
12. Autori dopuštaju Zborniku korištenje njihovih radova za objavljivanje u bilo kojoj formi (printanoj, online ili sl.). Zbornik zadržava i sva druga prava vezana za objavljivanje, ukoliko nije drugačije ugovoreno sa autorom.
13. Radovi koji su upućeni za objavljivanje u Časopisu, neće i ne mogu biti dostavljeni na objavljivanje u drugoj publikaciji. Nakon što budu objavljeni u Časopisu, radovi u drugoj publikaciji (uključujući i svaki drugi oblik objavljivanja i distribucije) mogu biti objavljeni isključivo nakon prethodno pribavljenog odobrenja od glavnog urednika.
14. Časopis će objavljivati i sažetke stručnih i naučnih članaka domaćih

autora objavljenih u stranim indeksiranim časopisima, ukoliko takvi sažeci budu dostavljeni od autora.

STANDARDI ZA OBLIKOVANJE TEKSTA PRILOGA

1. Tekst rada se dostavlja kao Microsoft Word dokument, uz korištenje Times New Roman fonta veličine 12 pt., uz mogućnost korištenja bold, italic i drugih modifikacija.
2. Naslov rada se piše New Times Roman fontom, boldirano i veličine 14. pt.
3. Podnaslovi se pišu Times New Roman fontom, boldirano i veličine 12. pt. Numeriranje podnaslova je obavezno. Autor određuje samostalno način označavanja. Razmak između redova je 1,0.
4. Početak pasusa mora biti uvučen za pet slovnih mjesta u odnosu na lijevu marginu ili odvojen duplim proredom.
5. Prvi put upotrijebljena kratica ili akronim se označavaju u zagradi iza riječi ili skupine riječi koju označavaju. Prethodna odredba važi i za skraćeno označavanje propisa.
6. Prvi put citiran pravni propis mora biti označen brojem za "fusnotu" i naveden prema broju službenog glasila u kome je objavljen.
7. Napomene se pišu fontom 10. Napomene se nalaze na dnu teksta ("Fusnote").
8. Svaka od četiri margine mora biti veličine 2,5 cm.
9. Na prvoj strani rada nalazi se puno ime i prezime svakog autora, akademska ili druga titula, institucija u kojoj radi – ako je zaposlen. Pored osobnih podataka, na prvoj stranici se nalazi i naslov rada.

10. Na drugoj stranici se daje sažetak i spisak ključnih riječi u skladu s tačkom I, 10 i 11.
11. Spisak obuhvaća korištenu literaturu po abecednom redu prezimena prvog autora, spisak konsultovanih web-stranica, spisak tabela i popis shema – ako su korištene. Spisak literature sadrži korištene zakone i druge izvore, koji će biti navedeni po kategorijama.

Radovi koji ne budu izrađeni u skladu sa ovim uputama biti će vraćeni autorima !

Redakcija Zbornika radova

CENTAR ZA KRIMINALISTIČKA,
KRIMINOLOŠKA I PRAVNA
ISTRAŽIVANJA

.....
SJEDIŠTE REDAKCIJE ČASOPISA
Ul. Školska 23, 72270 Travnik
.....